

CRNOGORSKA PRIVREDA U 2018. GODINI

UVOD 7

1. STANJE U EKONOMIJI 9

1.1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI 11

1.2. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA 15

1.2.1. RAZMJENA USLUGA 16

1.2.2. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE 16

1.3. CRNA GORA IZ UGLA MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA 18

2. POSLOVANJE PO SEKTORIMA 21

2.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA 23

2.2. ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA 25

2.3. ENERGETIKA, RUDARSTVO I METALURGIJA 26

2.4. TRGOVINA 28

2.4.1. UNUTRAŠNJA TRGOVINA 28

2.4.2. SPOLJNA TRGOVINA 31

2.4.3. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI 33

2.5. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO 36

2.6. SAOBRAĆAJ 37

2.7. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE 39

2.8. BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA 40

2.9. GRAĐEVINARSTVO 42

2.10. KOMUNALNA PRIVREDA 43

2.11. MALA I SREDNJA PREDUZEĆA 44

3. ZAKONODAVNI OKVIR 47

3.1. ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA 49

3.2. ZAKON O RADU 50

3.3. ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA 50

- 3.4. ZAKON O JAVNO-PRIVATNOM PARTNERSTVU 51
- 3.5. ZAKON O KONCESIJAMA 52
- 3.6. ZAKON O FINANSIRANJU LOKALNIH SAMOUPRAVA 52
- 3.7. ZAKON O POREZU NA NEPOKRETNOSTI 53
- 3.8. ZAKON O ADMINISTRATIVNIM TAKSAMA 54
- 3.9. ZAKON O FISKALIZACIJI U PROMETU PROIZVODA I USLUGA 54
- 3.10. ZAKON O PORESKOJ ADMINISTRACIJI 55
- 3.11. ZAKON O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU 55
- 3.12. ZAKON O TURISTIČKIM ORGANIZACIJAMA 56
- 3.13. ZAKON O AUTORSKIM I SRODNIM PRAVIMA 56
- 3.14. ZAKON O STRANCIMA 57
- 3.15. ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI 57
- 3.16. ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA 57
- 3.17. ZAKON O INSPEKCIJSKOM NADZORU 58
- 3.18. KRIVIČNI ZAKONIK 58
- 3.19. ZAKON O KOMUNALNIM DJELATNOSTIMA 59
- 3.20. ZAKON O INDUSTRIJSKIM EMISIJAMA 59
- 3.21. ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA 60

4. OBRAZOVANJE 61

5. PROMOCIJA PRIVREDE 65

- 5.1. KUPUJMO DOMAĆE 67
- 5.2. DOMAĆI UKUSI 68
- 5.3. DOBRO IZ CRNE GORE 69
- 5.4. SAJMOVI 69
- 5.5. POSLOVNI FORUMI 70
- 5.6. KONFERENCIJA O EKONOMIJI MONTENEGRO 2018 70
- 5.7. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA: SAVREMENI DRUMSKI PREVOZ I POSLOVNA LOGISTIKA 71

6. ISTRAŽIVANJE O POSLOVANJU PRIVREDNIH SUBJEKATA 73

- 6.1. POSJETE PRIVREDNIM SUBJEKTIMA I ISTRAŽIVANJE 76
- 6.2. POSLOVANJE PRIVREDNIH SUBJEKATA 78
- 6.3. INTERNACIONALIZACIJA 79
- 6.4. USLOVI POSLOVANJA 80
- 6.5. SARADNJA SA STRUČNOM SLUŽBOM PRIVREDNE KOMORE 81
- 6.6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA 82

7. KONSTATACIJE I PREPORUKE 85

8. PRILOZI 95

UVOD

Privredna komora Crne Gore, u okviru svojih programskih aktivnosti, kontinuirano prati poslovanje privrede, te kao rezultat analize podataka, saopštenih stavova privrede i sopstvenih istraživanja, godišnje priprema sveobuhvatnu analizu sa prijedlozima mjera za unapređenje poslovnog ambijenta.

Analiza „Crnogorska privreda u 2018. godini“ sadrži prikaz stanja u ekonomiji kroz sagledavanje makroekonomskih pokazatelja, kao i poslovanja privrede po sektorima. U nastavku je analiziran zakonodavni okvir, dat je pregled aktivnosti preduzetih radi promocije privrede i predstavljeni rezultati poslovanja privrede na osnovu anketnog istraživanja. U namjeri da pružimo konkretan doprinos kreiranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, u posljednjem dijelu informacije date su konstatacije i preporuke.

Ovim Komora realizuje obavezu pripreme i dostavljanja Vladi analize poslovanja privrede i primjene pojedinačnih propisa od značaja za privredu, saglasno članu 14 Zakona o Privrednoj komori Crne Gore.

1

STANJE U
EKONOMIJI

1.1. MAKROEKONOMSKI INDIKATORI

Globalna ekonomija je, prema podacima MMF-a, u 2017. godini zabilježila snažniji rast nego godinu ranije, i to po stopi od 3,7%. Doprinos ovakvom rastu najviše daju ekonomije u usponu i razvoju koje su u prethodnoj godini rasle po stopi od 4,7%. Među njima najveći rast imale su Indija 6,7% i Kina 6,9%. Razvijene zemlje su u 2017. godini rasle po stopi od 2,3%, pri čemu su najveći rast ostvarile Španija 3,0% i Njemačka 2,5%. SAD su nastavile da bilježe visoke stope rasta (2,2% u 2017.), kao rezultat izraženog rasta lične potrošnje i investicija. U 2017. godini ekonomija EU rasla je po stopi od 2,7%.

MMF očekuje da će, tokom 2018. i 2019. godine, svjetska ekonomija rasti po stopi od 3,7%, a ekonomije u usponu i razvoju 4,7%. Prognoza rasta razvijenih ekonomija u 2018. revidirana je naviše i iznosi 2,4%, dok se nešto niži rast očekuje u 2019. godini 2,1%. Ekonomija EU će, prema prognozama MMF-a, u ovoj godini ostvariti rast od 2,2%, odnosno 2,0% u 2019. Grupa evropskih ekonomija u usponu i razvoju, među kojima je i Crna Gora, bilježiće veće stope rasta od evropskog prosjeka i to 3,7% u 2018. odnosno 2,5% u 2019. godini (tabela u prilogu 1).

Kretanja u crnogorskoj ekonomiji u 2017. godini, podstaknuta investicijama i domaćom tražnjom, rezultirala su najvećim rastom od perioda globalne ekonomske krize. Rast je zabilježen kod većine kategorija bruto domaćeg proizvoda (BDP), pri čemu sa potrošne strane, najveći rast bilježe bruto investicije i potrošnja domaćinstava, dijelom i zbog rekordne turističke sezone, dok je sa proizvodne strane, najveći rast zabilježen u građevinarstvu. Rast zaposlenosti, je u velikoj mjeri, odraz ukupne ekonomske aktivnosti. Inflacija je zadržala umjereni nivo rasta. Deficit tekućeg računa platnog bilansa je ostao na nivou prethodne godine i finansiran je povećanim prilivom stranih direktnih investicija (SDI), kao i zaduživanjem države na domaćem i inostranom tržištu. Finansijski sektor je bio stabilan i visoko likvidan.

Crnogorska privreda je tokom 2017. godine ostvarila BDP u iznosu od 4.299,0 mil. eura uz realnu stopu ekonomskog rasta od 4,7%. Ekonomija Crne Gore je nastavila da raste i u 2018. godini, a rast bi trebalo da se nastavi i na srednji rok, osnažen implementacijom velikih investicionih projekata.

Bruto domaći proizvod Crne Gore u I kvartalu 2018. godine iznosio je 832,6 mil. eura, i bilježi rast od 4,5%, a u II kvartalu 1.078,0 mil. eura, uz realnu stopu rasta od 4,9%. Na polugodišnjem nivou crnogorska ekonomija je rasla po stopi od 4,7%, što je značajno više od realnog rasta BDP-a u EU koji je iznosio 2,2%. Crna Gora se prema ekonomskom rastu u II kvartalu ove godine našla na šestom mjestu u poređenju sa evropskim državama, poslije Irske, Islanda, Malte, Letonije i Poljske.

Struktura BDP-a u 2017. godini u tekućim cijenama (tabela 1) pokazuje da najveće učešće ima sektor trgovine 12,4%, usluge pružanja smještaja i ishrane 7,4%, zatim državna uprava 7,1%, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo 6,8%, građevinarstvo 6,7%, i poslovi sa nekretninama 5,7%.

Posmatrano po potrošnoj metodi obračuna BDP-a (tabela 2), ekonomski rast tokom I i II kvartala 2018. godine zasnovan je na rastu potrošnje od 6,1%, i to prvenstveno lične potrošnje domaćinstava 5,1%, zatim potrošnje države (10,1%), snažnom rastu investicija od 30,8% i padu zaliha za 45,3%. Negativan uticaj na rast BDP-a ima rast uvoza, prvenstveno roba (za devet mjeseci ove godine uvoza roba porastao je 12,5% u odnosu na isti period 2017.), dok su na strani izvoza pozitivna kretanja zabilježena zahvaljujući rastu prihoda od usluga u turizmu i građevinarstvu.

Tabela 1: **Struktura BDP-a u tekućim cijenama (u procentima)**

Klasifikacija djelatnosti	2014.	2015.	2016.	2017.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	8,1	8,1	7,5	6,8
Vađenje rude i kamena	1,1	1,1	1,1	1,4
Prerađivačka industrija	3,9	4,1	3,8	3,8
Snabdijevanje el.energijom, gasom parom i klimatizacija	4,0	3,5	3,6	2,3
Snabdijevanje vodom	1,8	1,9	1,8	1,8
Građevinarstvo	3,4	3,8	5,6	6,7
Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala	11,5	12,3	12,2	12,4
Saobraćaj i skladištenje	3,6	3,7	4,1	4,1
Usluge pružanja smještaja i ishrane	6,6	7,5	7,1	7,4
Informisanje i komunikacija	4,2	4,2	3,9	3,7
Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	4,7	4,6	4,4	4,1
Poslovanje nekretninama	6,5	6,3	6,0	5,7
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	2,8	2,6	2,4	2,6
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1,1	1,1	1,3	2,0
Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	7,3	7,5	7,4	7,1
Obrazovanje	4,4	4,3	4,3	4,0
Zdravstvo i socijalna zaštita	3,8	3,8	3,8	3,7
Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	1,3	1,5	1,5	1,4
Ostale uslužne djelatnosti	0,7	0,7	1,0	1,0
Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	0,2	0,9	0,0	0,0
Ukupno	81,0	82,7	82,7	81,8
Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode	19,0	17,3	17,3	18,2
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: MONSTAT

Tabela 2: **BDP po potrošnoj metodi (u milionima eura)**

Kategorije potrošnje	2016.	2017.	I-II Q 2017.	I-II Q 2018.
$1=(1.1+1.2)$ 1 Finalna potrošnja	3.810,6	4.007,7	1.854,5	1.968,4
1.1 1.1 Lična potrošnja domaćinstva	3.035,1	3.215,5	1.501,1	1.579,4
1.2 1.2 Potrošnja države	775,5	792,2	353,4	389,0
2 Bruto investicije	916,7	1.157,4	478,0	625,2
3 Promjene u zalihama	115,1	141,9	148,6	81,2
$4=(4.1-4.2)$ 4 Saldo izvoza i uvoza roba i usluga	-888,2	-1.007,9	-711,1	-764,2
4.1 4.1 Izvoz roba i usluga	1.599,9	1.765,0	560,9	683,3
4.2 4.2 Uvoz roba i usluga	2.488,1	2.772,9	1.272,1	1.447,5
$5=(1+2+3+4)$ 5 Bruto domaći proizvod	3.954,2	4.299,0	1.769,9	1.910,6

Izvor: MONSTAT

Turizam, maloprodaja i građevinarstvo su glavni pokretači rasta BDP-a u ovoj godini, ali ih nadopunjuju prerada i proizvodnja električne energije, koji su udvostručeni nakon investicija u nove kapacitete tokom prethodnih godina.

Također, industrijska proizvodnja bilježi rast od 24,4% za devet mjeseci 2018. godine, pri čemu je jedino sektor vađenja ruda i kamena zabilježio pad proizvodnje od 18,6%, dok je proizvodnja u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom zabilježila rast 84,8%, a u sektoru prerađivačke industrije 5,3%.

Na rast su uticali i povećanje proizvodnje u ostalim sektorima, povećana kreditna aktivnost banaka, te priliv stranih direktnih investicija.

Tabela 3: Makroekonomski indikatori

	2014.	2015.	2016.	2017.	I-IX 2018.
BDP u milionima eura	3.458	3.655	3.954	4.299	4.604*
BDP po stanovniku	5.561	5.873	6.354	6.908	7.402*
Realan rast u %	1,8	3,4	2,9	4,7	3,0*
Industrija rast u %	-11,4	7,9	-4,4	-4,2	24,4
Zaposlenost	173.595	175.617	177.908	182.368	188.687
Stopa nezaposlenosti %	15,0	17,2	21,1	22,4	17,2
Prosječna neto zarada u eurima	477	480	499	510	510
Priliv SDI u milionima eura	498,1	757,4	687,1	659,2	588,8
Neto SDI u milionima eura	353,9	619,3	371,6	484,3	218,4
Tekući račun platnog bilansa	525,8	-482,8	-714,9	-691,7	-416,6
Saldo roba u milionima eura	-1.376,4	-1.463,5	-1.657,3	-1.860,0	-1.527,1
Saldo usluga u milionima eura	690,3	789,2	769,1	852,1	897,3
Deficit budžeta u milionima eura	103,0	-291,3	-129,4	-237,6	-22,6
Deficit/BDP u %	3,0	-8,0	-3,3	-5,6	0,5
Spoljni dug u milionima eura	1.561,7	1.956,4	2.002,0	2.213,9	2.700,5
Spoljni dug /BDP %	45,2	53,5	50,6	52,7	58,7

Izvor: MONSTAT, CBCG, *procjena Ministarstva finansija za 2018. godinu

U sektoru prerađivačke industrije, najveći rast je zabilježen u oblasti proizvodnje ostalih nemetalnih minerala 60,5%, zatim namještaja 20,4% i proizvodnje hemikalija i hemijskih proizvoda 20,3%. Značajan rast je zabilježen i u oblasti proizvodnje prehrambenih proizvoda 8,1%, mašina i opreme 6,4%, osnovnih metala 5,4% i odjevnih predmeta 4,0%. Najveći pad ostvaren je u oblasti proizvodnje kože i predmeta od kože 75,0%, farmaceutskih proizvoda 45,7%, papira i proizvoda od papira 37,3%. Pad proizvodnje zabilježen je u oblasti štampanja i umnožavanja audio i video zapisa 13,7%, metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja 4,5%.

Nakon relativno stabilnog rasta tokom 2017.godine, rast inflacije u 2018. godini podstaknut je primjenom nove fiskalne regulative, odnosno povećanjem opšte stope PDV-a sa 19% na 21% i stope akciza na duvan, alkoholna i gazirana pića. Pozitivne godišnje stope inflacije su evidentirane i u svim zemljama regiona i u većini zemalja EU.

Prosječna stopa rasta potrošačkih cijena u prvih devet mjeseci 2018. godine u odnosu na isti period prethodne godine iznosila je 2,9%. Cijene su u septembru ove godine bile veće 1,9% u odnosu na septembar prethodne, kao rezultat rasta cijena u kategorijama alkoholna pića i duvan 24,2%, hoteli i restorani 5,9% i prevoz 5,9%.

U prvih devet mjeseci 2018. godine zabilježen je nastavak pozitivnih trendova na tržištu rada, koje karakteriše povećanje zaposlenosti, kao i smanjenje registrovane

stope nezaposlenosti.

Zaposlenost je tokom devet mjeseci 2018. godine u odnosu na isti period prethodne godine veća za 2,6%. U periodu januar - septembar 2018. godine bilo je prosječno zaposleno 188.687 lica, od čega najviše u trgovini 37.024 ili 19,6% ukupno zaposlenih i državnoj upravi 21.755 ili 11,5%. Najviše su zapošljavani srednjoškolci sa četvrtim stepenom stručne spreme, zatim lica sa VII-1 stepenom stručne spreme i srednjoškolci sa trećim stepenom stručne spreme.

Rast broja zaposlenih je zabilježen u četrnaest sektora, a najveći je ostvaren u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 15,3%, građevinarstvu 8,5%, prerađivačkoj industriji 6,2%. U pet sektora je zabilježen pad prosječnog broja zaposlenih: poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu 19,3%, vađenju ruda i kamena 11,5%, finansijskim djelatnostima i djelatnosti osiguranja 2,5%, ostalim uslužnim djelatnostima 0,8% i trgovini na veliko i malo 0,7%.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje na kraju septembra 2018. godine ukupan broj nezaposlenih je bio 39.882 što je u odnosu na isti period prethodne godine (49.149) manje za 18,8%. Stopa nezaposlenosti je iznosila 17,19%, dok je na isti dan prethodne godine iznosila 21,18%.

Prosječna bruto zarada u periodu januar-septembar 2018. godine iznosila je 765 eura, dok je prosječna neto zarada iznosila 510 eura. Nivo zarada, u prvih devet mjeseci tekuće, ostao je nepromijenjen u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Najveće prosječne neto zarade ostvarene su u finansijskim djelatnostima 988 eura, sektoru snabdijevanja električnom energijom 860 eura i u sektoru informisanje i komunikacija 707 eura, dok su najniže u sektoru trgovine 363 eura i u sektoru administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 346 eura.

Pozitivni trendovi u makroekonomskom okruženju uticali su na dobru naplatu prihoda budžeta koji su u periodu januar - septembar iznosili 1.273,1 mil. eura, što je u odnosu na isti period prethodne godine više za 157,0 mil. eura ili 14,1%. Sve najznačajnije kategorije poreskih prihoda zabilježile su rast u odnosu na isti period prethodne godine. Naplata poreza na dobit veća je za 42,7%, poreza na promet nepokretnosti 23,7%, poreza na dodatu vrijednost 14,4%, poreza na dohodak 7,0% i doprinosa za 6,4%. Izdaci budžeta u istom periodu tekuće godine iznosili su 1.295,6 mil. eura ili 28,1% procijenjenog BDP-a. U periodu januar-septembar tekuće godine ostvaren je deficit budžeta u iznosu od 22,6 mil. eura ili 0,5% BDP-a, što je 78,0% manje u odnosu na isti period prošle godine.

Ukupan državni dug (bez depozita) na kraju septembra 2018. godine je iznosio 3,093,9 mil. eura, što predstavlja 67,2% procijenjenog BDP-a. Spoljni dug je dostigao nivo od 2.700,5 mil.eura ili 58,% BDP-a, dok je unutrašnji dug 393,4 mil. eura ili 8,5% BDP-a, a depoziti su iznosili 374,4 mil. eura odnosno 8,1% BDP-a.

1.2. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA

Povećanje eksterne neravnoteže nastavljeno je i u 2018. godini. Deficit tekućeg računa tokom prva tri kvartala 2018. godine iznosio je 416,6 mil. eura i u odnosu na isti period 2017. veći je za 32,1% (tabela 4). Ovo je rezultat povećanja spoljnotrgovinskog deficita, usljed rasta lične i investicione potrošnje i smanjenja suficita na računu primarnog dohotka. U posmatranom periodu je zabilježeno povećanje suficita na računima usluga i sekundarnog dohotka, što je doprinijelo ublažavanju deficita tekućeg računa.

I pored boljih izvoznih performansi tokom tri kvartala 2018. godine, usljed većeg uvoza roba, nastavljeno je produbljivanje neravnoteže u robnoj razmjeni sa inostranstvom. Povećanje uvoza rezultat je realizacije velikih investicionih projekata u saobraćaju, energetici, građevinarstvu i turizmu. U prvih devet mjeseci 2018. deficit u razmjeni roba iznosio je 1.527,1 mil. eura ili 12,6% više nego u istom periodu 2017. godine. Obim razmjene usluga u prva tri kvartala 2018. godine iznosio je 1.764,7 mil. eura što

Tabela 4: Tekući račun platnog bilansa Crne Gore (u milionima eura)

Naziv	2015.	2016.	2017.	I - III Q 2017.	I - III Q 2018.	%
TEKUĆI RAČUN	-482,7	-714,9	-691,7	-315,3	-416,6	32,1
Saldo roba i usluga	-674,3	-888,2	-1.007,9	-548,8	-629,8	14,7
Robe	-1.463,5	-1.657,2	-1.860,0	-1.355,9	-1.527,1	12,6
- Izvoz, f.o.b.	325,2	345,3	382,5	280,9	312,7	11,4
-Uvoz, f.o.b.	1.788,8	2.002,6	2.242,5	1.636,8	1.839,8	12,4
Usluge	789,1	769,0	852,1	807,1	897,3	11,2
-Prihodi	1.213,9	1.254,5	1.382,5	1.184,5	1.331,0	12,4
-Rashodi	424,7	485,5	530,4	377,3	433,7	14,9
Primarni dohodak	92,8	52,8	87,8	70,3	28,7	-59,2
-Prihodi	247,6	257,8	273,9	205,4	219,2	6,7
-Rashodi	154,8	204,9	186,1	135,1	190,5	41,0
Sekundarni dohodak	98,7	120,3	228,4	163,2	184,5	13,0
-Prihodi	171,8	189,3	303,8	217,1	238,3	9,7
-Rashodi	73,1	68,9	75,4	53,9	53,8	-0,2

Izvor: CBCG

je za 12,9% više nego u istom periodu prethodne godine. Na računu usluga ostvaren je suficit u iznosu od 897,3 mil. eura, što je za 11,2% više nego u 2017. godini. Ovo je rezultat povećanja prihoda od transporta 19,3% i turizma 8,4%.

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit od 151,9 mil. eura, što je za 40,3% više nego u 2017. godini usljed većeg priliva doznaka iz inostranstva, kao i većeg korišćenja sredstava iz IPA fondova.

1.2.1. RAZMJENA USLUGA

U razmjeni usluga Crna Gora (tabela 5) konstantno ostvaruje suficit kojim se djelimično ublažava visok robni deficit i deficit na tekućem računu platnog bilansa.

Tabela 5: **Struktura usluga** (u milionima eura)

	2013.	2014.	2015.	2016.	I-IX 2017.	I-IX 2018.
Saldo usluga	653,2	690,3	789,2	769,1	807,1	897,3
Prihodi	994,4	1.030,6	1.213,9	1.254,6	1.184,5	1.331,0
Rashodi	341,2	340,3	424,7	485,5	377,3	433,7
Saldo usluga po vrsti						
Transport	42,6	45,6	63,9	48,8	30,5	50,7
Turizam - putovanja	629,7	646,8	772,8	775,6	816,2	886,2
Građevinske usluge	33,0	28,2	-2,8	5,9	6,6	12,1
Ostale poslovne usluge	-47,1	-24,6	-40,2	-37,5	-28,4	-26,6
Ostale usluge	-5,0	-5,6	-4,5	-23,7	-17,8	-25,2

Izvor: CBCG

Ukupni prihodi od usluga za devet mjeseci 2018. iznosili su 1.331,0 mil. eura i veći su 12,4% u odnosu na isti period 2017.godine, dok su ukupni rashodi iznosili 433,7 mil. eura i bilježe rast od 14,9%. Najveći prihodi ostvareni su u oblasti turizma 930,0 mil. eura, transporta 228,9 mil. eura, ostalih poslovnih usluga 61,9 mil. eura i građevinarstva 33,9 mil. eura. Realizacija značajnih investicija u oblasti turizma, kao i intenzivne promotivne aktivnosti, uticale su na nastavak rasta prihoda u ovom sektoru.

U strukturi rashoda najveće učešće imaju rashodi od transporta 41% ili 178,0 mil. eura. U okviru ostalih poslovnih usluga, čije je učešće 20% u ukupnim rashodima, najveći rashodi ostvareni su kod profesionalnih i konsultantskih usluga, te tehničkih i trgovinskih usluga.

1.2.2. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

Strane direktne investicije jedan su od pokretača rasta crnogorske ekonomije. Ukupan priliv SDI (tabela 6) u periodu januar-septembar 2018. godine iznosio je 588,8 mil. eura i veći je 43,7% u odnosu na isti period 2017.

U istom periodu neto priliv SDI je iznosio 218,4 mil. eura, što je 29,9% manje u odnosu na uporedni period. Ovakvo kretanje rezultat je značajno većeg odliva po osnovu otplate interkompanijskog duga, kao i povlačenja vlasničkih ulaganja.

Priliv vlasničkih ulaganja u prvih devet mjeseci 2018. iznosio je 365,5 mil. eura ili 63,3% više nego u istom periodu prethodne godine. U strukturi vlasničkih ulaganja 231,9 mil. eura se odnosilo na investicije u kompanije i banke (rast od 98%), dok je priliv po osnovu ulaganja u nekretnine iznosio 133,6 mil. eura (rast od 25,2%). Priliv SDI u formi interkompanijskog duga iznosio je 203,8 mil. eura, što je za 15% više nego u istom periodu 2017.

Tabela 6: **Struktura ukupnog priliva SDI (u milionima eura)**

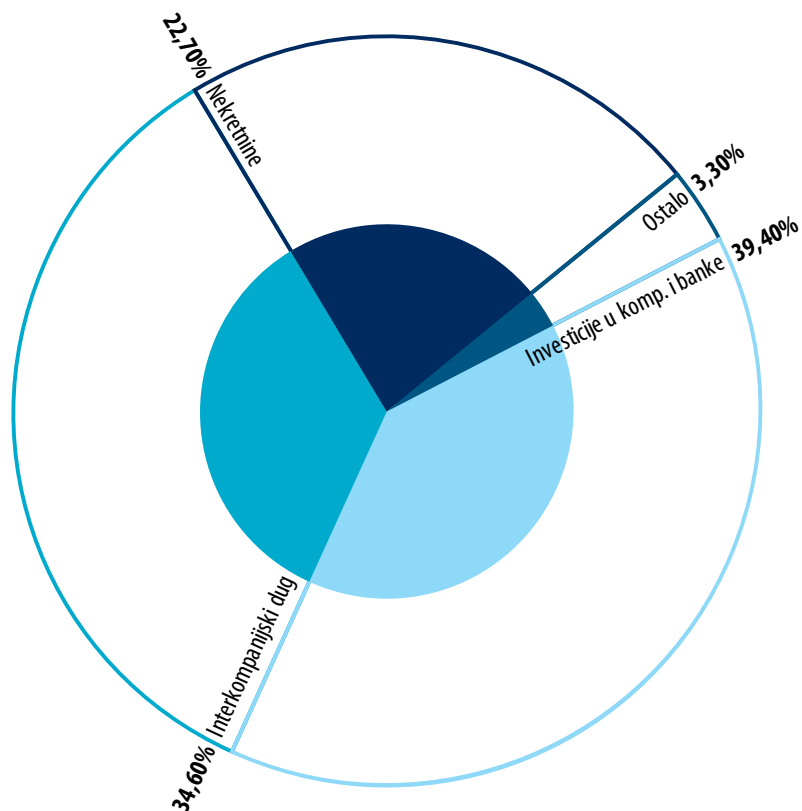
	2015.	2016.	2017.	I-IX 2017.*	I-IX 2018.*	Index
Investicije u kompa. i banke	349,2	175,4	228,8	117,1	231,9	198,0
Nekretnine	141,1	133,1	147,1	106,7	133,6	125,2
Interkompanijski dug	255,2	186,9	248,0	177,2	203,8	115,0
Ostalo	12,0	191,9	35,2	8,7	19,5	224,1
Ukupan priliv	757,4	687,1	659,2	409,7	588,8	143,7
Ukupan odliv	138,2	315,6	174,9	98,1	370,4	377,6
Neto SDI	619,3	371,6	484,3	311,6	218,4	70,1

Izvor: CBCG; *preliminarni podaci

Ukupan odliv SDI u periodu januar-septembar 2018. iznosio je 377,6 mil. eura, dok je u istom periodu prethodne godine bio na nivou 98,1 mil. eura. Odliv po osnovu povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju iznosio je 327,2 mil. eura.

U strukturi ukupnog priliva SDI učešće investicija u kompanije i banke iznosi 39,4%, interkompanijskog duga 34,6%, ulaganja u nekretnine 22,7%, dok je priliv ostalih investicija iznosio 3,3%.

Grafik 1: **Struktura SDI**

Izvor: CBCG

Posmatrano po zemljama (tabela 7), u 2018. godini najviše ulaganja bilo je iz Italije 13,3%, Mađarske 9,5%, Turske 7,5%, Ruske Federacije 7,4% i Švajcarske 5,4%.

Tabela 7: Priliv SDI po zemljama (u milionima eura)

Zemlja	I - IX 2018.	
	Vrijednost SDI	Učešće u %
1. Italija	77,7	13,3
2. Mađarska	56,2	9,5
3. Turska	44,2	7,5
4. Ruska Federacija	43,4	7,4
5. Švajcarska	31,6	5,4
6. Ujedinjeni Arapski Emirati	27,2	4,6
7. Srbija	27,0	4,6
8. Malta	19,6	3,3
9. Djevičanska Ostrva (GBR)	16,1	2,7
10. Belgija	16,1	2,7
Ukupno 1-10	359,1	61,0
Ostale zemlje	229,7	39,0
Ukupan priliv	588,8	100

Izvor: CBCG

U ovom momentu, dinamika ekonomskog razvoja Crne Gore je zavisna od priliva SDI, koje imaju značajne multiplikativne efekte na nacionalnu ekonomiju.

1.3. CRNA GORA IZ UGLA MEĐUNARODNIH INSTITUCIJA

Regionalni rast u 2018. godini (tabela 8), prema izvještaju Svjetske banke, podstaknut većim javnim investicijama i potrošnjom, procijenjen je na 3,5%, što je znatno više od procijenjenog rasta u 2017. godini (2,4%). Najveći doprinos rastu regiona daće ekonomije Albanije, Kosova i Crne Gore.

Svjetska banka je, u najnovijem Izvještaju, revidirala prognozu rasta crnogorske ekonomije za 2018. godinu na 3,8%. Razlog je povećanje i privatnih i javnih investicija, te rekordni rezultati u turizmu. Veći rast je stimulisao otvaranje radnih mjesta u privatnom sektoru, te oporavak tržišta rada. Ipak, spoljni dug je ostao nepromjenjen, pa prema mišljenju eksperata Svjetske banke, veliki fiskalni deficit i rastući javni dug zahtijevaju istrajnu implementaciju mjera fiskalne konsolidacije.

Otvorenost crnogorske ekonomije uslovljava dodatnu osjetljivost na spoljne rizike. To su, prije svega, spor ekonomski rast EU i izgledi za pridruživanje, što može prozrokovati smanjeno finansiranje tržišta u tranziciji, kao i opšta politička situacija u regionu. S druge strane, ključni domaći rizici za rast crnogorske ekonomije su tok fiskalne konsolidacije i mogućnost smanjenja javnog duga.

Prema projekcijama Svjetske banke u 2019. godini očekuje se niži rast od 2,8%, smanjenje javnog duga i stranih direktnih investicija.

Prema Izvještaju MMF-a, koji je objavljen u oktobru 2018. godine, naznačeno je da

Tabela 8: Realni rast BDP-a (u procentima)

	2016.	2017.	2018.p	2019.p
Albanija	3,4	3,8	4,0	3,6
BiH	3,1	3,0	3,2	3,4
Kosovo	4,1	3,7	4,0	4,5
BJR Makedonija	2,9	0,0	2,5	2,9
Crna Gora	2,9	4,3	3,8	2,8
Srbija	2,8	1,9	3,5	3,5
Zapadni Balkan	3,1	2,4	3,5	3,5

Izvor: Svjetska banka, Redovni ekonomski izvještaj za Zap. Balkan br.14, jesen 2018.

crnogorska ekonomija ostvaruje značajan rast u posljednjim godinama koji je podstaknut velikim investicionim projektima, uključujući i izgradnju autoputa Bar-Boljare. Prognozan je nastavak rasta u srednjem roku, koji će u 2018. iznositi 3,7%, a u 2019. godini 2,5%.

Eksperti MMF-a smatraju da realizacija velikih infrastrukturnih projekata iz javnih finansija jača ekonomski rast i istovremeno dovodi do povećanja javnog duga. Stoga je Vlada Crne Gore preuzela korake za smanjenje javnog duga i nastavlja sa implementacijom srednjoročne strategije za fiskalnu konsolidaciju. Ukoliko se strategija u potpunosti uspješno implementira, do 2020. godine, će doći do značajnog jačanja fiskalne pozicije i smanjenja javnog duga na 53% BPD-a.

Prema mišljenju MMF-a, smanjena sposobnost crnogorske ekonomije da apsorbuje šokove, zbog nepostojanja sopstvene valute, naglašava potrebu za poboljšanjem ekonomske fleksibilnosti kako bi održala rast na dugi rok. Niska produktivnost rada i visoka stopa nezaposlenosti, kao i neformalni sektor ograničavaju potencijalni rast. Planovi Vlade da reformiše radno zakonodavstvo pružaju priliku da se poveća fleksibilnost tržišta rada i smanji siva ekonomija.

IZVJEŠTAJ O LAKOĆI POSLOVANJA

Tabela 9: Crna Gora u Izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja

Indikator	DB 2016	DB 2017	DB 2018
Pokretanje biznisa	58	60	90
Izdavanje građevinskih dozvola	93	78	75
Dobijanje priključka za električnu energiju	167	127	134
Registrowanje nepokretnosti	78	76	76
Dobijanje kredita	7	12	12
Zaštita manjinskih investitora	42	51	57
Plaćanje poreza	57	70	68
Prekogranična trgovina	43	44	47
Izvršenje ugovora	41	42	44
Rješavanje problema nesolventnosti	40	37	43
Rang	51	42	50

Izvor: Svjetska banka Doing Business 2019

Prema poslednjem Izveštaju Svjetske banke o lakoći poslovanja - Doing Business, Crna Gora se nalazi na 50. mjestu među 190 ekonomija i zabilježila je lošiji rezultat u odnosu na prošlu godinu kada je bila na 42. poziciji. Od deset setova indikatora, koji su obuhvaćeni finalnim izvještajem, Crna Gora je najbolje plasirana u okviru indikatora dobijanja kredita, gdje je na 12. mjestu globalne liste, dok je najlošija pozicija ostvarena kod dobijanja priključka za električnu energiju. U odnosu na prošlu godinu Crna Gora je napredovala u indikatorima koji se odnose na izdavanje građevinskih dozvola i plaćanje poreza.

GLOBALNI INDEKS KONKURENTNOSTI

Konkurentnost svake zemlje je određena produktivnošću preduzeća koja u njoj posluju. Svjetski ekonomski forum (WEF) definiše konkurentnost kao skup institucija, propisa i drugih činilaca koji određuju nivo produktivnosti zemalja. Nivo konkurentnosti mjeri se Globalnim indeksom konkurentnosti (GCI) koji predstavlja prosjek više mikroekonomskih i makroekonomskih komponenata, koji se pojedinačno vrednuju na skali od 1 do 100. Svi mjereni pokazatelji su grupisani u dvanaest stubova i odražavaju različite aspekte složene ekonomske stvarnosti.

Crna Gora je na ovogodišnjoj listi Svjetskog ekonomskog foruma zauzela 71. mjesto, što je dvije pozicije bolje u poređenju sa revidiranim prošlogodišnjim rangom usled primjene nove metodologije, a među 140 zemalja svijeta. U okviru svih 12 stubova Crna Gora je ostvarila napredak u odnosu na prethodnu godinu. Posebno su prepoznati rezultati ostvareni u oblasti tržišta rada što je doprinijelo poboljšanju ranga za 49 pozicija u odnosu na prošlu godinu.

Tabela 10: Crna Gora – Globalni indeks konkurentnosti

	Rang (1-140)	Rezultat (1-100)
GCI 2018	71	59.6
GCI 2017 (135)	73	58.2
Institucije	63	54.7
Infrastruktura	86	62.2
ICT primjena	58	57.1
Makroekonomska stabilnost	102	69.7
Zdravlje	55	84.8
Obrazovanje o vještine	52	68.1
Tržište proizvoda	45	60.9
Tržište rada	25	67.5
Finansijski sistem	51	63.9
Veličina tržišta	132	20.2
Poslovna dinamika	50	63.4
Inovacije	74	34.5

Izvor: Svjetski ekonomski forum, Globalni indeks konkurentnosti 2018

2

POSLOVANJE PO SEKTORIMA

2.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

Poljoprivreda je jedan od strateških sektora crnogorske ekonomije, koja je u 2017. godini učestvovala 6,8% u BDP-u. Ostvarena bruto dodata vrijednost u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu iznosila je 294,4 mil. eura.

Podaci o otkupu i prodaji proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva kod privrednih subjekata¹ pokazuju da je za devet mjeseci 2018. godine u odnosu na isti period 2017. došlo do pada od 0,7%, odnosno vrijednost otkupa je iznosila 26,6 mil. eura².

U posmatranom periodu ukupno otkupljena količina kravljeg mlijeka iznosila je 21,6 mil. kg i bilježi rast od 12,1% u odnosu na isti period 2017. Broj zaklanih grla goveda porastao je za 23,0%, ovaca za 18,5%, svinja za 50,0% i živine za 40,0%.

Prema podacima kompanije 13. jul - Plantaže u ovoj godini proizvedeno je preko 18 mil. kg vinskog i 2 mil. kg stonog grožđa. Rod breskve iznosio je 63 hilj. kg, a sa 10.000 stabala prinos je 40 tona maslina od kojih je dobijeno 6.000 litara ekstradjevičanskog ulja.

U sistemu subvencija u povrtlarskoj proizvodnji bilo je 640 ha zasijanih površina, što je u odnosu na 2017. godinu više za 72 ha, odnosno 26,8%.

U toku je program otkupa tržnih viškova jagnjadi. U cilju uspostavljanja stimulativnih cijena za farmere i penzionere, Vlada je obezbijedila sredstva u ukupnom iznosu od 354 hilj. eura. Radi efikasnije realizacije otkupa i pravovremenog plaćanja farmera, Investiciono-razvojni fond je obezbijedio 2,0 mil. eura za finansiranje mesnih industrija Mesopromet Bijelo Polje, Goranović Nikšić i Gradina Rožaje.

U periodu januar-septembar 2018. godine došlo je do rasta proizvodnje prehrambenih proizvoda 8,1% u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je u proizvodnji pića došlo do pada 10,3%.

Ogroman neiskorišćeni potencijal za brži razvoj poljoprivrede leži u snaženju i daljem razvoju prerađivačkog sektora, za koji postoje kvalitetne domaće sirovine. Uz programe podrške poput IPARD, IPARD Like 2, MIDAS 2, te Investiciono-razvojnog fonda, biće obezbijedena sredstva za investiranje u prerađivačke kapacitete, što će pokrenuti razvoj, ne samo primarne poljoprivredne proizvodnje, već i pratećih privrednih grana (proizvodnja ambalaže i opreme, transport, turizam, trgovina i sl.). Investicije u ovom sektoru treba da doprinesu povećanju proizvodnje i konkurentnosti, kao i otvaranju novih radnih mjesta.

U aprilu tekuće godine u kompaniji Mesopromet, Bijelo Polje došlo je do požara koji je uništio veliki dio objekata, mašina, hladnjače, gotovu i sirovu robu. Uz veliku podršku privrede, Vlade Crne Gore i lokalne samouprave preduzeće je odmah nastavilo sa proizvodnjom. U toku je izgradnja novih objekata - klanice i fabrike za preradu.

Krajem godine je planiran nastavak proizvodnje mineralne vode u bivšoj fabrici Bje-lasica Rada, u vlasništvu kompanije Water group Kolašin, koja se bavi proizvodnjom

¹ MONSTAT

² U ovom segmentu prezentiraju se podaci dobijeni od preduzeća i zemljoradničkih zadruga koje se bave otkupom poljoprivrednih proizvoda neposredno od individualnih proizvođača u cilju prodaje ili prerade otkupljenih proizvoda. Izvještaj podnose i poslovne jedinice (otkupne stanice) u sastavu trgovinskih, industrijskih i drugih preduzeća, ukoliko vrše otkup poljoprivrednih proizvoda. Takođe, prikupljaju se i podaci o realizaciji (prodaji) poljoprivrednih proizvoda iz sopstvene proizvodnje poljoprivrednih preduzeća i zemljoradničkih zadruga i jedinica koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom i prodajom, a nalaze se u sastavu nepoljoprivrednih preduzeća.

flaširane vode „Suza“.

U 2018. godini oznaku porijekla u skladu sa Zakonom o šemama kvaliteta dobila su još dva proizvoda, pa Crna Gora sada ima četiri zaštićena proizvoda: njeguški pršut, pljevaljski sir, crnogorsku goveđu pršutu i crnogorsku stelju.

Ukupna robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (prilog 2) za devet mjeseci 2018. iznosila je 445,1 mil. eura, što je 2,4% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Izvoz je na nivou prethodne godine i iznosio je 34,7 mil. eura, a uvoz je povećan 2,7% i bio je na nivou od 410,4 mil. eura.

U uvozu kao i ranijih godina najviše učestvuje svježe i rashlađeno meso 14,6% (59,9 mil. eura), pića 12,8% (52,7 mil. eura), te mlijeko i mliječni proizvodi 7,7% (34,1 mil. eura)³. Značajnije povećanje uvoza je ostvareno kod žitarica 36,0%, brašna odnosno mlinskih proizvoda 7,6%, mesnih prerađevina 10,0%, živih životinja 10,0% i ribe 6,7%.

Najveće učešće u izvozu ima piće 35,1% (12,2 mil. eura), dimljeni i sušeni proizvodi 14,4% (5,0 mil. eura) i ulja, koža i krzno 11,7% (3,7 mil. eura). Porast izvoza je ostvaren kod voća i povrća, prerađevina od mesa, duvana, dok je pad zabilježen kod izvoza svježeg mesa, dimljenih i sušenih proizvoda i proizvoda na bazi žitarica.

Veća potražnja za domaćim proizvodima rezultat je aktivnosti u okviru projekta „Kupujmo domaće“. U narednom četvorogodišnjem periodu planiraju se ulaganja u poljoprivredu i prehrambenu industriju u iznosu od 250 mil. eura (sredstva Agrobuzdeta, međunarodna podrška i sredstva proizvođača) što će doprinijeti jačanju konkurentnosti, te direktno uticati na bolji plasman domaćih proizvoda.

Ograničenja sa kojima se suočavaju kompanije u sektoru poljoprivrede i prehrambene industrije su duge procedure vezane za odobravanje IPARD sredstava, naplata potraživanja i dugi rokovi plaćanja, kojima se ugrožava likvidnost proizvođača, nedostatak subvencija u živinarstvu i svinjogojstvu, visoki porezi i doprinosi na zarade, visoke takse i naknade posebno na lokalnom nivou (porez na nepokretnosti, doprinos turističkim organizacijama, komunalne takse), nedovoljna povezanost turističke privrede i velikih trgovačkih lanaca, sa proizvođačima i prerađivačima poljoprivrednih proizvoda, te veoma skupe i česte analize i nepriznavanje sertifikata.

Izmjenama Zakona o akcizama iz jula 2017. godine koje se odnose na pravo povraćaja dijela plaćene akcize na gasna ulja, koja se koriste kao motorno gorivo za industrijske i komercijalne svrhe, promijenjen je način i smanjen iznos povraćaja akcize⁴, što je na indirektan način uticalo na povećanje troškova poslovanja i konkurentnost proizvođača prehrambenih proizvoda.

Privrednici iz sektora mlinske, mesne i mliječne industrije ukazuju da različite stope PDV-a za sirovine i prerađene proizvode čine proizvođače manje konkurentnim. Slična situacija je i kada je u pitanju primjena opšte stope PDV-a od 21% na ribu i jaja posebno ako se ima u vidu činjenica da se na druge svježe proizvode animalnog porijekla primjenjuje snižena stopa PDV-a od 7%.

³ Uvoz meda je iznosio 639,8 hilj. eura, dok je uvoz jaja bio na nivou od 1,5 mil. eura.

⁴ Ranijim zakonskim rješenjem pravna lica su imala pravo na povraćaj dijela akcize u iznosu od 0,18€ po litru kupljenog gasnog ulja, a izmjenama Zakona ovo pravo je ograničeno na 1% od ostvarenog prometa.

2.2. ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA

Ukupna drvena masa koja može biti predmet korišćenja šuma shodno Programu gazdovanja šumama u 2018. godini iznosi 804.821 m³ bruto drvne mase (u državnim šumama 618.907 m³, a u privatnim 185.914 m³). Uprava za šume i ove godine realizuje projekat prodaje drvnih sortimenata na šumskom lageru u količini do 20.000 m³ četinarara i lišćara.

Ukupno ostvarena proizvodnja šumskih sortimenata za devet mjeseci 2018. godine iznosila je 212.078 m³ što je za 13,6% manje nego u istom periodu 2017, od čega 134.814 m³ četinarara i 77.264 m³ lišćara.

Ukupan izvoz proizvoda drvne industrije (tabela 11) u periodu januar-septembar 2018. iznosio je 23,8 mil. eura, što je 8,8% manje u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Učešće ovih proizvoda u ukupnom crnogorskom izvozu iznosilo je 8,2%, a najveću stavku predstavlja izvoz drveta i proizvoda od drveta koji je iznosio 20,4 mil. eura.

Tabela 11: Proizvodi drvne industrije (u milionima eura)

Proizvod	Tarifa	2015.		2016.		2017.		I-IX 2018.	
		izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Drvo i proizvodi od drveta	44	30,02	22,79	29,04	25,91	30,60	29,28	20,43	23,23
Drvo neobrađeno ili grubo obrađeno	4403	6,11	0,89	4,44	0,88	0,11	0,49	0,07	0,50
Hartija i karton i proizvodi od hartije i kartona	48	2,68	25,98	2,84	27,0	2,46	27,31	1,35	21,87
Štampane knjige i proizvodi grafičke industrije	49	2,03	10,95	2,33	10,81	2,11	11,00	1,34	9,46
Namještaj, posteljina	94	1,08	59,97	1,18	15,12	1,15	70,16	0,69	60,45
Ukupno		35,81	119,69	35,39	78,84	36,32	137,75	23,81	115,01
% u ukupnom		11,30	6,01	10,87	3,83	9,78	5,98	8,18	6,08

Izvor: MONSTAT

Proizvodi drvne industrije učestvuju sa 6,1% u ukupnom uvozu realizovanom za devet mjeseci 2018. godine, gdje dominira uvoz namještaja sa 3,2% i drveta i proizvoda od drveta sa 1,2%. U poređenju sa istim periodom 2017. godine uvoz namještaja je veći 12,8%, a drveta i proizvoda od drveta 5,3%.

Vlada je u oktobru 2018. godine usvojila revidiranu Strategiju razvoja šuma i šumarstva kojom su definisana dva ključna strateška cilja:

- ravnomjerna i održiva valorizacija postojećih šumskih resursa uz povećanje drvne zalihe,
- doprinos rastu investicija u šumarstvu i drvoprerađi, povećanju konkurentnosti i zaposlenosti, posebno na sjeveru države, uz porast korišćenja proizvodnih kapaciteta.

Operativni cilj Strategije je uspostavljanje efikasnog sistema za održivo gazdovanje šumama, što podrazumijeva odvajanje poslova upravljanja od poslova gazdovanja šumama, i obezbjeđivanje optimalnog i dugoročnog modela funkcionisanja šumarskih institucija. Dakle, Strategija predviđa osnivanje državnog preduzeća koje će gazdovati šumama na efikasan način, napuštanje modela koncesija za korišćenje državnih šuma uz poštovanje stečenih prava, kao i prodaju drvnih sortimenata na

šumskim stovarištima umjesto prodaje drveta na panju. S tim u vezi, u pripremi je dokument pod nazivom „Preporuke za reorganizaciju šumarstva u Crnoj Gori“ koji treba da definiše novi koncept organizovanja efikasne šumarske službe.

Podjela upravnih i stručnih poslova između Uprave za šume i društva s ograničenom odgovornošću u vlasništvu države bi trebala biti sljedeća⁵:

Uprava za šume odgovorna je za:

- propise, nacionalne šumske programe i strategiju;
- nacionalnu inventuru šuma i planove razvoja šuma;
- izradu programa gazdovanja šumama;
- nadzor (šumska inspekcija) i čuvanje šuma;
- ostale nadležnosti prema Zakonu.

Društvo s ograničenom odgovornošću:

- gazduje državnim šumama, uključujući izradu izvođačkih projekta, doznaka, izvođenje šumskih radova u određenom obimu i davanje radova na izvođenje, prodaju drveta iz šuma u državnoj svojini, čuvanje državnih šuma, gradnju i održavanje šumskih puteva;
- u privatnim šumama obavlja stručne šumarske poslove (doznake, prijem), organizuje čuvanje privatnih šuma od požara i ostalih zabranjenih radnji i izdaje uvjerenja o porijeklu šumskih drvnih proizvoda.

2.3. ENERGETIKA, RUDARSTVO I METALURGIJA

Crnogorsko tržište uredno je snabdjeveno električnom energijom, naftom, naftnim derivatima i ugljem. U 2018. godini sektor energetike obilježili su:

- preuzimanje Rudnika uglja Pljevlja od strane Elektroprivrede Crne Gore (EPCG);
- otkup dionica od A2A čime je Vlada vratila više od dvije trećine vlasništva nad EPCG;
- uspješno izvršeno testiranje transformatorske stanice na podmorskom energetskom kablju između Crne Gore i Italije;
- stabilan rad vjetroparka Krnovo koji predstavlja više od polovine proizvodnje povlašćenih proizvođača električne energije;
- razvijanje distributivnih i prenosnih kapaciteta električne energije.

U avgustu tekuće godina počela je sa radom mala hidroelektrana Šermet Potok, a početak rada vjetroparka Možura planiran je za decembar tekuće godine.

Proizvodnja električne energije tokom devet mjeseci 2018. godine iznosila je 2.873,4 GWh što je 25,5% više u odnosu na plan. Najviše je proizvedeno u TE Pljevlja 1.007,9 GWh ili 7,0% više od planiranog, zatim u HE Piva 839,2 GWh što je 56,3% više u odnosu na plan.

⁵ Revidirana Strategija razvoja šuma i šumarstva

Tabela 12: Proizvodnja električne energije u periodu jan. - sep. 2018. godine

	<i>Ostvareno MWh</i>	<i>Plan MWh</i>	<i>Ostvareno/Plan %</i>
HE Perućica	838.089	626.000	133,9%
HE Piva	839.216	537.000	156,3%
TE Pljevlja	1.007.866	942.000	107,0%
Vjetroelektrana Krnovo	113.617	132.300	85,9%
Male hidroelektrane	74.951	52.500	142,8%

Izvor: EPCG

Elektroprivreda Crne Gore za naredni period planira:

- revitalizaciju i proširenje kapaciteta I bloka TE Pljevlja,
- izgradnju vjetroparka Gvozd,
- izgradnju solarne elektrane Ulcinj, u prvoj fazi 50mW instalisane snage sa proširenjem do 240 mW,i
- izgradnju HE Komarnica i sagledavanje mogućnosti izgradnje HE Kruševo na rijeci Pivi.

Rudnik uglja Pljevlja, pored termoelektrane, isporučuje i značajne količine komercijalnog uglja za široku potrošnju. Rudnik uglja Berane svoj rad bazira na isporuci uglja za TE Pljevlja. Zbog načina eksploatacije (podzemna) i udaljenosti od potrošača, rudnik radi na granici profitabilnosti.

Tokom novembra je započeto prvo 3D seizmičko istraživanje nafte i gasa u podmorju, a očekuje se da istražna bušenja počnu u martu 2019. godine.

Tokom devet mjeseci 2018. godine sektor vađenja ruda i kamena zabilježio je pad proizvodnje od 18,6% u odnosu na isti period 2017. U istom periodu zabilježen je rast proizvodnje u oblasti vađenje uglja od 4,8%, dok je u oblasti vađenja ruda metala zabilježen pad od 31,9%.

Proizvodnja osnovnih metala u posmatranom periodu veća je 5,4% u odnosu na isti period prethodne godine. Proizvodnja mašina i opreme manja je 6,4%, a proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja 4,5%.

Za osam mjeseci tekuće godine⁶, Uniprom KAP ostvario je proizvodnju od 31.141 tona, što je približno proizvodnji za isti period prethodne godine. Od toga se 29.610 tona odnosilo na proizvodnju T-ingota i 1.531 tona na proizvodnju Omega ingota. Do kraja godine planirana je proizvodnja dodatnih 8.666 tona T-ingota.

Robna razmjena osnovnih metala i metalnih proizvoda za devet mjeseci 2018. godine bilježi rast (tabela 13). Ukupan izvoz ove vrste proizvoda iznosio je 92,3 mil. eura i bilježi rast od 10,9%, dok je uvoz iznosio 154,7 mil.eura i povećao se 18,8%.

Tokom devet mjeseci 2018. izvoz aluminijuma i proizvoda od aluminijuma je iznosio 60,6 mil. eura, odnosno 10,0% više u odnosu na uporedni period prethodne godine, a uglavnom se odnosio na izvoz sirovog aluminijuma (58,04 mil. eura). U istom periodu uvoz aluminijuma i proizvoda od aluminijuma bio je na nivou od 21,8 mil. eura i veći je 14,1%.

Izvoz gvožđa i čelika tokom devet mjeseci 2018. godine bio je na nivou od 22,3 mil. eura, što je 20,2% više u odnosu na uporedni period 2017, dok je uvoz iznosio 53,7 mil. eura i takođe bilježi rast 33,1%. Izvoz proizvoda od gvožđa i čelika je porastao 7,9% i iznosio je 5,3 mil. eura, a uvoz je porastao 11,2% i bio je 76,3 mil. eura.

⁶ Podaci dobijeni od kompanije Uniprom KAP.

Tabela 13: Osnovni metali i metalni proizvodi (u milionima eura)

Proizvod	Carinska tarifa	2015.		2016.		2017.		I-IX 2018.	
		izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	76	71,31	20,89	65,77	26,91	74,96	25,46	60,59	21,81
- nelegirani aluminijum	7601	68,35	0,19	62,32	0,09	71,57	0,08	58,04	0,09
Gvožđe i čelik	72	24,57	37,33	15,94	40,32	24,16	57,27	22,33	53,68
Proizvodi od gvožđa i čelika	73	1,75	49,76	3,32	81,95	6,12	96,50	5,34	76,33
Bakar i proizvodi od bakra	74	4,85	2,37	5,27	2,39	6,02	2,76	3,90	2,40
Olovo i proizvodi od olova	78	0,17	0,04	0,11	0,04	0,20	0,06	0,16	0,02
Cink i proizvodi od cinka	79	0,002	0,21	0,03	0,21	0,04	0,20	0,01	0,43
Ukupno		102,65	110,6	90,44	152,82	111,5	182,25	92,33	154,67
% u ukupnom		32,37	6,01	27,76	7,37	30,05	7,91	31,71	8,18

Izvor: MONSTAT

Rast izvoza od 23,1% zabilježen je kod olova i proizvoda od olova, dok je uvoz ove vrste proizvoda ostao na istom nivou kao u uporednom periodu prethodne godine. Izvoz bakra i proizvoda od bakra tokom devet mjeseci 2018. godine iznosio je 3,9 mil. eura i manji je 13,3%, dok je uvoz bio na nivou od 2,14 mil.eura i veći je 22,4% u odnosu na isti period prethodne godine.

2.4. TRGOVINA

2.4.1. UNUTRAŠNJA TRGOVINA

Sektor trgovine ima najveće učešće u BDP-u koje je u prethodnoj godini iznosilo 12,3%.

Promet u trgovini na malo u tekućim cijenama za period januar - septembar 2018. godine je iznosio 1.067,1 mil. eura i veći je 4,3% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je promet u stalnim cijenama veći 3,0%. Najveći mjesečni promet ostvaren je u avgustu 161,0 mil.eura i u julu 143,0 mil. eura.

Podaci pokazuju (tabela 14), posmatrajući promet po djelatnostima, da je najveći rast u septembru 2018. u odnosu na isti period prethodne godine ostvaren u trgovini na malo prehranom 7,5%, dok je u trgovini na malo neprehrambenim proizvodima ostvaren pad 3,9%.

STRATEGIJA PAMETNE SPECIJALIZACIJE

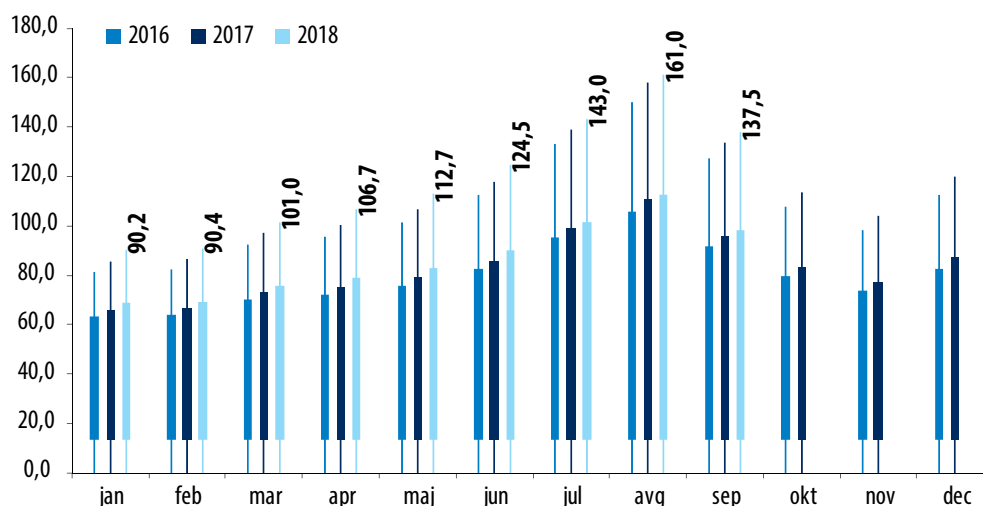
Privredna komora Crne Gore je uključena u proces donošenja Strategije pametne specijalizacije čiju izradu koordinira Ministarstvo nauke u saradnji sa Ministarstvom ekonomije.

Pametna specijalizacija je koncept koji je Evropska komisija osmislila kako bi obezbijedila regionalan razvoj baziran na inovacijama i sinergiji različitosti. Pametno se specijalizirati znači na bazi analize potencijala, kao i sklonosti i interesa građana i privrede identifikovati područja na kojima možemo zasnivati naš dugoročan i održiv rast i razvoj.

Strategija pametne specijalizacije će obuhvatiti sedam sektora i to: turizam, održivu poljoprivredu, prerađivačku industriju, obnovljive izvore energije, informaciono - komunikacione tehnologije, zdravlje i kvalitet života i građevinarstvo.

Proces preduzetničkog otkrivanja, kao poslednja faza pripreme Strategije pametne specijalizacije, podrazumijevao je definisanje prioritetnih sektora i kreiranje vizije njihovog inovativnog razvoja. Komora je imala ključnu ulogu u procesu preduzetničkog otkrivanja i bila je partner Ministarstvu nauke u realizaciji preko 50 sastanaka i radionica na kojima je učešće uzelo oko 150 privrednika.

Grafik 2: Promet u trgovini (u milionima eura)

Izvor: CBCG

Tabela 14: Relativne promjene prometa u stalnim cijenama po djelatnostima (u procentima)

	Apr 2018	Maj 2018	Jun 2018	Jul 2018	Avg 2018	Sep 2018
	Apr 2017	Maj 2017	Jun 2017	Jul 2017	Avg 2017	Sep 2017
Trgovina na malo prehranom	3,7	3,2	6,6	4,2	5,8	7,5
Trgovina na malo neprehrambenim proizvodima	5,0	4,6	0,0	-2,7	-4,0	-3,9
Trgovina na malo, bez trgovine na malo motornim gorivima	4,4	3,9	2,9	0,9	0,7	1,1
Ukupno - trgovina na malo	4,7	4,2	4,4	1,8	1,3	2,0

Izvor: MONSTAT

Prosječna bruto zarada u sektoru trgovine za devet mjeseci 2018. iznosila je 546 eura i bilježi rast od 4,2% u odnosu na uporedni period 2017. godine, dok je prosječna neto zarada iznosila 365 eura i veća je 4,3%. U poređenju sa drugim sektorima trgovina ima najveći broj zaposlenih, gdje je tokom devet mjeseci u prosjeku bilo zaposleno 37.024 radnika, što je 0,7% manje u odnosu na uporedni period prethodne godine.

Ambijent u sektoru trgovine karakteriše otežana naplata potraživanja i blokade računa. Na kraju septembra 2018. godine, u blokadi je bilo 17.154 izvršnih dužnika, koji su imali dug 654,1 mil. eura. Iznos duga deset najvećih dužnika je 101,1 mil. eura što čini 15,5% ukupnog iznosa blokade.

Na poslovanje negativan uticaj ima i siva ekonomija koja se manifestuje kroz promet proizvoda i usluga u neregistrovanim objektima, rad »na crno«, primanje dijela zarade »na ruke«, nelegalan rad nerezidenata, nelegalnu prodaju putem interneta, društvenih mreža. Tokom 2018. godine naročito je bila izražena nelegalna trgovina akciznim proizvodima, prije svega, cigaretama i ostalim duvanskim proizvodima usled povećanja akciza.

Poslovanje privrednih subjekata opterećuju i visoke takse i naknade, posebno na lokalnom nivou (komunalne takse koje se naplaćuju za postavljanje reklamnih panoa, bilborda na sopstvenim objektima, takse za odlaganje komunalnog otpada, naknade za pristup poslovnim objektima sa glavne saobraćajnice, članski doprinos lokalnim

turističkim organizacijama). S tim u vezi, potrebno je uskladiti visinu taksi srazmjerno cijeni pružene usluge, ukinuti takse za postavljanje reklama na objektima u vlasništvu privrednih subjekata, te eliminisati višestruko plaćanje istih nameta - naknada za korišćenje komercijalnih objekta kojima je omogućen pristup putu⁷.

U okviru Odbora udruženja trgovine pokrenuta je inicijativa za uvođenje neradne nedjelje koja je i podržana od sindikata i potrošača. Ovim bi se povećala produktivnost rada, smanjili troškovi angažovanja dodatne radne snage, kao i tekući troškovi održavanja.

Ograničenja u poslovanju predstavljaju i uslovi finansiranja kod poslovnih banaka, nedostatak adekvatno edukovane radne snage, visoki porezi i doprinosi na zarade, porez na nepokretnosti (čija se visina razlikuje od opštine do opštine), inspeksijske i kontrole na granicama.

2.4.2. SPOLJNA TRGOVINA

Ukupna robna razmjena Crne Gore sa inostranstvom (tabela 15) u periodu januar-septembar 2018. iznosila je 2.181,6 mil. eura, odnosno 11,6% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Izvezeno je robe u iznosu od 291,2 mil. eura ili 6,3% više u odnosu na isti period prethodne godine, dok je uvoz iznosio 1.890,4 mil. eura i veći je za 12,5%.

Tokom devet mjeseci 2018. godine zabilježen je deficit u robnoj razmjeni sa inostranstvom od 1.599,2 mil. eura, dok je pokrivenost uvoza izvozom iznosila 15,4% i manja je u odnosu na isti period prethodne godine kada je bila na nivou od 16,3%.

Tabela 15: Robna razmjena Crne Gore sa inostranstvom (u milionima eura)

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	I-IX 2018.
Ukupno	2.148,9	2.117,4	2.157,7	2.385,1	2.674,1	2.181,6
Izvoz	375,6	333,2	317,1	325,8	371,1	291,2
Uvoz	1.773,4	1784,2	1.840,5	2.059,2	2.303,0	1.890,4
Deficit	-1.397,8	-1.451,0	-1.523,4	-1.733,4	-1.931,9	-1.599,2
% pokriv.uvoza izvozom	21,2%	18,7%	17,2%	15,8%	16,1%	15,4%

Izvor: MONSTAT

U strukturi robne razmjene najveća je zastupljenost trgovine sa zemljama EU 48,1%, dok zemlje regiona CEFTA učestvuju sa 30,0%.

Izvoz proizvoda iz Crne Gore tokom devet mjeseci 2018. godine realizovan je u 84 zemlje, pri čemu izvoz u deset zemalja pokriva 71,2% ukupnog izvoza. Istovremeno je realizovan uvoz iz 176 zemalja, od čega je iz deset zemalja realizovano 72,5% ukupnog crnogorskog uvoza (tabela 16).

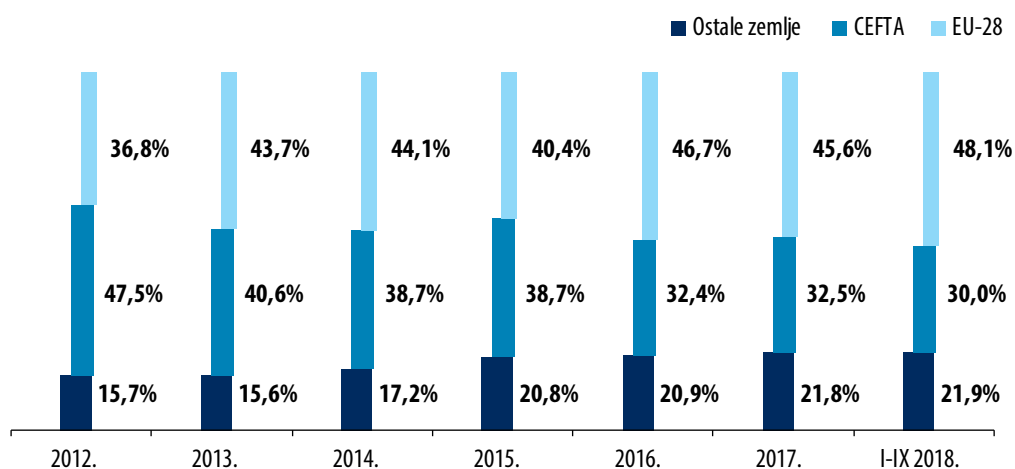
Glavni uvozno-izvozni partner Crne Gore je Srbija sa kojom je realizovano 21,9% ukupnog izvoza ili 63,7 mil.eura (mineralna goriva i ulja 15,2 mil. eura, farmaceutski

⁷ Privredni subjekt koji u okviru svoje firme na jednom mjestu ima više objekata (upravnu zgradu, magacin i sl.) za svaki posebno plaća naknadu za korišćenje komercijalnih objekta kojima je omogućen pristup za isti opštinski put. Praksa je da pristup na opštinski put plaća i vlasnik poslovnog prostora i ponovo za isti prostor i isti pristupni put privredni subjekt koji je iznajmi dio poslovnog prostora.

proizvodi 14,6 mil.eura i aluminijum i proizvodi od aluminijuma 7,9 mil. eura) i 19,6% uvoza ili 370,5 mil.eura (alkohol i sirće 33,2 mil. eura, plastične mase i proizvodi od plastičnih masa 19,6 mil. eura, namještaj, posteljina i madraci 18,4 mil. eura i žive životinje 15,8 mil.eura).

Drugo po vrijednosti izvozno područje je Mađarska sa učešćem od 12,7% u ukupnom izvozu, odnosno 36,9 mil. eura, što se gotovo u cjelini odnosilo na izvoz aluminijuma. Treće izvozno područje je Bosna i Hercegovina gdje je realizovano 7,7% ukupnog izvoza ili 22,3 mil eura, što se odnosilo na izvoz mineralnih goriva i ulja 5,9 mil. eura, rude 3,2 mil eura i pića 3,0 mil. eura. U Sloveniju je izvezeno 19,8 mil. eura ili 6,8% ukupnog izvoza, od čega najviše mineralnih goriva i ulja 10,8 mil. eura i aluminijuma i proizvoda od aluminijuma 5,4 mil. eura.

Grafik 3: Regionalna usmjerenost robne razmjene

Izvor: CBCG

Tabela 16: Deset zemalja sa najvećim obimom robne razmjene (u milionima eura)

R.br.	Zemlja	I-IX 2018.				
		Izvoz	% učešća	Zemlja	Uvoz	% učešća
	UKUPNO	291,2	100,0	UKUPNO	1.890,4	100,0
1.	Srbija	63,7	21,9	Srbija	370,5	19,6
2.	Mađarska	36,9	12,7	Kina	201,4	10,7
3.	BiH	22,3	7,7	Njemačka	166,7	8,8
4.	Slovenija	19,8	6,8	Italija	143,1	7,6
5.	Poljska	13,4	4,6	Grčka	120,1	6,4
6.	Kosovo	11,3	3,9	Hrvatska	116,2	6,1
7.	Turska	10,9	3,7	BiH	115,2	6,1
8.	Italija	9,9	3,4	Turska	57,9	3,1
9.	Češka	9,8	3,4	Slovenija	42,1	2,2
10.	Kina	9,4	3,2	Francuska	38,8	2,1
	Svega 1-10	207,4	71,2	Svega 1-10	1.372,0	72,6

Izvor: MONSTAT

Iznos uvoza iz Kine, kao druge zemlje po vrijednosti, je 201,4 mil. eura odnosno 10,7% ukupnog uvoza. Iz ove zemlje se najviše uvoze električne mašine i njihovi djelovi 81,1 mil. eura, mašine i mehanički uređaji 26,4 mil. eura, proizvodi od gvožđa i čelika 10,7 mil. eura, odjeća 8,9 mil. eura, obuća 8,8 mil. eura. Iz Njemačke (treća po vrijednosti uvoza) uvezeno je 166,7 mil. eura raznih roba, odnosno 8,8% ukupnog uvoza. Najviše su se uvozili automobili 55,1 mil. eura, zatim mašine i mehanički uređaji 22,0 mil. eura, meso i drugi klanični proizvodi 12,6 mil. eura i farmaceutski proizvodi 9,8 mil. eura.

Uvoz iz Italije (143,1 mil. eura) odnosio se na mašine i mehaničke uređaje 19,4 mil. eura, električne mašine i njihove djelove 12,7 mil. eura, namještaj 10,9 mil. eura, proizvode gvožđa i čelika 8,0 mil. eura i keramičke proizvode 5,7 mil. eura.

U strukturi izvoza (tabela 17) dominiraju proizvodi niže faze prerade, uglavnom sirovine i repromaterijali. Struktura izvoza pokazuje slabu diverzifikaciju, odnosno ograničenost na mali broj proizvoda. Od ukupno realizovanog izvoza 80,1% vrijednosti odnosi se na deset grupa proizvoda. Glavni izvozni proizvodi su i dalje obojeni metali sa učešćem od 20,8% u ukupnom izvozu, mineralna goriva i ulja 20,3%, gvožđe i čelik 7,6%, rude 7,4%, drvo i proizvodi od drveta 7,0%, farmaceutski proizvodi 5,1% i pića 4,2%.

Tabela 17: Deset najzastupljenijih grupa proizvoda u robnoj razmjeni (u milionima eura)

I-IX 2018.					
Naziv	Izvoz	%	Naziv	Uvoz	%
Ukupan izvoz	291,2	100	Ukupan uvoz	1.890,4	100
Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	60,6	20,8	Mineralna goriva, ulja	195,6	10,3
Mineralna goriva, ulja	59,2	20,3	Električne mašine i oprema, djelovi	179,0	9,5
Gvožđe i čelik	22,3	7,7	Mašine i mehanički uređaji	140,0	7,4
Rude, zgure i pepeo	21,5	7,4	Vozila i njihovi djelovi	138,7	7,3
Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	20,4	7,0	Proizvodi od gvožđa i čelika	76,3	4,0
Farmaceutski proizvodi	14,9	5,1	Farmaceutski proizvodi	60,9	3,2
Pića, alkoholi i sirće	12,1	4,2	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	60,8	3,2
Mašine i mehanički uređaji	12,0	4,1	Namještaj, posteljina	60,4	3,2
Proizvodi od gvožđa i čelika	5,3	1,8	Meso i drugi klanični proizvodi	59,9	3,2
Meso i drugi klanični proizvodi	5,0	1,7	Pića, alkoholi i sirće	52,7	2,8
Ukupno 1-10	233,3	80,1	Ukupno 1-10	1.024,3	54,2

Izvor: MONSTAT

Lista proizvoda iz uvoza se većinom odnosi na potrošne robe. Tokom devet mjeseci 2018. godine u strukturi uvoza dominirali su mineralna goriva i ulja sa učešćem od 10,3% ukupnog uvoza, električne mašine i njihovi djelovi 9,5%, mašine i mehanički uređaji 7,4%, vozila 7,3%, te proizvodi od gvožđa i čelika 4,0%.

2.4.3. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

Poslovima zastupanja pred carinskim organom bave se 143 privredna društava, kojima je od Uprave carina izdato odobrenje za obavljanje djelatnosti. Primarna dje-

latnost skoro trećine ovih preduzeća je trgovina, proizvodnja, prevoz, a poslove zastupanja obavljaju uglavnom za sopstvene potrebe. Pružanjem logističkih usluga i zastupanjem pred carinskim organom, kao osnovnom djelatnošću, bavi se 106 privrednih subjekata koji zapošljavaju 731 radnika. U ovom sektoru većinom posluju mikro i mala preduzeća.

S obzirom na prirodu djelatnosti, zastupanje i posredovanje u spoljnoj trgovini, poslovanje ovih privrednih društava u velikoj mjeri zavisi od organizacije rada i efikasnosti državnih organa na graničnim prelazima i carinskim terminalima u unutrašnjosti.

Glavni partner privrednih subjekata u ovom sektoru je Uprava carina, koja je posljednjih godina unaprijedila rad i ostvarila napredak u smislu transparentnosti, efikasnosti, sistema analize rizika, odnosno carinskih kontrola, te uključivanja predstavnika privrednog sektora u izradu novih i izmjenu postojećih propisa. U saradnji sa Ministarstvom finansija, Upravom carina i Upravom za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i ove godine organizovana je obuka za polaganje stručnog ispita za sticanje licence za obavljanje poslova zastupanja pred carinskim organom.

Ograničenja u realizaciji spoljnotrgovinskih poslova su najizrazitija tokom ljetnje turističke sezone. Veliki priliv gostiju i povećan uvoz proizvoda u ovom periodu stvara gužve na graničnim prelazima što dovodi do dodatnog opterećenja graničnih postava, kao i terminala u unutrašnjosti. Kao ograničavajući faktor ističe se i relativno dotrajala saobraćajna infrastruktura. Ograničenost infrastrukturnih kapaciteta, nedostatak brzih saobraćajnica i spora željeznica, čine da cijene transporta od barske luke ka unutrašnjosti budu nekonkurentne, čime i sama luka gubi korak sa konkurencijom iz regiona.

Slobodna zona Luke Bar trebalo bi da omogući efikasno poslovanje i značajne uštede objedinjavajući sve pogodnosti za investiranje i poslovanje na jednom mjestu. Međutim, ocjena je da potencijali Slobodne zone nijesu valorizovani na najbolji način, a na to su uticala različita ograničenja sa kojima se privredni subjekti suočavaju: način prijavljivanja robe, način vođenja evidencije, unos domaće robe namijenjene izvozu, carinjenju iste i rok zadržavanja robe u slobodnoj zoni, kao i nedovoljan broj službenika koji obavljaju poslove nadzora što usporava realizaciju carinskih postupaka.

U cilju potpune valorizacije Slobodne zone potrebno je sinergijsko djelovanje svih privrednih subjekata i državnih organa koji posluju u barskoj luci. Osim podsticajnih mjera od strane države, opštine i lučkih operatera, privrednici ukazuju na potrebu unapređivanja efikasnosti u radu pružalaca usluga, kao i carinskog i inspekcijских organa, a sve u cilju zadržavanja postojećih i privlačenja novih korisnika, posebno u proizvodnim djelatnostima.

Pored navedenih, kompanije u ovom sektoru ukazuju i na barijere u poslovanju kao što su:

- nelojalna konkurencija;
- česte i skupe analize robe;
- visoki doprinosi na zarade, porez na nepokretnosti (čija se visina razlikuje od opštine do opštine);
- visoke takse i naknade na lokalnom nivou;
- nedostatak stručne radne snage, koja obavlja poslove zastupanja pred carinskim organom.

TRGOVINSKIM OLAKŠICAMA U CEFTA REGIONU KA EU TRŽIŠTU

Crna Gora će do kraja 2022. godine otkloniti uska grla u prekograničnom prometu robe koje utiču na njenu konkurentnost, i na taj način smanjiti vrijeme potrebno za sprovođenje procedura za uvoz, izvoz i tranzit robe za najmanje 50%, a troškove za 20%. Privatni i javni sektor treba da rade zajedno kako bi promovisali i jačali trgovinske integracije i identifikovali najbolje načine za uklanjanje izazova koji poskupljuju prekogranični promet roba, poručeno je na konferenciji „Trgovinskim olakšicama u CEFTA regionu ka zajedničkom EU tržištu” koju je Privredna komora organizovala 25. aprila 2018. godine u saradnji sa Evropskom komisijom i Vladom Crne Gore.

Skup je organizovan u okviru Single Market Foruma 2017/2018, kojim se širom Evrope razmatra stanje jedinstvenog tržišta, napredak u transponovanju i primjeni evropskih direktiva i razmjenjuje najbolja praksa. Cilj konferencije je bio da ukaže na značaj unapređenja ekonomskih odnosa u regionu, posebno u dijelu pojednostavljivanja i harmonizacije dokumenata i procedura na graničnim prelazima. Transparentne i jednostavne procedure u funkciji su unapređenja efikasnosti graničnih službi, što rezultira benefitima za privatni sektor u vidu uštede vremena i smanjenja troškova.

Na skupu su prezentovane obaveze koje su propisane Sporazumom o trgovinskim olakšicama STO, Dodatnim protokolom 5 uz CEFTA 2006, kao i one iz procesa EU integracija. Iskazano je očekivanje da će implementacija mjera trgovinskih olakšica značajno smanjiti netarifne barijere, te da će doprinijeti intraregionalnom povezivanju privrednika. Njihovom punom primjenom troškovi trgovine će biti smanjeni za 14,3%, što je veća ušteda nego kada bi se carinske stope između članica STO potpuno ukinule. U konačnom, rezultat bi trebalo da se ogleda u poboljšanju konkurentnosti i efikasnosti, kako privatnog, tako i javnog sektora, što znači i poboljšanje ukupnog kvaliteta života.

Privatni sektor kao ključne prepoznaje realizaciju sljedećih ciljeva: omogućavanje jednostavnog pristupa informacijama, skraćenje vremena carinjenja, harmonizaciju podataka i implementaciju bespapirne obrade podataka, analizu naknada u cilju smanjenja njihovog broja i vrsta, povećanje efektivnosti i efikasnosti graničnih kontrola, te proširenje saradnje među graničnim organima.

U okviru tri panela, izlaganja je imalo 20 učesnika, predstavnika grupacije Svjetske banke, Evropske komisije, privrednih komora Regiona, CEFTA Sekretarijata, GIZ-a, Nacionalnog komiteta za olakšice Crne Gore, uprava carina naše zemlje, Moldavije, Srbije, uprava za bezbjednost hrane Crne Gore i Makedonije, EU SEED projekta, kao i privredni subjekti iz Crne Gore i Regiona. Konferencija u Podgorici je okupila više od 100 učesnika.

2.5. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

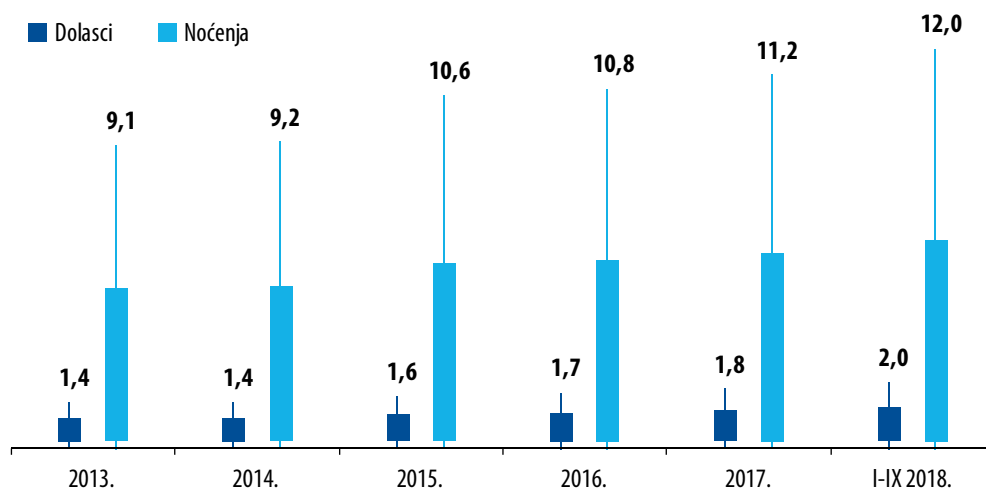
Turizam opravdava ulogu strateške privredne grane, posebno imajući u vidu činjenicu da njegovo učešće u BDP-u kontinuirano raste. Uspješan razvoj turizma ima multiplikativan efekat i na druge privredne grane prije svega trgovinu, poljoprivredu i saobraćaj.

Tokom devet mjeseci 2018. godine zabilježen je trend rasta kvantitativnih pokazatelja. Naime, broj dolazaka turista u individualnom smještaju veći je 10,0%, a ostvarenih noćenja 7,0% u odnosu na isti period prethodne godine⁸. Kod stranih turista zabilježeno je povećanje dolazaka za 10,0%, a ostvarenih noćenja za 8,0%. Trend rasta uočljiv je i kod domaćih turista, gdje je broj dolazaka povećan 5,0%, a ostvarenih noćenja 1,0%. Prosječna dužina boravka turista u posmatranom periodu je 6 dana.

Porast turističkog prometa u posmatranom periodu je zabilježen u većini opština. Najviše noćenja ostvareno je u Opštini Budva (48%), zatim u Herceg Novom (15%), Baru (10%), Ulcinju (9%), Podgorici (5%), Tivtu (4%) i Kotoru (3%).

Evidentno je da noćenja turista iz deset zemalja učestvuju sa 79% u ukupnom broju ostvarenih noćenja. Najviše su zastupljeni gosti iz Rusije 25%, Srbije 25%, BiH 9%, Ukrajine 4%, Francuske 3%, Poljske 3%, Velike Britanije 3%, Njemačke 3%, Bjelorusije 2% i Kosova 2%.

Grafik 4: Dolasci i noćenja turista (u milionima)

Izvor: MONSTAT, NTO

U periodu januar-septembar 2018. godine zabilježen je i rast pokazatelja u kolektivnom smještaju⁹ i to: povećanje broja dolazaka turista 12,4% i ostvarenih noćenja 7,5% u odnosu na isti period prethodne godine. Broj dolazaka stranih turista u kolektivnom smještaju veći je 13,2%, a ostvarenih noćenja za 7,9%. Kod domaćih turista, broj dolazaka je veći 6,1%, a ostvarenih noćenja 3,8%. Prosječna dužina boravka turista u kolektivnom smještaju u posmatranom periodu bila je 4,1 dan.

U strukturi noćenja stranih turista u kolektivnom smještaju u posmatranom periodu evidentno je da noćenja turista iz deset zemalja učestvuju sa 65,4%. Najviše su

⁸ Podaci Nacionalne turističke organizacije

⁹ Preliminarni podaci MONSTAT-a

zastupljeni gosti iz Srbije 15,9%, Rusije 13,8%, Francuske 8,3%, Velike Britanije 5,5%, Njemačke 5,2%, Poljske 4,5%, Bosne i Hercegovine 4,3%, Švajcarske 3,1%, Češke 2,7% i Ukrajine 2,1%.

Prihodi od turizma, u periodu od 2013. do 2017. godine, porasli su 44,1%¹⁰, a procjenjuje se da će u ovoj godini iznositi preko milijardu eura. Prema procjenama Svjetskog savjeta za putovanja i turizam, za naredni desetogodišnji period očekuje se prosječan godišnji rast po stopi od 3,9%.

Procjena je da će Crnu Goru u ovoj godini posjetiti 2,2 miliona turista koji će ostvariti 12,5 miliona noćenja.

2.6. SAOBRAĆAJ

Sektor saobraćaja i skladištenja je u 2017. godini učestvovao sa 4,1% u BDP-u. Razvoj sektora saobraćaja kontinuirano treba da prati povećanje nivoa bezbjednosti i kvaliteta usluga, valorizacija komparativnih prednosti i smanjenje negativanih uticaja na životnu sredinu.

U sektoru saobraćaja radi 6,0% od ukupnog broja zaposlenih. U periodu januar-septembar 2018. godine u ovom sektoru prosječno je radilo 11.333 zaposlenih ili 4,5% više u odnosu na uporedni period. Prosječna bruto zarada je iznosila 817 eura (rast od 1,0%), a prosječna neto zarada 545 eura i veća je 0,9% u odnosu na isti period 2017.godine.

Tokom devet mjeseci 2018.godine u drumskom saobraćaju je prevezeno 5,8 miliona putnika, što je 0,7% više u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je prevoz robe smanjen za 2,3%. Prevoz putnika u željezničkom saobraćaju, u posmatranom periodu, veći je 7%, a prevoz robe manji 38,1%. U vazdušnom saobraćaju je za prvih devet mjeseci 2018. godine zabilježeno povećanje broja prevezenih putnika od 12,6%, a prevoz robe je porastao 5,9%. Ukupan promet u lukama tokom tri kvartala 2018.godine je iznosio 1.429 hiljada tona, što je za 11,2% manje u odnosu na prethodnu godinu, od čega je izvoz manji za 43,8%, a uvoz veći za 35,0%.

Tehničko-eksploatacione karakteristike željezničke mreže su neadekvatne za pružanje kvalitetne usluge prevoza zbog visokog stepena dotrajalosti i niske dozvoljene brzine kretanja. Stoga, rekonstrukcija i modernizacija željezničke infrastrukture predstavljaju neophodnost kako zbog povećanja bezbjednosti, tako i zbog skraćivanja vremena putovanja.

Nedostatak kvalifikovanih vozača za prevoz robe i putnika, kao i odliv kvalifikovane radne snage predstavljaju ograničenje poslovanju privrednim subjektima u ovom sektoru. Takođe, neloyalna konkurencija i nelegalni prevoz pričinjavaju veliku štetu prevoznicima koji posluju u skladu sa propisima.

Program obnove voznog parka prevoznika ekološki naprednijim vozilima predviđa državno dotiranje u iznosu od 10.000 eura po vozilu, uz uslov da prevoznik staro ekološki neprihvatljivo vozilo reciklira ili izveze. Ovaj program je usvojen prije par godina, ali je njegova realizacija odložena do stvaranja finansijskih uslova za primjenu.

¹⁰ Podaci Ministarstva održivog razvoja i turizma

CENTAR ZA EDUKACIJU

Krajem 2016.godine u okviru Privredne komore Crne Gore formiran je Centar za edukaciju u drumskom saobraćaju. Shodno Zakonu o prevozu u drumskom saobraćaju Komora je ovlašćena da sprovodi početnu, ubranu početnu, skraćenu početnu i periodičnu obuku, kao i polaganje ispita za provjeru znanja stečenog na pomenutim obukama.

Centar realizuje profesionalno osposobljavanje kadrova u drumskom transportu sa ciljem da menadžerima približi evropske standarde, postupke i procedure koji se koriste u modernom drumskom transportu, a vozačima omogući savremeni trening koji će ih osposobiti za uspješno obavljanje prevoza.

U profesionalnoj obuci kadrova u drumskom transportu u potpunosti se implementiraju evropski standardi i koriste moderne nastavne metode, sa ciljem rješavanja problema i davanja relevantnih odgovora na konkretna pitanja rada i djelovanja menadžera i vozača u savremenim uslovima.

Posao osposobljavanja kadrova koji realizuje Centar za edukaciju u drumskom saobraćaju dobio je potpunu stručnu verifikaciju od strane IRU Akademije, tako da je ovaj Centar jedina licencirana institucija u Crnoj Gori za obavljanje ovih poslova.

Licence sa kodom 95 koje dobiju nakon uspješno okončane obuke i položenog ispita, menadžeri i vozači mogu koristiti u međunarodnom prevozu putnika i roba u 59 zemalja Međunarodnog transportnog Foruma.

Centar za edukaciju je u periodu od 20.decembra 2017.godine do kraja novembra tekuće godine, organizovao 13 obuka za menadžere i 27 obuka za vozače, na kojima je edukovano 344 menadžera i 1.413 vozača. Centar je takođe organizovao ispitivanje za kandidate koji su prošli pomenute obuke i to 18 ispita za menadžere i 20 ispita za vozače. Ispit je položilo 750 vozača i 304 menadžera.

Realizacija ovog Programa bi doprinijela jačanju konkurentnosti domaćih privrednih društava iz oblasti drumskog prevoza.

Poslovi brodskih agenata trenutno nisu uređeni zakonskim propisima, pa se samim tim ovim poslovima može baviti svako fizičko lice. Ovakvo stanje nije dobro za crnogorsku privredu, te je predlog da se napravi poseban Zakon o pomorskim agentima kako bi samo licencirana preduzeća mogla da se bave ovom vrstom poslova.

2.7. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

ICT sektor u Crnoj Gori je dobro razvijen i konkurentan na regionalnom nivou, prije svega zahvaljujući postojanju snažnih telekomunikacionih operatera sa stranim kapitalom. Tzv. „C“ dio ICT sektora jedan je od zamajaca crnogorske privrede, i značajno je razvijeniji u odnosu na IT kojeg karakteriše mali broj zaposlenih, skromni finansijski, a samim tim, i razvojni potencijal.

Prema podacima Centralnog registra privrednih subjekata (CRPS) u ICT sektoru registrovano je 1.310 privrednih subjekata, dok prema podacima o broju predatih finansijskih izvještaja Poreskoj upravi, posluje 632 subjekta.

Većina kompanija je u smislu razvoja izvoznog potencijala orijentisana na region. Kao najveće izvozne prepreke prepoznaju nedostatak podrške od strane vladinih institucija, neadekvatan branding domaće IT industrije u inostranstvu, nedovoljnu informisanost o inostranom tržištu i nedostatak obuka i konsultantskih usluga.

U poređenju sa zemljama regiona Crna Gora ima najmanji prosječan broj zaposlenih u IT kompanijama. U funkciji procesa digitalizacije potrebna je veća upotreba ICT tehnologija u MSP koja je trenutno na relativno niskom nivou. Poseban nedostatak na IT tržištu predstavlja mali broj inovativnih start-up kompanija.

Prema novom Izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma Crna Gora je u domenu konkurentnosti u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija pozicionirana na 58. mjesto od 140 zemalja i pogoršala je rejting za sedam pozicije u odnosu na prethodnu godinu. Pored toga, Međunarodna telekomunikaciona unija¹¹ rangirala je Crnu Goru na 62. poziciju od 175 zemalja prema ICT Development Index-u 2017.

Prema istraživanju MONSTAT-a o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u preduzećima u 2018. godini 98,5% koristi računare u svom poslovanju. Rast bilježi dostupnost, korišćenje širokopojasnog interneta i trgovina putem interneta.

Podaci Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost pokazuju da u Crnoj Gori ima 40 registrovanih operatora fiksne i mobilne telefonije, internet servis provajdera i operatora usluga distribucije TV i radio programa. Na kraju septembra 2018. godine broj korisnika mobilne telefonije iznosio je 1.234.103 što odgovara penetraciji od 199%. U odnosu na isti period prethodne godine broj korisnika je veći 8,2%. Ukupan broj širokopojasnih priključaka na kraju septembra, nezavisno od tehnologije koja se upotrebljava za pristup, iznosi 154.822 što je 15,0% više u odnosu na isti period prethodne godine.

¹¹ International Telecommunication Union ITU - međunarodno specijalizovana agencija UN odgovorna za pitanja koja se tiču informacionih i komunikacionih tehnologija.

Obezbijeđen je ubrzani razvoj mobilnih širokopoljnih mreža u ruralnim i slabo naseljenim oblastima - za tri godine biće pokriveno preko 95% teritorije Crne Gore signalom LTE¹² mreže (10 Mb/s ka korisniku). Prema podacima Crnogorskog Telekom čak 91% crnogorskog stanovništva ima obezbijeđene tehničke uslove za pristup broadband servisima.

Željeznička infrastruktura Crne Gore, Crnogorski elektroprenosni sistem i Regionalni vodovod su razvili sopstvene optičke transportne kapacitete, a Radio-difuzni centar kontroliše mrežu radio-relejnih linkova. Udruživanjem ovih transportnih kapaciteta i razvojem pristupnih kapaciteta u gradovima od strane lokalnih javnih preduzeća moguće je obezbijediti odličnu dodatnu teritorijalnu pokrivenost, povećanje konkurentnosti, smanjenje cijena - povećanje dostupnosti, kao konačni cilj.

2.8. BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA

Bankarski sektor karakteriše sigurnost i stabilnost, uz ostvarene visoke koeficijente likvidnosti, solventnosti, kao i poboljšanje profitabilnosti.

Bankarski sistem čini 15 poslovnih banaka, od čega je devet u većinskom stranom vlasništvu i one kontrolišu 75% bankarskog tržišta.

Bilansna aktiva banaka na kraju septembra tekuće godine je iznosila 4.412,0 mil. eura, što je 7,7% više u odnosu na septembar 2017. Ukupan kapital banaka iznosio je 517,7 mil. eura i bilježi pad od 1,0% u odnosu na septembar prethodne godine.

Ukupni depoziti, na kraju septembra 2018. godine, iznosili su 3.459,3 mil. eura i u odnosu na septembar prethodne godine veći su 10,3%. Depoziti stanovništva na kraju septembra 2018. godine iznosili su 1.308,7 mil. eura i u odnosu na septembar 2017. godine veći su 9,3%. U ročnoj strukturi depozita stanovništva depoziti po viđenju činili su 54,3%, a oročeni depoziti 45,7%. Na kraju septembra tekuće godine depoziti privrede su iznosili 1.143,8 mil. eura i bilježe rast od 5,9% u odnosu na isti mjesec prethodne godine.

Ukupno odobreni krediti banaka na kraju septembra 2018. godine iznosili su 2.989,6 mil. eura i bilježe rast od 10,7% na godišnjem nivou. Banke su od stanovništva i nefinansijskog sektora potraživale 74,6% ukupnih kredita. Naime, ukupno odobreni krediti stanovništvu na kraju septembra iznosili su 1.215,0 mil. eura i veći su 9,3% u odnosu na isti mjesec 2017.godine, dok su ukupno odboreni krediti privredi iznosili 1.014,8 i takođe bilježe rast od 9,6%.

Koeficijent krediti/depoziti iznosio je 0,86 na kraju septembra 2018. godine, i ostao je na istom nivou kao u septembru 2017.

Trend smanjenja aktivnih kamatnih stopa se i dalje nastavlja. Na kraju septembra 2018. godine prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila je 6,40%, dok je u septembru prethodne godine iznosila 7,00%. Prosječno ponderisana efektivna kamatna stopa na depozite na kraju septembra iznosila je 0,58%, i na godišnjem nivou je niža za 0,17pp.

¹² LTE ili Long Term Evolution je globalni napredak ili standard za mobilnu 4G mrežu koju već danas podržavaju svi važniji davaoci mobilnih usluga.

DIGITALIZACIJA

Pojam digitalizacija odavno je prevazišao okvire svoje definicije, kao procesa prevođenja jednog objekta, slike, zvuka, dokumenta ili signala (obično analognog) u digitalni oblik. Kada se danas pomene riječ digitalizacija, prva pomisao je na upotrebu računara u poslovanju. Međutim, mnogo je kompleksnije i zalazi u sve segmente života savremenog čovjeka. Agendom za digitalnu Evropu 2021-2027 planiran je fond od preko 100 mlrd. eura za istraživanje, inovacije, obrazovanje i osposobljavanje, pa je ovaj proces od strane kreatora politika u EU nazvan „evolucija, a ne revolucija“.

Digitalizacija više nije samo želja, već neophodnost da se crnogorska ekonomija prilagodi i učestvuje u digitalnoj revoluciji svih sektora ekonomije. Crna Gora se nalazi na samom početku digitalne transformacije za čije je uspješno sprovođenje neophodan razvijen ICT sektor.

Informaciono komunikacione tehnologije predstavljaju izvor ekonomskog rasta i dinamike, višeg nivoa konkurentnosti, otvaranja novih radnih mjesta. Stoga je potrebno:

- Povećati stopu digitalne transformacije industrije - povećati primjenu digitalnih tehnologija kako u velikim preduzećima tako i u MSP kako bi transformisali svoje poslovanje i postojeće operativne modele rada kojima bi povećali svoju produktivnost i podigli nivo konkurentnosti;
- Kreirati digitalnu preduzetničku kulturu - unaprijediti poziciju i imidž digitalnog preduzetništva i promovisati ulogu ovakvih preduzetnika u društvu i ekonomiji;
- Privući, razviti i zadržati visoko obrazovane radnike - pokloniti pažnju ukupnom obrazovanju i posebno informatičkom obrazovanju i talentima;
- Olakšati pristup finansijama i povećati investicije - podržati uvođenje digitalnih tehnologija u svim fazama razvoja preduzeća i povećati investicije u razvoj digitalnih tehnologija;
- Razviti digitalno podržan tržišni ambijent - olakšati lakoću digitalnog poslovanja tako što će se paralelno raditi na razvoju i ponude i tražnje digitalnih tehnologija i kreiranju ekonomije obima u tržišnom ambijentu.

Nadalje, neophodno je kroz kontakte sa državnim institucijama i međunarodnim donatorima i fondovima omogućiti da ovaj proces bude novčano podržan, jer mnoga preduzeća nemaju mogućnosti da finansiraju edukaciju kadrova, infrastrukturno i softversko opremanje.

U bankarskom sistemu na kraju septembra 2018. godine poslovalo je sedam mikro-finansijskih institucija čija je ukupna bilansna suma iznosila 66,5 mil. eura i bilježi rast na godišnjem nivou od 16,9%. Odobreni krediti su iznosili 62,2 mil. eura i veći su 8,4% u odnosu na septembar prethodne godine. Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa mikrokreditnih finansijskih institucija na ukupno odobrene kredite u septembru 2018. godine iznosila je 24,32% i u odnosu na isti period prethodne godine veća je za 0,04 p.p.

U prvih devet mjeseci 2018. godine zabilježeni su pozitivni trendovi na tržištu kapitala u pogledu ukupno ostvarenog prometa i tržišne kapitalizacije, dok broj transakcija i berzanski indeks bilježe pad.

Na tržištu osiguranja u 2018. godini poslove osiguranja obavlja 9 društava za osiguranje, 21 društvo za zastupanje, 2 preduzetnika - zastupnika u osiguranju i 6 banaka, dok poslove posredovanja u osiguranju obavlja 9 društava.

Fakturisana bruto premija osiguranja u periodu januar-septembar 2018. godine je iznosila 64,9 mil. eura, od čega se 83,8% odnosilo na premije neživotnih osiguranja. Najveće učešće u bruto premiji ima Lovćen osiguranje 35,9%, zatim Sava osiguranje 15,3%, Generali osiguranje Montenegro 13,4%, te Uniqa neživotno osiguranje 13,0%.

2.9. GRAĐEVINARSTVO

Sektor građevinarstva kontinuirano raste, što potvrđuje podatak o rastu učešća ovog sektora u BDP-u. Naime, u 2017. ovaj sektor je učestvovao sa 6,7% u BDP-u, što je značajan rast u odnosu na 3,5% iz 2006. godine.

Ukupna vrijednost izvršenih građevinskih radova za devet mjeseci 2018. iznosila je 498,2 mil. eura i veća je 31,5% u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je vrijednost radova mjerena efektivnim časovima rada veća 14,9%.

U periodu januar-septembar 2018. godine u sektoru građevinarstva prosječno je radilo 11.708 zaposlenih, što čini 6,2% ukupnog broja zaposlenih, i predstavlja povećanje od 8,5% u odnosu na isti period 2017. Prosječna bruto zarada je iznosila 681 euro, dok je prosječna neto zarada iznosila 456 eura i veća je 3,9% u odnosu na uporedni period.

Tokom tri kvartala ove godine izdate su 249 građevinske dozvole i prijave radova, kojim je predviđeno građenje 1.946 stanova ukupne površine od 113.286 m².

Uvoz građevinskog materijala (tabela 18) u prvih devet mjeseci 2018. godine je iznosio 99,3 mil. eura, što je 27,5% više u odnosu na isti period 2017. Najviše se uvezio cement 39,0 mil. eura, više za 36,3% i željezo 38,8 mil. eura ili 46,8% više u odnosu na uporedni period prethodne godine.

Za devet mjeseci 2018. godine izvezeno je građevinskog materijala u vrijednosti od 3,1 mil. eura, što je 56,6% više u odnosu na isti period 2017. Najviše se izvezio kamen 1,9 mil. eura i željezo 1,1 mil. eura.

Učešće uvoza građevinskog materijala u ukupnom crnogorskom uvozu tokom devet mjeseci 2018. je iznosilo 5,3%, a učešće izvoza građevinskog materijala svega 1,1%.

Tabela 18: Izvoz i uvoz građevinskog materijala (u milionima eura)

Proizvod	Tarifa	2015.		2016.		2017.		I-IX 2018.	
		izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Cement	2523	-	24,28	0,06	26,52	-	41,14	-	39,04
Mermer	680221	0,02	0,90	0,01	1,09	0,02	1,30	0,08	0,71
Granit	680223	-	0,67	-	0,43	0,01	0,49	-	0,36
Kamen	6801/2	0,01	0,27	-	0,35	2,88	4,28	1,88	3,49
Zidarske opeke	6904	-	4,35	-	5,24	-	6,21	-	4,46
Keramičke pločice	6907/8	0,01	13,21	0,06	13,22	0,12	15,25	0,01	12,52
Željezo	7213/14	15,29	20,13	5,46	24,83	2,54	38,30	1,11	38,77
Ukupno		15,33	68,81	5,59	71,68	5,56	106,97	3,07	99,35
% u ukupnom		4,83	3,74	1,72	3,48	1,50	4,64	1,05	5,26

Izvor: MONSTAT

Navedeni podaci i činjenica da se u Crnoj Gori realizuju veliki infrastrukturni projekti u sektorima saobraćaja, energetike i turizma, čine opravdanom inicijativu da se u Pljevljima izgradi fabrika cementa. Budući da je ovo područje bogato laporcem, koji čini osnovnu bazu za proizvodnju cementa, kao i drugim potrebnim materijalima, Crna Gora bi izgradnjom cementare mogla postati značajan izvoznik ove vrste građevinskog materijala. Ova fabrika bi zapošljavala 250 ljudi, a ako se uzmu u obzir povezani poslovi oko 1.000.

Poslovanje privrednim subjektima u ovom sektoru ograničava nelojalna konkurencija, sivo tržište, slaba naplata potraživanja, nedostatak kvalifikovane radne snage, spore procedure kod zapošljavanja stranaca, kao i velike stope poreza na nepokretnosti u pojedinim opštinama. Privrednici kao ograničenje navode i procedure javnih nabavki koje su nedovoljno usklađene sa novim Zakonom o planiranju i izgradnji objekata u dijelu licenci, te mali uticaj referenc liste na bodovanje kod tenderskih procedura.

2.10. KOMUNALNA PRIVREDA

Sektor komunalne privrede nalazi se pred brojnim izazovima posebno imajući u vidu činjenicu potrebe usklađivanja poslovanja sa standardima EU u oblasti zaštite životne sredine.

Realizovanje preuzetih obaveza i standarda EU zahtijeva značajna finansijska sredstva, posebno u oblasti kvaliteta voda - izgradnje postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, izgradnje infrastrukture u oblasti pijaće vode i zaštite od poplava. Takođe, selektivno sakupljanje komunalnog otpada, stopa reciklaže, rješavanje pitanja tretmana opasnog i medicinskog otpada važni su koraci ka ispunjavanju standarda EU. U ovoj oblasti potrebno je ulaganje od 368 mil. eura da bi sistem upravljanja otpadom funkcionisao kao u državama članicama EU.

Zakonom o životnoj sredini predviđeno je formiranje Eko-fonda koji će osnovati Vla-

da kao zasebno pravno lice. Ovaj fond će primjenjivati brojne finansijske instrumente, i prikupljati sredstva od subjekata tzv. zagađivača, koje će plasirati u programe i projekte zaštite životne sredine na državnom i lokalnom nivou, a sve u cilju održivog korišćenja i očuvanja životne sredine. Osim domaćih izvora finansiranja, fond će imati podršku EU, Svjetske banke, Njemačke razvojne banke KfW, Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), kao i Zelenog klimatskog fonda (Green Climate Fund – GCF). Iako je nivo eko taksu u Crnoj Gori najniži u regionu, nakon osnivanja Eko-fonda, neće doći do povećanja njihovog iznosa. Odluka o osnivanju Eko-fonda je u proceduri.

U cilju harmonizacije sa legislativom EU, te unapređenja zakonodavnog okvira u ovoj oblasti, pripremljen je Nacrt Zakona o upravljanju otpadom. Nacrt predviđa više odgovornosti za uvoznike i proizvođače ambalaže koji će morati da se uključe u sisteme upravljanja otpadom. Naime, jedan od aktuelnih problema jeste odlaganje auto guma, zbog nedostatka firmi koje se bave tretmanom guma i stakla. Shodno Nacrtu Zakona, gume potpadaju pod režim proširene odgovornosti proizvođača, te će uvoznici morati sami da organizuju i postave sistem preuzimanja otpadnih guma od građana i vlasnika. Nacrt Zakona pruža i jasne smjernice komunalnim preduzećima po pitanju upravljanja otpadom, i time se omogućava formiranje spalionica, što je jedno od mogućih rješenja problema kanalizacionog mulja, koji je naročito izražen u primorskim opštinama.

Predstavnici komunalne privrede kao ograničenja poslovanju navode problem u vodopsnabdijevanju, problem azbestnih cijevi, velike gubitke na mreži, koji su posljedica starosti i nefunkcionalnosti, te nesinhronizovanog zakonskog okvira kada su u pitanju restriktivne mjere prema potrošačima. Gubici na mreži predstavljaju značajnu prepreku ekonomičnog i efikasnog poslovanja svih vodovodnih preduzeća. Potrebni su jasniji master planovi za tretman otpadnih voda koji će potencirati regionalnu saradnju po ovom pitanju. Privrednici smatraju da se pored izgradnje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda mora voditi računa i o troškovima održavanja istih. U tom smislu, neophodno je raditi na širenju kanizacione mreže, odnosno na širenju sekundarne mreže sa priključcima, kako bi se pokrili svi troškovi.

2.11. MALA I SREDNJA PREDUZEĆA

Uspješan razvoj konkurentnog sektora MSP je osnov za stvaranje održivog ekonomskog rasta i zapošljavanja. MSP treba da budu generator ekonomskog rasta, jer obezbjeđuju efikasnije poslovanje, brže se prilagođavaju zahtjevima tržišta, posjeduju veću mogućnost specijalizacije, dok sa socijalnog stanovišta predstavljaju snažan izvor zapošljavanja.

Sektor MSP u Crnoj Gori, pokazuje tendenciju rasta, posmatrano po broju preduzeća i zaposlenih. Broj MMSP u 2017. godini (tabela 19) prema podacima Poreske uprave je 25.991, što je povećanje od 39,5% u odnosu na 2011. Više od trećine je locirano u Podgorici 35,9%, u Budvi 11,2% i Baru 9,9%. Od ukupnog broja, mikro preduzeća čine 90,5%, mala preduzeća čine 7,9%, srednjih je 1,3% i velikih 0,3%. Većina preduzeća je u sektoru trgovine 30,9%, usluga pružanja smještaja i hrane 12,4%, građevinarstva 10,7%, prerađivačke industrije 8,4% i saobraćaja 5,1%.

Tabela 19: Broj preduzeća i preduzetnika u periodu od 2011-2017.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Mikro	16.436	17.775	19.284	20.911	22.129	23.070	23.523
Mala	1.825	1.751	1.911	1.897	1.983	2.012	2.062
Srednja	310	303	330	330	343	358	341
Velika	61	64	58	56	59	65	65
Ukupno	18.632	19.374	21.583	23.194	24.514	25.505	25.991
Preduzetnici	9.602	9.519	9.580	9.652	9.579	9.521	9.391

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Broj zaposlenih (tabela 20) u 2017.godini je 164.759, odnosno 17% više u odnosu na 2011. Najveći broj zaposlenih je u mikro preduzećima 30,9%, velikim preduzećima 24,3%, malim preduzećima 23,6%, a najmanje kod srednjih preduzeća 21,2%.

Tabela 20: Broj zaposlenih u periodu od 2011-2017.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Mikro	40.882	42.797	45.494	47.447	49.132	50.600	50.946
Mala	34.737	33.161	35.666	35.515	36.689	37.364	38.794
Srednja	30.736	30.504	34.042	33.138	33.823	35.565	34.912
Velika	34.461	33.949	34.880	35.638	37.228	40.865	40.107
Ukupno	140.816	140.411	150.082	151.738	156.872	164.394	164.759
Preduzetnici	6.291	5.607	6.156	5.630	5.572	5.373	5.572

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Dakle, MMSP čine 99% ukupnog broja preduzeća, zapošljavaju 75,5% ukupno zaposlenih lica i učestvuju 75,2% u izvozu.

Ostvaren je napredak u pogledu podsticanja i razvoja biznisa, kroz realizaciju devet programa, koji uključuju finansijsku i tehničku podršku MMSP. Finansijska podrška je obezbjeđena kroz direktne subvencije, refundaciju uloženi sredstava u realizaciju projekata i poreska oslobođanja, dok je tehnička podrška obezbjeđena kroz izradu projektne dokumentacije, pripremu biznis planova, konsultantske usluge i ekspert-sku podršku za pripremu aplikacija za pojedinačne programe.

Barijere sa kojima se MSP suočavaju su visoka nelikvidnost i nemogućnost naplate potraživanja, siva ekonomija i nelojalna konkurencija, nedostatak stručnog kadra, netransparentnost u postupcima javnih nabavki, dugi stečajni postupci, nedovoljno razvijena infrastruktura i visoke cijene energenata. Radna regulativa, komplikovane procedure otkazivanja ugovora o radu, te dobijanje dozvola za privremeni boravak i rad stranaca takođe otežavaju poslovanje MSP.

U dijelu fiskalnih i parafiskalnih plaćanja MSP kao opterećenje vide poreze i dopri-nose na zarade, poreze na nepokretnosti, visoku stopu PDV-a, kao i visoke takse i naknade na državnom i lokalnom nivou¹³.

¹³ Naknada za korišćenje lokalnog puta, doprinosi lokalnim turističkim organizacijama, fitosanitarne takse, naknade za ispi-tivanje bezbjednosti proizvoda, za ispitivanje radioaktivnosti, administrativne takse, komunalna taksa za istaknutu reklamu na objektu, za korišćenje terasa, naknade za odvoz smeća i dr.

INOVATIVNOST MSP

Razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća je izvor zaposlenosti i privredog rasta, a inovativni pristup poslovanju postaje imperativ privrednog razvoja. Stoga, razvijene nacionalne ekonomije nastoje formirati inovacijske sisteme i prerasti u tzv. inovacijska društva. Primjena inovacija i inovativnih procesa je neophodan faktor u razvoju svake organizacije. Razlozi se nalaze u mijenjanju tržišta, zahtjeva kupca, kao i tehničko-tehnoloških uslova rada.

Crna Gora je u izvještaju Globalnog indeksa inovacija za 2018. na 91. mjestu od ukupno 137 rangiranih zemalja. Globalni indeks inovacija pruža detaljne pokazatelje o performansama inovacija i na osnovu 81 indikatora istražuju se vizije inovacija uključujući političko okruženje, obrazovanje, infrastrukturu i poslovnost.

U cilju unapređenja inovativnosti Vlada Crne Gore je jula 2016. godine donijela Strategiju inovativne djelatnosti (2016-2020) s Akcionim planom.

Strategijom inovativne djelatnosti uređuju se specifični ciljevi razvoja inovativne djelatnosti, prioritetni inovativni programi i projekti od opšteg interesa, način finansiranja inovativnih programa i projekata, infrastruktura za podršku razvoja inovacija i druga pitanja od značaja za obavljanje inovativne djelatnosti.

Najznačajniji cilj Strategije je povezivanje naučno istraživačkih ustanova, tj. naučne i akademske zajednice, sa biznis sektorom u realizaciji primijenjenih i razvojnih istraživanja, a dokumentom se, pored ostalog, uređuju i mjere kojima treba da se stimuliše i upravlja protokom znanja i tehnologija između univerziteta, institucija za istraživanje i razvoj, kompanija i tržišta.

EU takođe podstiče razvoj inovativnosti i konkurentnosti kroz određeni broj programa kao što je npr. Horizont 2020 za koji je obezbijeden budžet od tri milijarde eura. Program je namijenjen finansiranju visokorizičnih istraživanja MSP sa velikim potencijalom za razvoj, rast i internacionalizaciju. Odobrenim sredstvima omogućeno je finansiranje svih aktivnosti u okviru inovacionog ciklusa u MSP. Nedavno je na nivou Evropske unije usvojen novi program koji će uslijediti nakon Horizon 2020. To je program Horizon Europe koji će pokrivati period od 2021. do 2028. godine i u okviru kojeg će najviše sredstava biti na raspolaganju za istraživanje i inovacije.

Nedostatak finansijskih sredstava, što je posebno izraženo kod malih preduzeća, onemogućava finansiranje mnogih inovativnih projekata. Ograničenje MSP takođe predstavlja i nedostatak znanja i tehnologija potrebnih za realizaciju inovativnih projekata što je moguće prevazići osnivanjem naučnotehnoloških parkova, stvaranjem klastera, formiranjem poslovno-tehnoloških inkubatora i sl.

Privredna komora Crne Gore, kao asocijacija koja objedinjuje i zastupa interese privrednih subjekata, učestvuje u donošenju mjera ekonomske politike davanjem prijedloga i preporuka, učestvuje i u brojnim projektima koji imaju za cilj unapređenje inovativnih kapaciteta privrednih subjekata, pruža kontinuiranu podršku preduzećima u vidu savjetodavnih usluga i edukativnih programa od značaja za njihovo poslovanje, rast i razvoj, ima ulogu partnerske institucije u sprovođenju aktivnosti definisanih akcionim planom za sprovođenje Strategije inovativne djelatnosti.

U cilju afirmacije inovativnosti MSP Komora svake godine dodjeljuje nagradu za inovativnost. Pored toga, Komora je u saradnji sa Ministarstvom nauke organizovala prvi infodan posvećen "Konkursu za grantove za inovativne projekte". Ovim Ministarstvo nauke opredjeljuje milion eura za sufinansiranje projekata koji jačaju inovativni potencijal preduzeća i stimulišu primjenu inovativnih ideja i tehnologija. Više od 60 predstavnika privredne zajednice je iskoristilo priliku da se detaljnije informiše o uslovima Konkursa, kojim je predviđeno sufinansiranje u iznosu od 100.000 eura, za period 2018-2020.

3

ZAKONODAVNI OKVIR

Aktivnosti na unapređenju poslovnog ambijenta predstavljaju permanentan proces koji zahtijeva partnerstvo državne administracije i privrede, sa ciljem kreiranja adekvatnog zakonodavnog okvira, te efikasnih mjera i instrumenata za jačanje konkurentnosti ekonomije i pojednostavljenje administrativnih procedura.

Tokom 2018. godine na tijelima i organima Komore analizirani su brojni propisi sa aspekta njihovog uticaja na poslovanje privrede, inicirane izmjene, a sve u cilju otklanjanja ograničenja i u krajnjem jačanja konkurentnosti domaće privrede. Propisi koji su, pored ostalih, bili predmet pažnje dati su u nastavku.

3.1. ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

U cilju unapređenja regulative u ovoj oblasti, koja predstavlja okvir za odvijanje privredne aktivnosti, pripremljen je predlog Zakona o privrednim društvima. Zakonski akt je u cjelini usklađen sa tzv. „kompanijskim direktivama“, koje predstavljaju ključne instrumente prava EU na planu harmonizacije nacionalnih kompanijskih prava i stvaranju uslova za adekvatan razvoj unutrašnjeg tržišta.

Privrednici su imali najviše primjedbi, koje se odnose na uvođenje skupštine kao obaveznog organa u društvu sa ograničenom odgovornošću. Podatak da čak 85,4% privrednih subjekata u Crnoj Gori ima do 5 zaposlenih, nameće pitanje da li se navedenom odredbom pred njih stavlja nepotreban zahtjev koji će izazvati dodatne troškove, naročito u dijelu kompanijskog administriranja (npr. donošenja Poslovnika o radu i zapisnika sa sjednica organa vlasnika društva). Ovo pitanje dodatno dolazi do izražaja kada govorimo o jednočlanom društvu sa ograničenom odgovornošću, budući da 53,5% privrednih subjekata ima samo 1 zaposlenog. Dakle, predlog privrede je da se zadrži postojeće rješenje koje omogućava vlasnicima društva da neposredno upravljaju društvom, čime de facto vrše funkciju skupštine društva.

Pored toga, privrednici su najviše ukazivali na problem koji se tiče odgovornosti lica u društvu, posebno imajući u vidu činjenicu da osnivač odgovara samo do visine osnivačkog uloga, koji po važećem propisu najčešće iznosi 1 euro. Zloupotrebom pravne ličnosti izbjegavaju se obaveze, izigravaju i oštećuju povjerioci koji se dovode i održavaju u zabludi, jer im se stvara i održava lažna predstava i slika, odnosno znatno otežava saznavanje, sagledavanje i utvrđivanje stvarnog stanja u pogledu društva i njegove imovine. S obzirom da je u navedenim slučajevima teret dokazivanja uvijek na povjeriocu, privrednici smatraju da treba naći odgovarajuće mehanizme kako bi se spriječile navedene zloupotrebe (npr. povećati iznos osnivačkog uloga, vršiti po službenoj dužnosti provjeru poslovanja društva ukoliko je u blokadi duže od tri mjeseca i sl.)

Predlog Zakona o privrednim društvima predviđa da se registracija i dalje vrši kod Ministarstva finansija - Poreske uprave, što se u praksi nije pokazalo kao najbolje rješenje, pa je od strane stručne javnosti predloženo da se registar vrati kod Privrednog suda ili da se organizuje kao posebna agencija.

3.2. ZAKON O RADU

Predlogom Zakona o radu oblast radnih odnosa dodatno se usaglašava sa pravnom tekovinom EU shodno Akcionom planu za pregovaračko poglavlje 19 - Socijalna politika i zapošljavanje, te konvencijama i preporukama Međunarodne organizacije rada.

Komplikovane procedure i administriranje koje nameće važeći Zakon, predstavljaju barijeru poslovanju. Uz troškove zarada, najčešće se kao prepreka većem zapošljavanju navodi rigidno radno zakonodavstvo, odnosno visok nivo zakonske zaštite zaposlenih, što je prepoznato i u izvještajima i analizama međunarodnih institucija.

Pripremljeni tekst će usložiti regulisanje radnih odnosa u samim privrednim društvima, kroz nepotrebno administriranje, nemogućnost pružanja valjanog odgovora potrebama tržišta i uslovima poslovanja. Analizom odredbi Predloga Zakona može se konstatovati da isti nije išao u pravcu veće fleksibilnosti radnog zakonodavstva, kao i stvaranju uslova za povećanje broja zaposlenih, te se iz navedenih razloga ne može pozitivno ocijeniti.

I pored upućivanja brojnih primjedbi i sugestija od strane privrede, uvažene su uglavnom one tehničkog karaktera.

Privredni subjekti, koji imaju do 10 zaposlenih, ne treba da imaju obavezu donošenja akta o sistematizaciji. Stoga je potrebno preispitati odredbu koja propisuje da se ugovor o radu ne može zaključiti sa licem koje ima zaključen ugovor o radu sa punim, odnosno skraćenim radnim vremenom.

Privrednici smatraju da treba brisati odredbe koje propisuju da će sporazum o prestanku radnog odnosa proizvoditi pravno dejstvo od dana ovjere kod nadležnog organa i predlažu da se jasnije odredi rok u kom je zaposleni dužan da dostavi otkaz ugovora o radu poslodavcu. Saglasni su sa predlogom odredbe koja daje mogućnost poslodavcu da otkáže ugovor o radu bez obaveze poštovanja otkaznog roka (30 dana), ako za to postoji opravdani razlog.

3.3. ZAKON O JAVNIM NABAVKAMA

Postupak javnih nabavki u određenim segmentima opterećen je nepotrebnim formalističkim pristupom, dominantnošću cijene kao jedinog kriterijuma za izbor najpovoljnije ponude i zahtjevima koji nemaju suštinski značaj na kvalitet ponude i sigurnost realizacije budućeg ugovora. Osnovna ograničenja u primjeni Zakona su utvrđivanje kvaliteta ponuđene robe i usluga i dugi žalbeni postupci.

U namjeri da se otklone nedostaci u postojećem sistemu pripremljen je Predlog Zakona o javnim nabavkama koji donosi novine, kao što su dinamički sistem nabavke, elektronska aukcija, izjava privrednog subjekta, ekonomski najpovoljnija ponuda.

Odredbe kojima se uvodi preliminarna izjava privrednih subjekata pojednostaviće i smanjiti troškove učesnika u postupcima javnih nabavki. Ova izjava predstavlja akt

kojim privredni subjekat potvrđuje da ne postoje razlozi za isključenje, te da ispunjava tražene uslove. Izjava se dostavlja u ponudi i zamjenjuje dokaze koje izdaju nadležni organi. Na kraju postupka samo ponuđač koji je podnio ekonomski najpovoljniju ponudu ima obavezu dostavljanja ažurne prapratne dokumentacije (potvrde, druga dokumenta kojim dokazuje ispunjenost uslova).

Ipak, postavlja se pitanje spremnosti MSP za primjenu novina koje donosi tekst Predloga, posebno u dijelu centralizovanih javnih nabavki, koje prema ocjeni privrednika, dovode MSP u neravnotežan položaj. Privrednici smatraju da povećanje iznosa garancije za dobro izvršenje ugovora sa 5% na 10% predstavlja nepotrebno opterećenje.

Takođe, odredbama Predloga Zakona koje propisuju obavezu podnošenja izjave privrednog subjekta o ostvarenom prometu u djelatnosti iz oblasti predmeta nabavke sužava se prostor za rad MSP i opterećuje postupak obimnom dokumentacijom, naročito ako se ima u vidu već propisana obaveza da ispunjenost uslova dokazuju "potvrdama izdatim od strane investitora, odnosno korisnika o izvršenim isporukama roba, izvršenih usluga ili izvedenih radova u prethodne tri godine".

Prema mišljenju privrede posebno je važno definisati rokove u žalbenim postupcima u kojim Komisija i Upravni sud moraju donijeti odluke.

U narednom periodu neophodno je raditi na pratećoj Metodologiji iskazivanja podkriterijuma za izbor najpovoljnije ponude u postupku javne nabavke, posebno u dijelu koji se odnosi na kvalitet, kako bi načelo „najbolja vrijednost za novac“ bilo moguće adekvatno primijeniti.

3.4. ZAKON O JAVNO-PRIVATNOM PARTNERSTVU

Predlog Zakona o javno-privatnom partnerstvu usklađen je sa Direktivom EU o dodjeli ugovora o koncesiji (Direktiva 2014/23/EU) i omogućava zajedničko ulaganje javnog i privatnog sektora kroz dugoročne partnerske ugovore. Predlogom Zakona je planirano osnivanje Agencije za investicije, kao i mogućnost davanja koncesija na javne radove i javne usluge.

Zakonom će biti omogućeno privatnom sektoru da ulaže u oblasti koje su tradicionalno bile predviđene za državno ulaganje, kao što su javni radovi i javne usluge, javna i komunalna infrastruktura i usluge (upravljanje otpadom, rasvjeta, javni prevoz, vodosnabdijevanje, pijace, parking), zdravstvene i obrazovne usluge i sl.

Predloženi Zakon o javno-privatnom partnerstvu kreira novi koncept zajedničkog ulaganja javnog i privatnog sektora, kroz adekvatnu podjelu rizika, transfer znanja i vještina, pristup finansijskim sredstvima i novim tehnologijama, unaprijeđen sistem javne usluge, plaćanje koncesione naknade, a sve u cilju zaštite interesa krajnjeg potrošača.

Privrednici smatraju da Zakon treba da sadrži obavezu izrade elaborata o troškovima projekata koje sprovodi javni sektor, a rokove za realizaciju projekata javno - privatnog partnerstva je potrebno značajno skratiti. Takođe, potrebno je preciznije definisati odredbe koje se odnose na izgradnju kupališta i luka, kako bi se jasno

razgraničila nadležnost ovog Zakona u odnosu na Zakon o koncesijama, a što je u konačnom tekstu Zakona prihvaćeno od predlagača.

3.5. ZAKON O KONCESIJAMA

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o koncesijama pripremljen je u cilju unapređenja uslova, načina i postupaka davanja koncesije za korišćenje prirodnih bogatstava, dobara od opšteg interesa i u opštoj upotrebi.

Izmjenama Zakona o koncesijama preciznije se definiše rok trajanja koncesija u dijelu produženja ugovora. Definisani su osnovni parametri za ocjenu opravdanosti davanja koncesija sa akcentom na ekonomski razvoj, kao i ekonomično i efikasno korišćenje prirodnih bogatstava, dobara u opštoj upotrebi i drugih od opšteg interesa.

Postupak davanja koncesija se unapređuje u dijelu uvođenja u oblasti istraživanja i eksploatacije mineralnih sirovina, obavezom dostavljanja, uz ponudu, ekonomske opravdanosti same investicije sa akcentom na tehničko-tehnološka rješenja usklađena sa racionalnim i efikasnim korišćenjem mineralnih sirovina uz primjenu standarda zaštite životne sredine.

Privrednici su ukazali da je odredbu koja definiše mogućnost izmjene visine koncesione naknade potrebno dodatno precizirati, te da izmjene i dopune Zakona stavljaju u neravnopravan položaj na tenderu one koji već imaju ugovor o koncesiji, jer se trajanje koncesije može produžiti najduže za polovinu roka koji je određen ugovorom. Konačnim predlogom Zakona je unaprijeđen postojeći koncept produženja roka trajanja koncesije, kroz propisivanje roka za podnošenje zahtjeva i kriterijuma koji će se cijeliti prilikom ocjene zahtjeva.

3.6. ZAKON O FINANSIRANJU LOKALNIH SAMOUPRAVA

Reforma lokalnih javnih finansija ima za cilj uspostavljanje održivog sistema finansiranja lokalnih samouprava, te je Ministarstvo finansija pripremlilo Predlog zakona o finansiranju lokalnih samouprava.

Privrednici su podržali Predlog zakona u dijelu koji se odnosi na prihode po osnovu naknade za korišćenje morskog dobra. Naime, ovim aktom je predviđeno da JP „Morsko dobro” direktno angažuje lokalne komunalne službe i plaća ih po izvršenom poslu, što će doprinijeti boljoj komunalnoj uređenosti u zoni morskog dobra.

Predlogom Zakona je propisano da se 50% prihoda od poreza na dohodak fizičkih

lica ustupa opštinama u sjevernom regionu, dok se u Glavnom gradu, Prijestonici i opštinama u centralnom regionu procenat ustupljenosti prihoda po ovom osnovu kreće u rasponu od 14% do 18%. Mišljenja smo da povećanje prihoda lokalnih samouprava po ovom osnovu otvara prostor za ukidanje, odnosno smanjenje taksi i naknada na lokalnom nivou.

3.7. ZAKON O POREZU NA NEPOKRETNOSTI

Zakon o porezu na nepokretnosti propisuje proporcionalnu stopu ovog poreza u rasponu od 0,25% do 1,00% tržišne vrijednosti nepokretnosti, dok jedinice lokalne samouprave svojim aktima, između ostalog, utvrđuju stopu poreza u zadanom rasponu, u zavisnosti od vrste i namjene nepokretnosti.

Tabela 21: Stopa poreza na proizvodne objekte

Andrijevića	1,00
Bar	0,25
Berane	0,25
Bijelo Polje	0,39
Budva	0,25
Gusinje	1,00
Danilovgrad	0,30
Žabljak	0,31
Kolašin	0,35
Kotor	0,32
Mojkovac	0,25
Nikšić	1,00
Petnjica	0,25
Plav	1,00
Plužine	0,80
Pljevlja	1,00
Podgorica	0,28
Rožaje	0,10
Tivat	0,25
Ulcinj	0,28
H. Novi	0,25
Cetinje	0,25
Šavnik	0,40

Ovlašćenja data lokalnim samoupravama su dovela do toga da se u pojedinim opštinama (tabela 21) proizvodni objekti oporezuju po maksimalno dozvoljenoj stopi od 1%, i imaju isti fiskalni tretman kao i poslovni objekti, što značajno povećava troškove poslovanja, te ugrožava konkurentnost domaće industrije. Stoga se predlaže da nepokretnosti iskazane u poslovnim knjigama privrednih subjekata (građevinski objekti i zemljište) budu oporezovane nižom stopom.

3.8. ZAKON O ADMINISTRATIVNIM TAKSAMAMA

Privredna komora Crne Gore je kroz Analizu fiskaliteta na državnom i lokalnom nivou ukazala na postojanje visokih administrativnih taksi koje su neproporcionalne uslugama koje privrednici dobijaju njihovim plaćanjem.

Posljedice primjene važećeg Zakona, su visoki troškovi za privredu, posebno MSP, kao i postojanje velikog broja plaćanja. Ovo ima za rezultat stvaranje negativnih implikacija u poslovanju privrednih subjekata kroz kreiranje dodatnih troškova i potrebe za odvajanjem dodatnog vremena kako bi se ispunio veliki broj propisanih procedura. Dodatan problem predstavljaju i česte izmjene zakona kojima su uglavnom uvedene nove naknade ili povećavane postojeće, što negativno utiče na predvidivost i visinu taksi.

Takođe, jedan od razloga za izmjenu važećeg Zakona je i potreba njegovog usklađivanja sa odredbama člana VIII Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT), kojim je propisano da administrativne takse moraju da odražavaju stvarni trošak pružene usluge. Imajući u vidu navedeno, potrebno je izvršiti izmjenu Zakona na način što će se iznos pojedinih administrativnih taksi smanjiti, odnosno jedan broj ukinuti.

3.9. ZAKON O FISKALIZACIJI U PROMETU PROIZVODA I USLUGA

U nastojanju da se uredi sistem evidencije prometa proizvoda i usluga, te doprinese suzbijanju sive ekonomije, Ministarstvo finansija pripremiло je Nacrt Zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga.

Tokom javne rasprave privrednici su saoštili uvjerenje da se novim propisom neće riješiti pitanje poslovanja subjekata u sivoj zoni i njihovog prelaska u tzv. formalni sektor. Takođe, novi sistem će stvoriti dodatne troškove, posebno opterećujuće MMSP, zbog nabavke nove opreme i potrebe sticanja digitalnog sertifikata. S tim u vezi, potrebno je razmotriti mogućnost da Vlada pokrije troškove elektronske fiskalizacije.

Privrednici smatraju da Zakon ne bi trebao da obuhvata žiralna plaćanja, kao i da

određena rješenja ne korespondiraju sa postojećim propisima (npr. izdavanje zbirnih računa kod prodaje goriva). Stoga je potrebno korigovati predložena rješenja ili pristupiti izmjeni važećih propisa, kako bi se otklonile uočene nelogičnosti za sprovođenje elektronske fiskalizacije.

Nadalje, Nacrtom Zakona nije precizirano da li privrednici mogu korisniku dati račun ako ne dobiju povratnu informaciju iz Poreske uprave, koje vrijeme treba da stoji na računu (sa lokalnog računara ili tačno centralno), i da li u slučaju izdavanja fakture van Crne Gore ista treba biti prethodno poslata Poreskoj upravi na potvrđivanje.

Uvođenje sistema elektronske fiskalizacije planirano je za 1. jun 2019. godine. Zbog poteškoća koje mogu nastati u njegovoj primjeni tokom turističke sezone, predlog privrede je da se implementacija odloži nakon planiranog datuma.

Imajući u vidu značaj donošenja propisa koji na precizan i sveobuhvatan način treba da reguliše ovako značajno pitanje, Komora je predložila formiranje radne grupe čiji bi članovi bili predstavnici Poreske uprave i softverskih kompanija u cilju pripreme pilot projekat i testiranja mogućnosti primjene predloženog načina fiskalizacije.

3.10. ZAKON O PORESKOJ ADMINISTRACIJI

Zakon o poreskoj administraciji propisuje da žalba ne odlaže izvršenje akata poreskog organa. Ova odredba u praksi izaziva probleme poreskim obveznicima, naročito kad se ima u vidu trajanje postupka po izjavljenoj žalbi. Poreska administracija ima ovlašćenja da u redovnom postupku naplati obaveze po osnovu javnih prihoda sa računa poreskih obveznika. Kada se rješenje ukine, poreskom obvezniku se novac vraća uz zakašnjenje. Činjenica je da zbog ovakvog zakonskog rješenja obveznici često dolaze u situaciju blokade računa i otežanog poslovanja, a krajnji rezultat može biti i stečaj.

Potrebno je izmijeniti Zakon o poreskoj administraciji, na način što će se propisati da žalba odlaže izvršenje do konačnosti poresko-upravnog akta.

3.11. ZAKON O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU

U cilju suzbijanja sive ekonomije, potrebno je dosljedno primjenjivati odredbe Zakona o turizmu i ugostiteljstvu u dijelu zabrane oglašavanja i reklamiranja neregistrovane ili nelicencirane turističke i ugostiteljske djelatnosti putem elektronskih i štampanih medija. U tom smislu neophodno je koordinirati i ojačati međuinspekcijsku saradnju u vršenju nadzora, te otkloniti zakonski sukob nadležnosti u vršenju inspekcijskog nadzora između turističkog inspektora i inspektora nadležnog organa

lokalne uprave.

Potrebno je donijeti Pravilnik o limitatorima, jer je buka iz ugostiteljskih objekata prepoznata kao jedan od glavnih problema u sezoni.

3.12. ZAKON O TURISTIČKIM ORGANIZACIJAMA

Zakon o turističkim organizacijama uređuje osnivanje, načela organizacije i rada turističkih organizacija, način njihovog finansiranja, kao i kriterijume za kategorisanje turističkih mjesta. Zakonom je utvrđeno osnivanje i obaveza finansiranja turističkih organizacija na nacionalnom i lokalnom nivou. S tim u vezi, privrednici su više puta ukazivali da su doprinosi koje plaćaju turističkim organizacijama visoki i da iste treba smanjiti, posebno u slučaju kada kompanija obavlja djelatnost u više opština.

U cilju smanjenja doprinosa turističkim organizacijama, predlog je da se izmjenom Zakona o turističkim organizacijama, visina članskog doprinosa određuje u zavisnosti od grupe djelatnosti i poslovnog rezultata ostvarenog u prethodnoj godini. Pored navedenog, predlog je da se visina godišnjeg članskog doprinosa za mjesta kategorije B¹ umanji 50%, a za mjesta kategorije C² i D³ 70%. Pojedine grupe djelatnosti treba brisati iz Pravilnika koji uređuje ovu materiju, jer prihodi istih ne zavise od turizma, dok je određene djelatnosti potrebno pregrupisati u zavisnosti od nivoa povezanosti ostvarenih prihoda sa turističkom djelatnošću.

3.13. ZAKON O AUTORSKIM I SRODNIM PRAVIMA

Privrednici kontinuirano ukazuju na probleme u implementaciji Zakona o autorskim i srodnim pravima u dijelu kojim se propisuje nadležnost organizacije za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava, te imaju primjedbe i loše iskustvo u saradnji sa Organizacijom za zaštitu prava autora muzike (PAM). Privrednici smatraju da je rad PAM-a netransparentan, da se naknade za korišćenje autorskih muzičkih djela ne obračunavaju pod jednakim uslovima za sve obveznike, kao i da kriterijumi u Privremenom tarifniku nisu jasni i precizni.

Imajući u vidu navedeno, a u cilju da se trajno i na efikasan način riješi problem autorskih naknada, Odbor udruženja turizma i ugostiteljstva Privredne komore priprema nacrt Tarifnika koji će biti usaglašen sa udruženjima hotelijera, ugostitelja i organizatorima festivala, u potpunosti podržavajući prava autora u Crnoj Gori i inostranstvu.

1 Nikšić, Pljevlja

2 Andrijevića, Bijelo Polje, Berane, Danilovgrad, Mojkovac, Plav, Plužine, Rožaje

3 Šavnik

3.14. ZAKON O STRANCIMA

Privrednici smatraju da prioritet u zapošljavanju treba da ima domaća radna snaga, ali sadašnja ponuda, prije svega u sektoru turizma, nije zadovoljavajuća. Zakon o strancima treba da omogući poslodavcima da u najkraćem roku, uz jednostavne procedure, obezbijede odgovarajuću radnu snagu za svoje potrebe.

Već u predsezoni privrednici su bili suočeni sa odlaganjem i prekoračenjem rokova za izdavanje dozvola za rad, pa su zahtijevali da se rokovi za zapošljavanje sezonske radne snage dodatno skrate. Tokom turističke sezone, uz stalnu komunikaciju Komore sa nadležnim ministarstvima, zahtjevi za izdavanje dozvola u većini slučajeva rješavani su u dogovorenom roku od 7 dana. U cilju prevazilaženja ovog ograničenja privrednici predlažu zaključivanje privremenog ugovora o radu kojim bi se omogućio obračun poreza i doprinosa do dobijanja dozvole za rad.

Radi daljeg pojednostavljenja procedura potrebno je sagledati mogućnost izmjene Zakona o strancima u cilju omogućavanja elektronskog podnošenja zahtjeva za izdavanje dozvole za privremeni boravak i rad, čime bi se smanjili troškovi poslovanja.

3.15. ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI

Zakonom o unutrašnjoj trgovini uređena je oblast prometa roba i usluga na tržištu, uslovi i oblici vršenja trgovine, zaštita od nelojalne konkurencije u trgovini i nadzor nad primjenom propisa. Zakon o unutrašnjoj trgovini je mijenjan 2017. godine radi usklađivanja sa pravnim tekovinom EU u oblasti slobode pružanja usluga.

Važeći Zakon je potrebno izmijeniti kako bi se definisala zabrana prodaje proizvoda ispod nabavne vrijednosti, osim u slučajevima isteka roka trajanja, prestanka obavljanja djelatnosti i zatvaranja objekata.

Budući da je regulisanje radnog vremena trgovina u nadležnosti lokalnih samouprava privrednici predlažu promjenu nadležnosti propisa, kako bi se izmjenom ovog Zakona uredilo uvođenje neradne nedjelje.

3.16. ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA

Privredni subjekti i dalje ukazuju na tehničke i komercijalne nemogućnosti apliciranja Brajevog pisma na proizvodima koji su u prometu, te je potrebno revidirati postojeće propise i naći adekvatno rješenje koje neće predstavljati barijeru poslovanju. Šampo-

ni i tečni deterdženti zapremine veće od 0,5 litara, u prodajnim objektima površine veće od 500 m², shodno Zakonu o zaštiti potrošača⁴ moraju biti označeni na pismu za slabovide osobe. Ovakva praksa, osim za lijekove, nije prisutna ni u jednoj zemlji EU i predstavlja ograničenje poslovanju privrednih subjekata u sektoru trgovine, a sa druge strane ne stvara dodatne benefite slabovidim osobama što je bila intencija uvođenja ovog propisa.

Takođe, važećim Zakonom nije definisan način finansiranja rada Odbora za vansudsko rješavanje sporova, što u praksi onemogućava funkcionisanje ovog tijela.

3.17. ZAKON O INSPEKCIJSKOM NADZORU

Zakonom o inspeksijskom nadzoru uređuju se načela inspeksijskog nadzora, način i postupak vršenja nadzora, obaveze i ovlašćenja inspektora. Takođe, Zakon definiše da inspektor obavlja prvenstveno preventivnu funkciju, a upravne mjere i radnje preduzima kada se preventivnom funkcijom ne može obezbijediti svrha i cilj nadzora.

Nacrtom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o inspeksijskom nadzoru uvodi se novi pravni institut - inspeksijski pregled u stambenom prostoru. Izmjenama Zakona uvodi se i pravo subjekta nadzora na dostavljanje primjedbi na zapisnik o inspeksijskom pregledu nakon uručivanja, odnosno dostavljanja istog, u roku od tri dana. Privrednici podržavaju predložene izmjene Zakona, te smatraju da će ovakvo rješenje doprinijeti suzbijanju sive ekonomije i neloyalne konkurencije.

Pored navedenog, u cilju razgraničenja oblasti djelovanja, mišljenja smo da Zakonom treba preciznije definisati nadležnosti pojedinih inspeksijskih službi.

3.18. KRIVIČNI ZAKONIK

Privrednici ukazuju na čestu pojavu sitnih krađa u trgovinskim objektima koje shodno važećim propisima mogu biti sankcionisane isključivo po osnovu privatne tužbe. S tim u vezi, potrebno je izmijeniti Krivični zakonik na način što će se definisati da se i sitna krađa počinjena na štetu privatne imovine goni po službenoj dužnosti. Članom 246 Krivičnog zakonika je propisano:

“(1) Ko učini sitnu krađu, utaju ili prevaru, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.

(2) Krađa, utaja i prevara smatraju se sitnom, ako vrijednost ukradene ili utajene stvari, odnosno šteta prouzrokovana prevarom ne prelazi iznos od 150 eura, a učinilac

4 Pravilnik o listi proizvoda, načinu isticanja i vrsti objekata u kojima se ističu obavještenja o robi na Brajevom pismu, Sl. list CG, br. 30/17

je išao za tim da pribavi malu imovinsku korist, odnosno da prouzrokuje malu štetu.

(3) Za djelo iz stava 1 ovog člana, ako je izvršeno na štetu privatne imovine, gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi.”

Izmjena ove odredbe Krivičnog zakonika je neophodna zbog učestalih ponavljanja sitnih krađa koje se svakodnevno vrše od strane istih počinitelaca u maloprodajnim objektima, u iznosu do 50 ili 100 eura, čime se izbjegava procesuiranje od strane policije i tužilaštva, i pričinjava šteta privredi. Ukradena roba se kasnije preprodaje na crnom tržištu, što utiče i na pojavu sive ekonomije, čemu je dokaz prodaja robe široke potrošnje na ulici bez dokaza o porijeklu.

U razvijenom svijetu, krivično djelo je krivično djelo, bez obzira na njegovu težinu, a počinitelj istog odgovara po zakonu i po automatizmu, ne prepuštajući eventualno preduzimanje mjera-privatnih tužbi oštećenim licima. Počinioci „sitnih krađa“ učiniće i „velike krađe“ kada im se za to ukaže prilika, pa i teža krivična djela, pogotovo kada uvide da se država ne bavi time, već ih na ovaj način „podstiče“, što je neshvatljivo za društvo koje teži da implementira EU standarde i principe.

Stoga, smatramo potrebnim da se pokrene postupak za izmjenu važećeg Krivičnog zakonika u dijelu člana 246, stav 3 na način da se gonjenje za krivično djelo sitne krađe, utaje i prevare ne preduzima isključivo i samo po privatnoj tužbi, već da isto potpada pod gonjenjem po službenoj dužnosti državnih organa.

3.19. ZAKON O KOMUNALNIM DJELATNOSTIMA

Predstavnici komunalne privrede ukazuju da u pojedinim segmentima implementacija Zakona o komunalnim djelatnostima predstavlja poteškoću u poslovanju. Primjedbe se, između ostalog, odnose na izjednačenu cijenu komunalnih usluga pravnih i fizičkih lica, što bi dovelo do povećanja cijene ove usluge prema građanima, te potpisivanje ugovora sa fizičkim i pravnim licima, kao i da realno treba sagledati stanje i mogućnost komunalnih preduzeća za primjenu zakonskih rješenja (u smislu ocjene tehničke opremljenosti preduzeća, kao i kadrovske strukture). Stoga, predstavnici komunalne privrede rješenje vide u izradi novog Zakona o komunalnim djelatnostima uz predlog da se u najskorijem roku donesu izmjenu važećeg Zakona.

3.20. ZAKON O INDUSTRIJSKIM EMISIJAMA

Predlogom Zakona o industrijskim emisijama se u nacionalno zakonodavstvo prenosi Direktiva 2010/75/EU o industrijskim emisijama kojom se reguliše emisija zagađujućih materija iz industrijskih postrojenja.

Predlogom ovog Zakona se uređuju obaveze industrijskih postrojenja da tokom rada smanje ili izbjegnu prekomjerne emisije zagađujućih materija u vodi, vazduhu, zemljištu, da se smanje količine generisanog otpada, efikasnije koristi energija i druga pitanja od značaja za integrisano sprečavanje i kontrolu zagađivanja životne sredine.

Ovim propisom obuhvaćen je veliki broj industrijskih aktivnosti, između ostalih energetika, proizvodnja i prerada metala, hemijska i industrija minerala, upravljanje otpadom, proizvodnja celuloze i papira, klanice, uzgoj živine i svinja i druge.

Najveći izazov, buduće primjene ovog propisa, je neophodnost investiranja u tehnološke procese postojećih postrojenja da bi se prilagodili zahtjevima standarda. Procjenjuje se da će, u ovom smislu, tri najveća operatera u Crnoj Gori KAP, Željezara i Termoelektrana u Pljevljima investirati oko 110 mil. eura.

Na okruglom stolu organizovanom u Privrednoj komori zaključeno je da ovaj zakon ne treba posmatrati kao biznis barijeru i nametanje troškova, već kao neminovnost ekonomskog i evropskog razvoja naše države, i isti je dobio podršku privrednika.

3.21. ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA

Zakonodavne reforme koje su pratile oblast građevinarstva u poslednjih deset godina su rezultirale značajnim unapređenjem poslovnog ambijenta u ovoj oblasti pa je tako u izvještaju Svjetske banke Crna Gora sa 176. mjesta u 2013. u indikatoru izdavanja građevinskih dozvola napredovala za 101 mjesto (ovogodišnji izvještaj).

Donošenjem novog Zakona o planiranju i izgradnji objekata stvorene su pretpostavke za dalji dinamičan rast sektora građevinarstva. Zakonom su pojednostavljene procedure pribavljanja potrebne dokumentacije za građenje objekata, skraćeno vrijeme potrebno za pribavljanje dokumentacije, kao i smanjeni troškovi za prijavu građenja. U oblasti visokogradnje ukinute su građevinska i upotrebna dozvola, a kroz pojačan stručni nadzor nad projektovanjem i građenjem obezbijeđen posao za sve učesnike u ovim aktivnostima.

Privrednici su ocijenili da Zakon predstavlja značajan pomak jer je omogućeno privrednim društvima za reviziju tehničke dokumentacije i vršenje nadzora nad građenjem objekata da kroz svoje izvještaje o reviziji i nadzoru se supstituišu dosadašnje građevinske, odnosno upotrebne dozvole, čime su dosadašnji poslovi administracije u lokalnim samoupravama i resornom ministarstvu u punom kapacitetu povjereni privredi.

Takođe, ukazano je na potrebu produženja rokova za donošenje već započetih planskih dokumenata, a što je na predlog Privredne komore u saradnji sa resornim Ministarstvom, rezultiralo izmjenom Zakona.

4

OBRAZOVANJE

Strateški cilj obrazovnog sistema Crne Gore je da obezbijedi svakom pojedincu kvalitetno obrazovanje, adekvatno potrebama tržišta rada. Reforma obrazovanja se sprovodi u skladu sa trendovima u Evropskoj uniji i potrebama privrednog sistema koji se, razvojem i svakodnevnim napretkom nauke i tehnologije, stalno mijenja. Pored stručnog i visokog obrazovanja, sve više značaja dobija i obrazovanje odraslih, koje treba da omogući usavršavanje postojećeg znanja i vještina, kao i sticanje novog znanja kako bi se olakšao prelazak na nove tehnologije i obezbijedio bolji položaj pojedinca na tržištu rada.

Brojni benefiti za privredu i ukupan sistem obrazovanja postignuti su većim uključivanjem poslodavaca, posebno kroz praktično obrazovanje, profesionalnu praksu i dualni sistem obrazovanja. Obezbjedivanjem fleksibilnijih zakonskih uslova za obavljanje praktičnog obrazovanja zadovoljeni su interesi i privrede i učenika.

U većini crnogorskih opština prošle godine je ponovo pokrenut proces obrazovanja po dualnom sistemu. Ove školske godine, pored 270 upisanih prethodne, imamo 321 novog učenika, koji će u okviru 26 škola pohađati 19 obrazovnih programa. U 2017. godini nadležna komisija je dala pozitivno mišljenje 101 poslodavcu za ulazak u dualni sistem obrazovanja, dok su u 2018. u ovaj proces uključena 184 nova poslodavca.

Ove školske godine je po prvi put prilikom upisa u srednju školu primijenjen bodovni limit. Uvođenje bodovnog limita omogućilo je da se poveća broj učenika za upis obrazovnih programa nivoa III.

Ministarstvo prosvjete je uradilo izmjene i dopune Pravilnika o vrednovanju kriterijuma za upis učenika u stručnu školu. Ovim Pravilnikom vrednuju se kriterijumi za upis učenika u stručnu školu u trogodišnjem ili četvorogodišnjem trajanju i višu stručnu školu. Upis učenika u prvi razred trogodišnje, odnosno četvorogodišnje stručne škole vrši se na osnovu sljedećih kriterijuma:

- opšteg uspjeha u posljednjem ciklusu osnovne škole;
- uspjeha na eksternoj provjeri znanja na kraju osnovnog obrazovanja;
- uspjeha iz dva nastavna predmeta u posljednjem ciklusu osnovne škole koji su značajni za sticanje obrazovanja;
- rezultata sa državnih i međunarodnih takmičenja, odnosno dodjele priznanja.

Uveden je minimalni broj poena koji kandidat mora da ostvari vrednovanjem navedenih kriterijuma. Odluku o minimalnom broju poena donosi Ministarstvo prosvjete.

Ukoliko je obrazovnim programom kao poseban uslov za upis u stručnu školu ili višu stručnu školu utvrđena provjera posebne nadarenosti, odnosno sposobnosti, pravo na upis i rangiranje imaju kandidati koji prođu provjeru.

Radi podsticanja učenika da se upisuju na obrazovne programe nivoa III koje je tržište rada prepoznalo kao deficitarne, u školskoj 2017/2018. godini dodijeljeno je 119 stipendija za učenike prvog razreda.

U cilju unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja i obezbjeđenja nezavisnosti i transparentnosti rada tijela zaduženih za kvalitet, osnovana je Agencija za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja. Agencija u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju, između ostalog, sprovodi postupke akreditacije studijskog programa i reakreditacije ustanove visokog obrazovanja, sprovodi postupak eksterne evaluacije ustanove visokog obrazovanja, sprovodi periodičnu ocjenu kvaliteta rada licenciranih ustanova visokog obrazovanja i sarađuje sa ustanovama visokog obrazovanja u obezbjeđivanju i unapređenju kvaliteta.

Otpočele su aktivnosti za uvođenje novog modela finansiranja visokog obrazovanja tzv. ugovornog modela finansiranja, zasnovanog na rezultatima ustanove. Novim

modelom obezbijediće se efikasnije finansiranje i finansijska stabilnost Univerziteta. U toku je usaglašavanje sadržaja Ugovora sa Ministarstvom finansija i Univerzitetom Crne Gore.

Vlada je usvojila Predlog Zakona o akademskom integritetu u cilju daljeg unapređenja kvaliteta u visokom obrazovanju sa stanovišta transparentnijeg rada, produkcije kvalitetnog kadra i stvaranja sveukupnog ambijenta u kojem će poštovanje etičkih načela biti jedna od ključnih misija svake ustanove.

U cilju unapređenja zapošljivosti mladih i ove godine se realizuje Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Pravo na stručno osposobljavanje imaju lica sa stečenim visokim obrazovanjem koja nemaju radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja i na evidenciji su Zavoda za zapošljavanje. Stručno osposobljavanje traje devet mjeseci i priznaje se kao radno iskustvo u trajanju od godinu dana i kao uslov za polaganje odgovarajućeg stručnog ispita. Program se pokazao kao vrlo uspješan, s obzirom na to da je oko 50% korisnika nastavilo radni angažman, što nesumnjivo doprinosi smanjenju nezaposlenosti mladih.

STRUČNE ŠKOLE I DUALNO OBRAZOVANJE KAO POKRETAČ PRIVREDNOG RAZVOJA

Cijeneći važnost srednjih stručnih škola, a posebno njihovog povezivanja sa sektorom privrede u kontekstu sveukupnog društvenog razvoja, Privredna komora je u saradnji sa Ministarstvom prosvjete organizovala okrugli sto na temu: „Stručne škole i dualno obrazovanje kao pokretač privrednog razvoja“. Cilj organizovanja ovog događaja je dalje usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada i stvaranje uslova za sticanje i praktičnu primjenu teorijskih znanja i vještina.

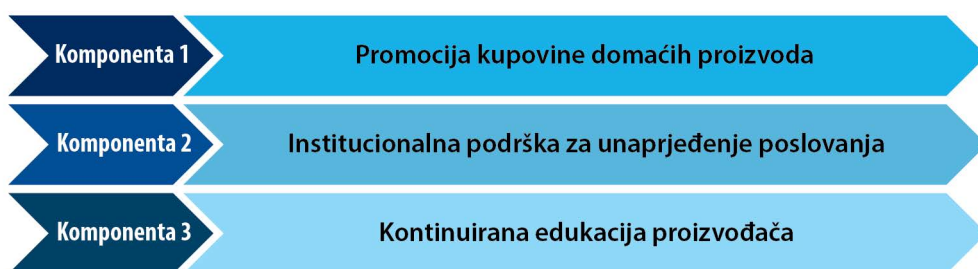
5

PROMOCIJA
PRIVREDE

5.1. KUPUJMO DOMAĆE

Projekat "Kupujmo domaće", koji su aprila 2018. godine, zajednički pokrenuli Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Privredna komora Crne Gore, ima za cilj afirmaciju domaće privrede i unaprjeđenje pozicioniranosti crnogorskih proizvoda na domaćem tržištu. Aktivnosti na ovom projektu u funkciji su razvoja domaće proizvodnje, novih investicija, otvaranja novih radnih mjesta, smanjenja uvoza, ekonomskog i društvenog razvoja Crne Gore.

Projekat se realizuje djelovanjem kroz tri međusobno povezane komponente koje objedinjavaju postavljene ciljeve i ciljne grupe.

Promocija kupovine domaćih proizvoda i usluga ima za cilj kreiranje kampanje čije je djelovanje usmjereno ka poboljšanju percepcije potrošača o kvalitetu domaćih proizvoda i usluga.

Institucionalna podrška crnogorskim kompanijama ima za cilj da postojeća MMSP i buduće preduzetnike informiše o aktuelnim programima za razvoj biznisa, uslovima, kriterijumima i načinu apliciranja.

Kontinuirana edukacija preduzeća i potencijalnih preduzetnika podrazumijeva organizovanje okruglih stolova i specijalizovanih radionica koje će ukazati na značaj standarda i zaštite prava intelektualne svojine u cilju unaprjeđenja konkurentnosti proizvoda i usluga.

Sporazum o saradnji između Ministarstva ekonomije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Privredne komore Crne Gore potpisan je marta 2018. godine i predstavlja osnovu za djelovanje partnera, koji su za ovu namjenu opredijelili 115.000 eura.

Na policama šest najvećih trgovinskih lanaca - Voli, HD Laković, Franca, Aroma, Idea i Megapromet, crnogorski proizvodi su vidno označeni. Uz poštovanje slobodnog tržišta i principa fer konkurencije, ovim programom djelujemo na prevazilaženje naslijeđenih navika da više cijenimo tuđe nego svoje.

Efekte programa „Kupujmo domaće“ su veoma ohrabrujući. Istraživanje¹ je pokazalo da 17% potrošača sada pokazuje značajniju naklonost prema domaćim proizvodima nego prije godinu dana, a njih još 16% procjenjuje da će u narednih 12 mjeseci češće kupovati proizvode domaćeg porijekla.

Realizovana je intenzivna kampanja u medijima, kojom se djeluje na jačanje svijesti o važnosti kupovine domaćih proizvoda. Potrošačima je prilikom kupovine u trgovinskim lancima raznim vrstama oznaka ukazivano na domaće proizvode.

Izborom domaćeg proizvoda neposredno se doprinosi rastu domaće ekonomije, sigurnosti postojećih i otvaranju novih radnih mjesta, čime se obezbjeđuje više novca

1 Maj, agencija IPSOS

za plate, penzije, obrazovanje, zdravstvo, kulturu, sport i brigu o onima kojima je potrebna. Realizovane aktivnosti su doprinijele kontinuiranom rastu prometa domaćih proizvoda.

Prethodno navedeno upućuje na zaključak da udruženim sredstvima i zajedničkom akcijom svih aktera u lancu proizvodnje, potrošnje i trgovine, te zajedničkim djelovanjem države i privrednih udruženja, možemo stvoriti ambijent za bolje pozicioniranje domaćih proizvoda i jačanje konkurentnosti, prvenstveno na domaćem, a zatim i međunarodnom tržištu.

5.2. DOMAĆI UKUSI

Negativni bilansi u prometu sa inostranstvom naglašavaju potrebu preduzimanja konkretnih aktivnosti na povezivanju domaće ponude i tražnje, kroz bolju povezanost poljoprivrednih proizvođača sa turističkom privredom. Stoga je potrebno iskoristiti sve potencijale turističke privrede kako bi se unaprijedio položaj crnogorskih proizvođača i u krajnjem doprinijelo jačanju konkurentnosti ukupne privrede.

Vlada Crne Gore i Privredna komora su, na sastanku održanom maja 2018. godine sa hotelijerima, restoraterima i domaćim proizvođačima, ukazale na značaj turizma za bolji plasman domaćih proizvoda. Tom prilikom potpisan je Sporazum o saradnji između Ministarstva održivog razvoja i turizma, Nacionalne turističke organizacije, Investiciono-razvojnog fonda i Komore, u cilju promovisanja saradnje proizvođača, distributera i turističke privrede u realizaciji druge faze projekta "Kupujmo domaće" pod nazivom »Domaći ukusi«.

Cilj projekta »Domaći ukusi« je supstitucija uvoza i povećanje potrošnje domaćih proizvoda kroz turizam i ugostiteljstvo, sa fokusom na sledeće aktivnosti:

- povećanje učešća domaćih proizvoda u turizmu i ugostiteljstvu;
- jačanje svijesti o značaju povezivanja domaćih proizvođača sa privrednim subjektima iz oblasti turizma i ugostiteljstva u cilju razvoja ukupnog privrednog ambijenta;
- promovisanje crnogorskih proizvoda na nacionalnom i međunarodnom planu;
- unaprjeđenje poslovnog ambijenta.

Projekat ima za cilj animiranje sljedećih ciljnih grupa:

- proizvođača – neophodno je uticati na podizanje nivoa znanja u oblasti standarda, marketinga, brendiranja, finansija i sl., a sve u cilju uspješnijeg plasmana domaćih proizvoda i usluga;
- hotelijera i ugostitelja – podsticati saradnju između lokalnih proizvođača i hotelijera i ugostitelja, što će doprinijeti promociji crnogorskih proizvoda i tradicionalne kuhinje, čime se podiže nivo kvaliteta i konkurentnosti na turističkom tržištu;
- turista – podizanje svijesti turista o ponudi domaćih proizvoda i njihove prednosti (kvalitet, tradicionalna priprema, porijeklo).

Poljoprivredni i proizvodi agroindustrije u turističkoj ponudi, u svijetu brendova i inovativnosti, sve više dobijaju na značaju. Hrana postaje moćno obilježje i instrument

brendiranja, jedan od ključnih faktora turističke ponude, sve vrijedniji i profitabilniji dio ukupne baštine i tradicionalnih vrijednosti. U tom kontekstu, turizam je značajno tržište za domaće proizvode, koje još uvijek nije dovoljno valorizirano.

Imajući u vidu prethodno navedeno smatramo da je u što kraćem roku neophodno otpočeti sa realizacijom projekta "Domaći ukusi".

5.3. DOBRO IZ CRNE GORE

Komora sistematično i istrajno već deceniju projektom Dobro iz Crne Gore promoviše domaće proizvode koji zadovoljavaju najviše standarde kvaliteta, potrebe i interese probirljivih kupaca. Među nosiocima ovog kolektivnog žiga su privredni subjekti koji imaju dugu tradiciju i izvozne uspjehe, ali je većina primarno usmjerena na domaće tržište.

Brojne aktivnosti su realizovane u promotivnom, PR (izjave, autorski tekstovi i intervjui u štampanim medijima) i edukativnom segmentu. Na svim sajamskim nastupima koje je Privredna komora realizovala nosioci žiga su bili predstavljeni sa posterima, flajerima, filmovima i drugim materijalima.

Pravo korišćenja kolektivnog žiga Dobro iz Crne Gore sada ima 19 crnogorskih proizvođača za 93 proizvoda.

5.4. SAJMOVI

U cilju promocije domaće privrede Komora je u 2018. godini organizovala učešće privrednika na više sajmova u zemlji i inostranstvu:

- Sajam hrane, turizma i ekologije, Budva,
- Međunarodni poljoprivredni sajam, Novi Sad,
- Međunarodni i regionalni sajam privrede i turizma, Subotica,
- Međunarodni sajam preduzetništva, Celje,
- Agrokos, Priština,
- Klik Expo, Tirana.

Učešćem na sajmovima crnogorski privrednici su bili u prilici da ostvare nove poslovne kontakte i obezbjede kvalitetnije pozicioniranje domaćih brendova na inostranom tržištu. Na sajmovima u Novom Sadu, Celju, Prištini i Tirani crnogorski privrednici su izlagali na zajedničkom štandu, koji je organizovala Privredna komora u partnerstvu sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvom ekonomije i Investiciono-razvojnim fondom.

5.5. POSLOVNI FORUMI

U 2018. godini Privredna komora Crne Gore je organizovala pet poslovnih foruma u zemlji sa privrednicima iz Slovenije, Mađarske, Turske, Makedonije, i pet foruma u inostranstvu sa privrednicima iz Francuske, Vojvodine, Albanije, Kosova i BiH. Ovi susreti su prilika da se potencijalnim partnerima predstave crnogorski potencijali, te da se kroz B2B razgovore unaprijede postojeći i uspostave novi poslovni aranžmani.

5.6. KONFERENCIJA O EKONOMIJI MONTENEGRO 2018

Oktoobra tekuće godine Privredna komora Crne Gore organizovala je VIII Konferenciju o ekonomiji „Balkan i Evropska unija - petogodišnji ciklus Berlinskog procesa“. Regionalno okupljanje donosilaca odluka, međunarodnih aktera, akademske zajednice i uspješnih privrednika, pružilo je uvid u ostvarene rezultate u procesu evropskih integracija, ali i perspektivu regionalne saradnje i snaženja ekonomskih veza unutar regiona.

Konferenciju su otvorili predsjednik države Milo Đukanović, kancelar Austrije Sebastian Kurc i predsjednik Privredne komore Crne Gore Vlastimir Golubović. U okviru šest panela učešće na Konferenciji uzeli su predsjednici vlada zemalja regiona, ministri, predstavnici međunarodnih finansijskih institucija, predsjednici međunarodnih komorskih asocijacija i ugledni privrednici, koji su iznijeli svoje stavove, pred više od 800 prisutnih učesnika konferencije.

Konferencija je stvorila mogućnost za konstruktivnu raspravu, pregled postignutog u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, popis onoga što nas na tom putu očekuje i na taj način otvorila prostor za traženje odgovora na ključna politička, ekonomska i socijalna pitanja regiona Zapadnog Balkana.

Poslovna zajednica regiona očekuje od donosilaca odluka da i dalje rade na unapređenju poslovnog ambijenta, uklanjanju netarifnih barijera u međunarodnoj trgovini i povećanju efikasnosti administracije na državnom i lokalnom nivou. Politika, prema mišljenju učesnika konferencije, treba da bude u funkciji ekonomskog razvoja i saradnje.

Takođe, učesnici konferencije smatraju da je potrebno uskladiti obrazovni sistem i tržište rada, jer je za poslednjih 20 godina ove prostore napustilo oko 4,4 miliona ljudi, što godišnje smanjuje stopu rasta BDP-a za 0,6-0,9%. Reforma obrazovnog sistema i uvođenje dualnog obrazovanja mogu dati značajan doprinos težnji zemalja regiona da postanu perspektivno mjesto za život i rad.

5.7. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA: SAVREMENI DRUMSKI PREVOZ I POSLOVNA LOGISTIKA

U organizaciji Privredne komore Crne Gore, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Mašinskog fakulteta Podgorica i IRU Akademije, 14. i 15. maja 2018. godine u hotelu „Splendid“ u Budvi održana je Međunarodna konferencija pod nazivom: „Savremeni drumski prevoz i poslovna logistika“.

U radu Konferencije učestvovalo je više od 250 predstavnika Vlade, privrednih komora i komorskih asocijacija, međunarodnih finansijskih institucija, akademske zajednice i centara za edukaciju iz regiona, kao i predstavnici kompanija koje se bave prevozom putnika i tereta, uvozom vozila i logističkim uslugama, i koje posluju u Crnoj Gori i regionu. Tom prilikom direktor IRU akademije Patrick Philipp uručio je međunarodnu akreditaciju Centru za edukaciju u drumskom saobraćaju pri Privrednoj komori Crne Gore.

Prvi dan konferencije organizovan je kroz tri panela: Savremeni drumski prevoz, Bezbjednost saobraćaja i saobraćajna infrastruktura i Homologacija vozila i ekološki napredna vozila. Drugog dana konferencije predstavljena su iskustva Centara za edukaciju u Crnoj Gori i Regionu, nacionalni zakonodavni okvir i prezentovane su aktuelnosti iz IRU-a. U sklopu konferencije je organizovana radionica „Rješavanje industrijskih potreba“, koju je organizovala IRU akademija.

Direktor IRU Akademije je istakao da su rezultati Centra za edukaciju u drumskom saobraćaju na najvišem nivou u regionu i da je Crna Gora primjer u podizanju nivoa profesionalizma menadžera i vozača koji su neophodni u novoj eri drumskog prevoza putnika i tereta.

6

ISTRAŽIVANJE O POSLOVANJU PRIVREDNIH SUBJEKATA

Prema podacima MONSTAT-a u Crnoj Gori je u 2017. godini broj aktivnih poslovnih subjekata bio 30.286 što u odnosu na 2016. predstavlja povećanje od 7,1%. Najveći broj poslovnih subjekata obavlja djelatnost u Podgorici 11.222, odnosno 37,1% od ukupnog broja, Budvi 3.562, što predstavlja 11,8% i Baru 2.873 poslovna subjekta ili 9,5% ukupnog broja (prilog 3).

Tabela 22: Pregled privrednih subjekata koji su predali finansijske iskaze za 2017. godinu po opštinama

	<i>Broj privrednih subjekata</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Prihodi</i>	<i>Bruto zarade</i>	<i>Dobit</i>	<i>Gubitak</i>
Podgorica	7,000	55,482	4,881,775,845	452,238,580	306,776,895	-129,625,207
Danilovgrad	263	1,953	157,383,246	10,684,809	9,273,222	-1,147,186
Nikšić	1,276	8,821	864,233,476	67,066,973	42,176,199	-10,327,795
Cetinje	350	1,236	113,396,755	6,065,593	2,603,769	-2,300,171
Centralna regija	8,889	67,492	6,016,789,322	536,055,955	360,830,085	-143,400,359
% centralna regija	49.5	61.5	73.0	68.0	65.3	42.5
Andrijevica	57	192	6,896,831	796,823	348,698	-295,521
Berane	392	1,780	60,146,480	8,290,175	2,884,023	-2,587,383
Bijelo Polje	773	4,173	276,224,422	19,267,579	10,654,629	-2,108,817
Kolašin	149	607	17,859,861	2,927,973	1,745,941	-11,516,456
Mojkovac	96	481	22,336,078	3,115,779	1,146,648	-257,644
Plav	88	268	10,335,915	1,182,757	182,836	-1,404,132
Rožaje	356	1,056	43,889,497	4,716,560	2,345,441	-1,349,295
Plužine	28	108	2,246,385	554,581	66,692	-29,349
Savnik	26	86	3,263,683	392,504	574,947	-360,397
Žabljak	71	131	3,236,557	496,176	155,058	-174,277
Pljevlja	434	2,957	129,978,689	22,665,033	16,896,794	-6,247,238
Sjeverna regija	2,470	11,839	576,414,398	64,405,940	37,001,707	-26,330,509
% sjeverna regija	13.8	10.8	7.0	8.2	6.7	7.8
Bar	1,588	6,395	298,114,637	34,496,744	22,429,729	-37,779,064
Budva	1,865	9,313	470,302,288	62,286,347	57,548,000	-66,849,342
H.Novi	1,342	6,111	256,524,018	35,947,488	25,207,913	-23,164,195
Kotor	746	3,776	261,935,103	22,846,091	22,130,945	-10,057,838
Tivat	786	3,211	265,110,207	24,300,807	21,639,847	-29,702,777
Ulcinj	264	1,592	96,847,806	8,049,476	5,530,855	0
Južna regija	6,591	30,398	1,648,834,059	187,926,953	154,487,289	-167,553,216
% južna regija	36.7	27.7	20.0	23.8	28.0	49.7
UKUPNO	17,950	109,729	8,242,037,779	788,388,848	552,319,081	-337,284,084

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

Finansijske iskaze za 2017. godinu predalo je 21.863 poslovna subjekta, među kojima je 36,8% iz Podgorice, 10,5% iz Budve, 9,1% iz Bara, 6,9% iz Nikšića i 4,4% iz Tivta. Od ukupnog broja poslovnih subjekata koji su predali finansijske iskaze, 3.912 odnosi se na NVO, sportske klubove i slične organizacije, te je broj privrednih subjekata koji su predali iskaze 17.950. Navedeni broj privrednih subjekata zapošljavao je 109.729 lica, od čega:

- 9.611 privrednih subjekata ili 53,5% imali su jednog zaposlenog i ukupno su generisali prihod od 675,8 mil. eura odnosno 8,2% ukupnog prihoda;

- 5.726 privrednih subjekata ili 31,9% imali su od dva do pet zaposlenih koji su ostvarili prihod od 953,2 mil. eura ili 11,6% ukupnog prihoda;
- 2.614 privrednih subjekata ili 14,6% imalo je više od pet zaposlenih koji su generisali prihod od 6.612,9 mil. eura ili 80,2% ukupnog prihoda.

Privredni subjekti su u 2017. godini iskazali ukupan prihod od 8.242,0 mil. eura. Dobit je ostvarilo 8.167 privrednih subjekata u vrijednosti 552,3 mil. eura, gubitak 7.854 privredna subjekta u iznosu od -337,3 mil. eura, dok finansijski rezultat nije iskazalo 1.929 subjekata. Bruto ostvarena vrijednost isplaćenih ličnih dohodaka iznosila je 788,4 mil. eura.

Detaljni podaci o broju privrednih subjekata, ostvarenim prihodima, zaradama, broju zaposlenih po opštinama i sektorima dati su u prilogima 5 i 6.

6.1. POSJETE PRIVREDNIM SUBJEKTIMA I ISTRAŽIVANJE

U cilju upoznavanja članica sa aktivnostima Komore Stručna služba je u periodu od maja do novembra tekuće godine posjetila više od 1.300 privrednih subjekata u svim crnogorskim opštinama. Ovo je bila prilika da se razgovara o poslovanju privrednih subjekata, ograničenjima i mogućnostima za unaprjeđenje poslovnog ambijenta. Tokom posjeta privrednici su učestvovali u istraživanju, popunjavanjem upitnika, koji se odnosio na:

- opšte podatke,
- rezultate poslovanja,
- internacionalizaciju,
- uslove poslovanja/ograničenja u poslovanju,
- saradnju sa Stručnom službom Komore.

Istraživanjem su obuhvaćena 1.162 privredna subjekta, od čega iz centralne regije 578 ili 49,7%, 360 privrednih subjekata sa sjevera ili 31,0% i 224 kompanije ili 19,3% iz južne regije.

Posmatrano po sektorima, najviše anketiranih kompanija je iz sektora trgovine 228 ili 19,6%, turizma i ugostiteljstva 175 ili 15,1%, saobraćaja i skladištenja 138 privredni subjekat ili 11,9%, poljoprivrede i prehrambene industrije 132 ili 11,4% i građevinarstva 112 ili 9,6%.

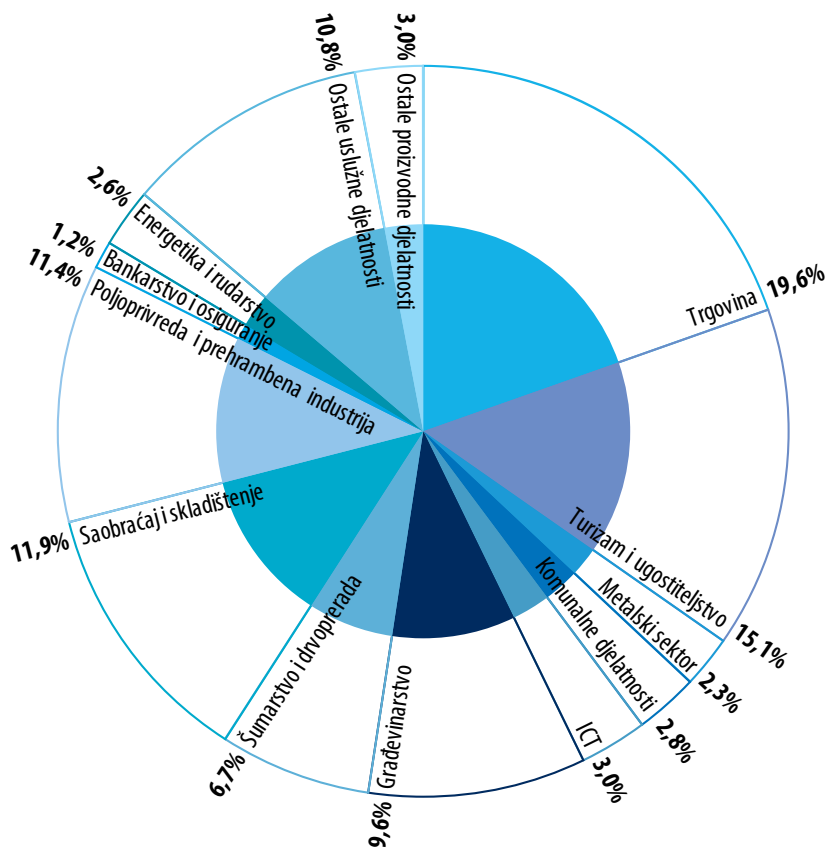
Od ukupnog broja anketiranih 1.092 privredna subjekata ili 94,0% registrovano je kao društvo sa ograničenom odgovornošću, 33 kao akcionarska društva, dok preostalih 37 privrednih subjekata ima druge oblike organizovanja.

Anketirane kompanije zapošljavaju 31.410 lica, od čega jednog zaposlenog ima 56 privrednih subjekata ili 4,8%, od dva do pet zaposlenih 353 privredna subjekta ili 30,4%, od šest do pedeset zaposlenih 631 privredni subjekat ili 54,3% i preko 50 zaposlenih 122 privredna subjekta ili 10,5%.

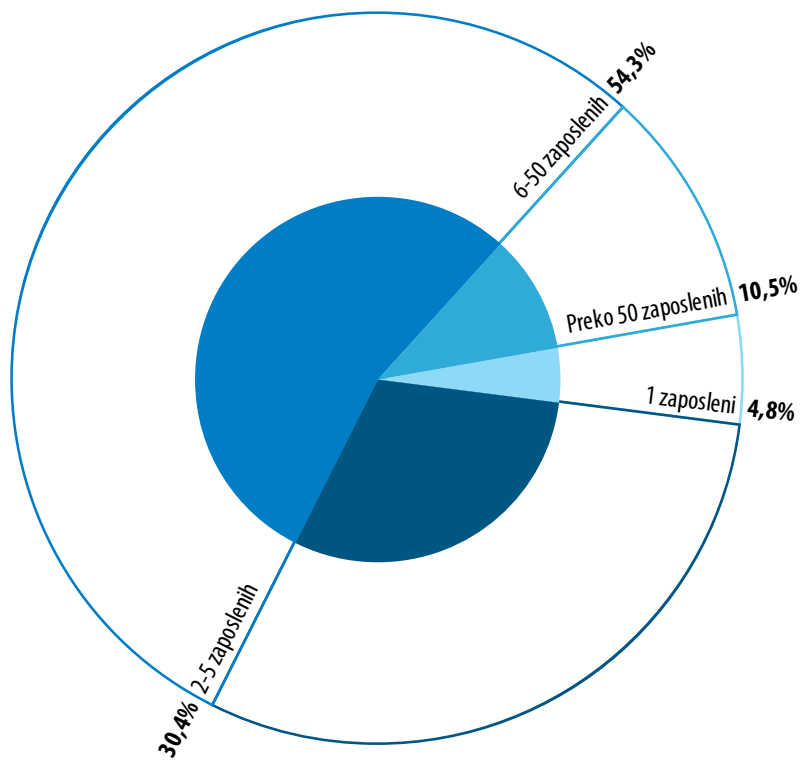
Od ukupnog broja anketiranih preduzeća 830 odnosno 71,4% se bavi uslužnim djelatnostima, dok se ostalih 332 odnosno 28,6% bave proizvodnjom.

Grafik 5: Struktura uzorka po sektorima

Grafik 6: Struktura uzorka po broju zaposlenih

6.2. POSLOVANJE PRIVREDNIH SUBJEKATA

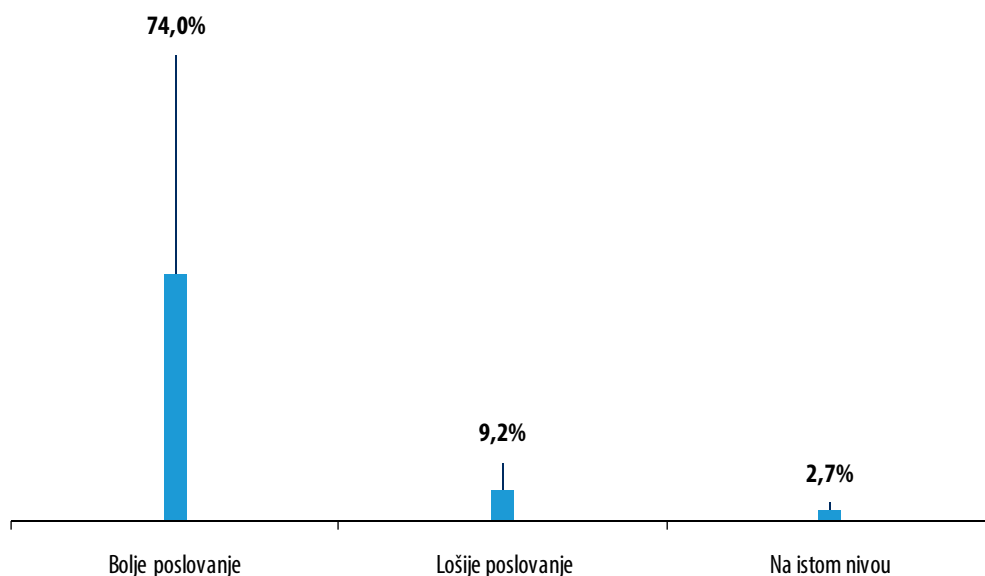
Anketirani privredni subjekti su saopštili informacije o rezultatima poslovanja u prethodnoj godini, kreditnoj zaduženosti, tržištima koja koriste za plasman svojih proizvoda/usluga, kao i tržištima na kojima nabavljaju potrebne sirovine i repromaterijale. Takođe, prikupljene su informacije o investicijama privrede u prethodnom četvorogodišnjem periodu, posjedovanju sertifikata, te vrsti podrške koja je potrebna za uvođenje standarda u poslovanje.

Bolje poslovne rezultate u 2017. u odnosu na prethodnu godinu ostvarilo je 857 privrednih subjekata ili 74,0% ukupno anketiranih, dok 107 privrednih subjekata ili 9,2% smatra da su lošije poslovali. Samo 32 anketirana subjekta ili 2,7% je saopštilo da su rezultati poslovanja u 2017. bili na istom nivou kao i prethodne godine.

Na pitanje o kreditnoj zaduženosti 491 privredni subjekat je dao pozitivan odgovor, što ukazuje na činjenicu da je 42,2% anketiranih kompanija kreditno zaduženo kod neke od poslovnih banaka ili IRF-a.

Svoje proizvode/usluge 798 anketiranih privrednih subjekata ili 68,7% plasiraju isključivo na domaćem tržištu, 37 ili 3,2% isključivo na inostranom, dok 293 privredna subjekta odnosno 25,2% proizvode plasiraju na domaćem i inostranom tržištu.

Grafik 7: Ocjena rezultata poslovanja u 2017. godini

Od inostranih tržišta dominantno su zastupljeno tržište EU, CEFTA, Azija, Australija, SAD i Rusije.

Potrebne sirovine i repromaterijal za obavljanje djelatnosti 471 privredni subjekat ili 40,5% nabavlja isključivo na domaćem tržištu, 283 ili 24,3% na inostranom, dok 258 ili 22,2% nabavljaju sirovine sa domaćeg i inostranog tržišta (CEFTA, EU, Kina, Rusija, SAD, Turska).

Na pitanje da li su investirali u sopstvene kapacitete tokom prethodne četiri godine pozitivan odgovor dalo je 872 privredna subjekta ili 75,0% od ukupno anketiranih, dok 161 subjekat ili 13,8% nije investiralo u sopstvene kapacitete. U narednom periodu nove investicije planira 257 anketiranih privrednih subjekata ili 22,1%.

Od ukupnog broja anketiranih privrednih subjekata 357 ili 30,7% posjeduje neki sertifikat kvaliteta (ISO 9001, ISO 14000, ISO 22000, HACCP i drugo). Podršku u vidu subvencija za uvođenje sistema kvaliteta očekuje 373 privredna subjekta ili 32,1% anketiranih, za 253 privredna subjekta ili 21,8% kao podrška potrebne su edukacije, dok su povoljni krediti i zajmovi za uvođenje sistema kvaliteta potrebni prema mišljenju 177 anketiranih ili 15,2%.

6.3. INTERNACIONALIZACIJA

U dijelu koji se odnosi na internacionalizaciju poslovanja privrednici su saopštili koje kanale distribucije koriste prilikom prodaje, na koja tržišta izvoze, odnosno sa kojih tržišta uvoze proizvode. Nadalje, privrednici su izrazili mišljenje o tome koji strukturni problemi crnogorske ekonomije utiču na nivo izvoza, koja su ograničenja povećanju izvoza, te koji oblik institucionalne podrške očekuju za izlazak na inostrano tržište.

Na pitanje koje kanale distribucije pretežno koristite prilikom prodaje proizvoda na ino tržištima odgovore je saopštilo 447 privrednih subjekata, pri čemu 303 subjekta koriste neposredne kanale distribucije, 82 posredne, a 62 oba vida distribucije.

Od 411 privrednih subjekata koji su dali odgovor da plasiraju proizvode na ino tržište, 177 privrednih subjekata ostvaruje putem izvoza manje od 10% ukupne prodaje, 48 privrednih subjekata putem izvoza ostvaruje od 10-20%, 69 subjekata od 20-50%, dok 117 privrednih subjekata izvozi preko 50% proizvoda.

Prema mišljenju privrednika izostanak državne stimulacije je glavni faktor koji utiče na postojeći nivo izvoza, i to smatra 174 privrednika ili 15,0% anketiranih, od kojih 90 isključivo to navodi kao razlog za loše rezultate izvoza. Nadalje, 141 ili 12,1% privrednih subjekata smatra da nepostojanje jasne izvozne strategije utiče na izvozne performanse, dok 69 privrednika ili 5,9% vjeruje da neefikasna ekonomska diplomatija utiče na obim izvoza.

Prema mišljenju 185 privrednih subjekata ili 15,9% anketiranih glavna barijera povećanju izvoza je konkurentnost crnogorskih proizvoda i usluga (kvalitet, kvantitet, cijena), pri čemu njih 78 ovo navodi kao jedinu barijeru. Da je nedostatak kvalitativnih ljudskih resursa u kompanijama prepreka izvozu smatra 183 privredna subjekta ili 15,7%, pri čemu njih 83 isključivo ovo navodi kao ograničenje. Nedovoljna informisanost o ino tržištima, mogućnostima i poslovnom okruženju prepreka je izvozu smatra 146 privrednih subjekata, odnosno 12,6%, dok 59 privrednika nemogućnost obezbjeđivanja potrebnih sertifikata-dozvola za određena tržišta vide kao barijeru izvozu.

Kao razloge koji utiču na nivo izvoza, kada su u pitanju strukturni i problemi u samim kompanijama, anketirani privredni subjekti navode:

- nedovoljnu konkurentnost privrede,
- uslove kreditiranja,
- visoke troškove energenata,
- procedure izvoza, sertifikate,

- mali obim proizvodnje,
- neadekvatnu infrastrukturu,
- subvencije koje imaju privrednici u okruženju,
- nedostatak kvalifikovane radne snage, i
- nedovoljne proizvodne kapacitete.

Oblici institucionalne pomoći koju privredni subjekti u najvećem broju slučajeva očekuju za izlazak na ino tržišta su finansijska podrška (229 anketiranih ili 19,7%), zajednički nastup na sajmovima (166 ili 14,3%), organizovanje poslovnih foruma u inostranstvu (158 ili 13,6%), organizovanje poslovnih foruma u zemlji (146 ili 12,6%), kao i obezbjeđivanje kontakata potencijalnih ino partnera (113 ili 9,7%). Takođe, važnim oblikom podrške smatraju dostavljanje informacija o pojedinim tržištima i ino kompanijama i organizovanje edukacija i radionica o mogućnostima poslovanja na inostranim tržištima.

6.4. USLOVI POSLOVANJA

Glavna ograničenja poslovanju privrednim subjektima predstavljaju:

- siva ekonomija i nelojalna konkurencija,
- likvidnost/naplata potraživanja,
- inspekcijske kontrole (previsoke kazne, nedostatak preventivnih mjera),
- nedostatak povoljnih kredita,
- neusaglašenost propisa, te njihove česte izmjene,
- neriješeni imovinsko pravni odnosi,
- nedostatak kvalitetnog stručnog kadra,
- visoka poreska opterećenja - lokalne takse i naknade, porez na nepokretnosti, opšta stopa PDV-a, akcize, doprinosi na zarade,
- damping cijene,
- duge carinske procedure,
- cijene analiza, i
- administrativne barijere.

Propisi koji predstavljaju ograničenje poslovanju, za najveći broj privrednika, su:

- Zakon o PDV-u,
- Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica,
- Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje,
- Zakon o porezu na nepokretnosti,
- Zakon o zaštiti potrošača,
- Zakon o radu,
- Zakon o privrednim društvima,
- Zakon o turizmu i ugostiteljstvu,

- Zakon o stranicima,
- Zakon o koncesijama,
- Zakon o akcizama,
- Zakon o javnim nabavkama,
- Zakon o zaštiti imovine i lica,
- Zakon o kategorizaciji turističkih objekata,
- Zakon o elektronskoj fiskalizaciji u prometu roba i usluga.

Na pitanje koje takse, naknade ili drugi nameti predstavljaju opterećenje poslovanju privrednici najčešće navode: komunalne i opštinske takse (takse za korišćenje lokalnih puteva i pristup komercijalnim objektima, naknade za odvoz smeća, taksa za istaknutu reklamu na objektu, komunalna taksa za korišćenje terasa), doprinose lokalnoj turističkoj organizaciji, fitosanitarne takse, takse za licence vozača, lučke takse, naknade za ispitivanje bezbjednosti proizvoda (CETI), administrativne takse (npr. takse na ime podnošenja zahtjeva, takse za rješenja, za upis hipoteke), naknade za klaničnu obradu pilećeg mesa, cijene veterinarskih usluga na liniji klanja, takse u transportu materijala, takse za inženjersku doznaku, naknadu za ispitivanje radioaktivnosti, naknadu za upotrebu duvanskih proizvoda, eko naknadu i naknade za PAM.

Nedostatak stručnog kadra predstavlja ograničenje poslovanju za čak 54,0% anketiranih. Profili koji nedostaju su: agenti prodaje, agronomi, tehnolozi u proizvodnji hrane, sertifikovani vozači, turistički vodiči, građevinski inženjeri, elektroinženjeri, električari, mašinski inženjeri, mesari, veterinari, farmaceuti, IT stručnjaci, vodoinstalateri, konobari, sobarice, obučari, šnajderi, automehaničari, poljoprivredni inženjeri, zanatlije, moleri, zidari, keramičari, grafičari.

6.5. SARADNJA SA STRUČNOM SLUŽBOM PRIVREDNE KOMORE

Privredni subjekti kontakte sa Stručnom službom Komore najčešće ostvaruju putem neposredne komunikacije i to 547 privrednih subjekata ili 47,1%, od kojih 372 privredna subjekta koristi isključivo ovaj vid saradnje. Informisanje o uslovima poslovanja preko Glasnika i sajta Komore koristi 298 privrednih subjekata ili 25,6%, a saradnju kroz pripremu i kreiranje regulative navelo je 136 privrednih subjekata ili 11,7% anketiranih. Od ukupnog broja anketiranih 409 ili 35,2% je navelo da nema saradnju sa Stručnom službom Komore.

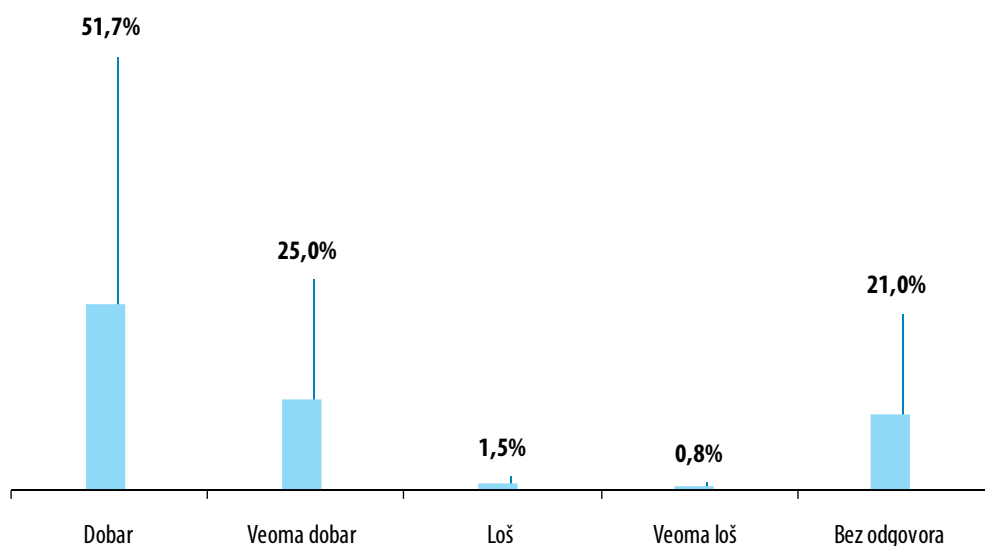
Najveći broj privrednih subjekata, njih 853 ili 73,4% anketiranih očekuje da ih Stručna služba Komore informiše o novim propisima i pruži objašnjenja za njihovu implementaciju, dok 517 privrednih subjekata ili 44,5% očekuje da im pruži pomoć u vezi sa finansiranjem i kreditiranjem proizvodnje u saradnji sa poslovnim bankama. Organizovanje edukacija i dalje usavršavanje kadrova očekuju 534 privredna subjekta ili 45,9%, dok 302 ili 25,9% očekuje pomoć prilikom uvođenju sistema kvaliteta. Od ukupnog broja anketiranih njih 86 ili 7,4% smatra da Stručna služba Komore treba da im pruža sve vrste navedenih aktivnosti.

Pored navedenih aktivnosti privredni subjekti očekuju podršku Stručne službe Komore i u dijelu:

- promocije i prodaje domaćih proizvoda, najviše u kontaktu sa trgovačkim lancima,
- aktivno učešće u rješavanju sistemskih problema,
- učešća na domaćim i ino sajmovima,
- pomoći prilikom pronalaženja investitora,
- zaštite domaćeg tržišta i domaće radne snage,
- posredovanja kod Vlade i njenih institucija radi zaštite interesa privrednih subjekata i rješavanja aktuelnih problema koji otežavaju poslovanje,
- stvaranja jednakih uslova na tržištu, posebno suzbijanjem sive ekonomije, nelojalne konkurencije i stvaranjem boljeg poslovnog ambijenta.

Rad Stručne službe Privredne komore Crne Gore ocijenilo je veoma dobrim 291 privredni subjekat ili 25,0% anketiranih, a dobrim 601 ili 51,7%. Rad Stručne službe Komore označilo je kao loš 17 privrednih subjekata, odnosno veoma loš 9. Opciju bez odgovora zaokružilo je 244 anketirana subjekta.

Grafik 8: Ocjena rada Stručne službe Privredne komora Crne Gore

6.6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Stručna služba Privredne komore je u periodu od maja do novembra tekuće godine posjetila više od 1.300 privrednih subjekata u svim opštinama i tom prilikom je prikupljeno 1.162 upitnika. Rezultati istraživanja su pokazali:

- većina privrednih subjekata (74%) je bolje poslovala u 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu,
- manje od polovine privrednih subjekata (42,2%) posluje sa kreditnim zaduženjima.

njem,

- svoje proizvode/usluge privredni subjekti dominantno plasiraju na domaćem tržištu (68,7%),
- u sopstvene kapacitete tokom prethodne četiri godine investiralo je 75,0% anketiranih, a 22,1% planira investicije i u narednom periodu,
- svega 30,7% anketiranih posjeduje neki sertifikat kvaliteta,
- izostanak podrške izvozu glavni je faktor koji utiče na postojeći nivo izvoza smatra 15% anketiranih, zatim nepostojanje jasne izvozne strategije (12,1%), te neefikasna ekonomska diplomatija (5,9%),
- konkurentnost crnogorskih proizvoda i usluga (15,9% anketiranih) i kvalitet ljudskih resursa u kompanijama (15,7% anketiranih) glavne su barijere povećanju izvoza,
- za internacionalizaciju poslovanja privrednicima je najviše potrebna finansijska podrška, podrška u dijelu organizovanja poslovnih foruma, te zajedničkog nastupa na sajmovima,
- najčešća ograničenja poslovanju su siva ekonomija, nelojalna konkurencija, nelikvidnost privrede/naplata potraživanja, nedostatak povoljnih kredita, rad inspekcija, učestalo uzorkovanje, neriješeni imovinsko pravni odnosi, visoka poreska opterećenja i visoke cijene energenata,
- nedostatak stručnog kadra predstavlja ograničenje poslovanju za 54,0% anketiranih,
- fiskaliteti koji predstavljaju najveće opterećenje su porezi i doprinosi na zarade (27,0%), porez na dodatu vrijednost (21,0%) i porez na nepokretnost (5,0%),
- takse, naknade i drugi nameti koji predstavljaju najveće opterećenje poslovanju privrednika su različite vrste državnih i opštinskih taksi, doprinos turističkim organizacijama, komunalne naknade,
- privredni subjekti kontakte sa Komorom najčešće ostvaruju kroz neposrednu komunikaciju sa Stručnom službom (47,1%),
- najveći broj privrednih subjekata (73,4%) očekuje da ih Stručna služba Komore informiše o novim propisima i pruži objašnjenja za njihovu implementaciju,
- 76,7% anketiranih smatra da je rad stručne službe Privredne komore dobar, dok ostali ukazuju na potrebu intenzivnije neposredne komunikacije i unapređenje rada.

Imajući u vidu rezultate istraživanja, te poslovni ambijent u Crnoj Gori, potrebno je:

- smanjiti iznose naknada za odvoz smeća, naknade za korišćenje lokalnih puteva i pristup komercijalnim objektima, te razmotriti mogućnosti smanjenja komunalnih taksi (npr. komunalne takse na bilborde i reklamne panoe),
- intenzivirati aktivnosti u dijelu primjene dualnog obrazovanja kako bi se otklonio nedostatak stručnih kadrova odnosno obezbijedila kvalifikovana radna snaga potrebna tržištu,
- u cilju dalje internacionalizacije poslovanja, na nacionalnom nivou, donijeti izvoznu strategiju kojom će se pored već postojećih definisati dodatne mjere podrške izvoznim orijentisanim preduzećima, i kreirati mjere/olakšice koje će ohrabriti proizvođače da plasiraju proizvode na inostranim tržištima,
- olakšati pristup kreditnim zaduženjima kod IRF-a kompanijama čija je pretežna djelatnost proizvodnja i prerada poljoprivrednih proizvoda;
- dalje ulaganje u infrastrukturu, koje će uticati na bolju povezanost sjevera sa ostatkom države, i time doprinijeti manjem odlivu radne snage,

- razmotriti mogućnosti uvođenja dodatnih poreskih i drugih vrsta podsticaja za sjeverni dio Crne Gore,
- preduzeti mjere koje podstiču razvoj inovacija i preduzetništva,
- smanjiti porez na nepokretnosti koji se u pojedinim opštinama naplaćuje po stopi od 1% na zemljište i objekte u vlasništvu privrednih subjekata.

7

KONSTATACIJE I PREPORUKE

Ekonomiju Crne Gore u 2018. godini karakteriše rast bruto domaćeg proizvoda, zaposlenosti, zarada, obima usluga, posebno u turizmu, građevinarstvu i maloprodaji, stranih direktnih investicija, ali i još uvijek visoka nezaposlenost, posebno mladih, kao i visok deficit robnog prometa sa inostranstvom.

Ostvareni rezultati, izazovi u poslovanju, te prepoznate mogućnosti i prostor za dalje unapređenje osnova su za definisanje sledećih konstatacija i preporuka:

- U cilju obezbeđivanja pravne sigurnosti, predvidljivosti, uklanjanja biznis barijera, te osnivanja novih preduzeća potrebno je da nadležni organi obezbijede efikasniju primjenu važećih propisa.
- Neophodno je sve učesnike na tržištu uključiti u sistem evidencije prometa proizvoda i usluga (fiskalizacije) i koordiniranim aktivnostima nadležnih organa nastaviti djelovanje u pravcu smanjenja nelegalnog poslovanja, čime bi teret plaćanja dažbina bio podjednako raspoređen na sve učesnike.
- Potrebno je obezbijediti veću fleksibilnost tržišta rada i omogućiti poslodavcu lakoću otkazivanja ugovora o radu u slučaju kada radnik ne opravdava razloge zbog kojih je zaposlen.
- Visoki troškovi rada opterećuju poslovanje privrednih subjekata te je iste potrebno smanjiti, prevashodno u dijelu doprinosa na zarade, što će doprinijeti većoj zaposlenosti, smanjenju sive ekonomije i otvaranju novih radnih mjesta.
- Povećati minimalnu cijenu rada što će smanjiti mogućnost isplate dijela zarade »na ruke«, nelojalnu konkurenciju na tržištu i u krajnjem uticati na ostvarenje većih budžetskih prihoda.
- U cilju povećanja proizvodnje i otvaranja novih radnih mjesta potrebno je osloboditi privredne subjekte obaveze plaćanja poreza na dobit u slučaju reinvestiraja iste u proširenje proizvodnih kapaciteta i unapređenje tehnološkog procesa.
- Omogućiti obveznicima koji, shodno Zakonu o reprogramu poreskog potraživanja redovno izmiruju poreske obaveze, da nesmetano učestvuju u postupku javnih nabavki i dobijanja koncesija.
- Podnijeti inicijativu Centralnoj banci da se na dnevnom nivou obezbeđuju informacije o firmama u blokadi.
- Veliki broj i visoki iznosi taksi, na nacionalnom i lokalnom nivou, opterećuju poslovanje privrede, te je potrebno smanjiti njihove iznose na način da isti odražavaju stvarne troškove pruženih usluga.
- Unapređenje konkurentnosti ukupne privrede, prije svega mikro, malih i srednjih preduzeća, zahtijeva da se posebna pažnja posveti inovativnosti, prije svega, kroz ulaganje u istraživanja i inovacije u privatnom sektoru.
- Budući da digitalizacija predstavlja neophodnost crnogorske ekonomije u narednom periodu potrebno je kreirati digitalnu preduzetničku kulturu, povećati stopu digitalne transformacije industrije, te razvijati digitalno podržan tržišni ambijent.
- Nastaviti aktivnosti na unapređenju uslova za investiranje, kroz dalji razvoj biznis zona od strateškog i lokalnog značaja, čime će se doprinijeti intenzivnijem korišćenju potencijala i privlačenju investicija, posebno u proizvodnju, koje su značajan pokretač ekonomskog rasta.
- Podsticati razvoj klastera i drugih vidova poslovnog povezivanja u cilju lakšeg pristupa domaćem i inostranom tržištu.
- Rast crnogorske ekonomije moguće je postići povećanjem izvoza roba i usluga. Ublažavanje robnog deficita može se postići boljim plasmanom domaćih proizvoda, kako kod potrošača, tako i u turizmu. Posebnu pažnju treba posvetiti izvo-

zu gotovih proizvoda, a ne sirovina i poluproizvoda.

- U cilju stvaranja odgovarajućeg kadra za potrebe privrede nastaviti aktivnosti u pravcu reforme sistema obrazovanja, sa posebnim akcentom na dualno i obrazovanje odraslih.
- Unapređenje saobraćajne infrastrukture i regionalno povezivanje važno je za razvoj turizma i ukupne privrede.
- Unapređenje konkurentnosti privrede mora biti praćeno povećanjem efikasnosti administracije, smanjenjem broja procedura, podsticanjem elektronske komunikacije, kao i realizacijom jednošalterskog sistema na državnom i lokalnom nivou.

U narednom periodu opravdano je očekivati dalji napredak crnogorske ekonomije. Ipak, zbog spoljnih uticaja, usporavanja globalnog tržišta, rast domaće ekonomije može biti usporen. Stoga je potrebno istrajati u sprovođenju strukturnih reformi, nastavku fiskalne konsolidacije, daljem privlačenju investicija, posebno u proizvodne djelatnosti, te snažnijem jačanju konkurentnosti privrede.

PREPORUKE PO SEKTORIMA

POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

- Nastaviti sa aktivnostima na projektu „Kupujmo domaće“ sa ciljem jačanja svijesti potrošača o korisnosti kupovine domaćih proizvoda i stvaranju ambijenta za bolje pozicioniranje crnogorskih proizvoda, što doprinosi jačanju konkurentnosti i povećanju obima proizvodnje.
- Unaprijediti saradnju poljoprivrednih i prehrambenih proizvođača sa turističkom privredom kroz realizaciju projekta „Domaći ukusi“.
- Ubrzati procedure prilikom odobravanja IPARD sredstava.
- Razmotriti mogućnost smanjenja taksi, naknada na državnom i lokalnom nivou (kao što su administrativne takse npr. za zahtjeve, molbe, prijave i druge podneske, taksa za izdavanje rješenja o utvrđivanju ispunjenosti prethodnih veterinarsko - sanitarnih uslova za uvoz životinja, proizvoda životinjskog porijekla, taksa za korišćenje reklamnih bilborda, panoa i slično, naknade za pristup komercijalnih objekata putu, itd.).
- U cilju boljeg korišćenja bespovratnih sredstava EU kroz IPARD program potrebno je kontinuirano edukovati privredu/potencijalne korisnike o mogućnostima koje nudi ovaj program.
- Razvijati svijest proizvođača o prednostima proizvodnje organskih proizvoda, proizvoda sa oznakom porijekla, geografskom oznakom, kao i proizvodnje u zaštićenom prostoru – plastenicima, jer su to specifični proizvodi, višeg nivoa kvaliteta i vrijednosti, primamljiviji za krajnjeg kupca, odnosno tržište.
- Nepriznavanje rezultata analiza urađenih u akreditovanim laboratorijama prilikom spoljnotrgovinskog prometa povećava troškove i ugrožava konkurentnost proizvoda. Stoga je potrebno omogućiti priznavanje rezultata ovih analiza što će doprinijeti uklanjanju ove nezarinske barijere.
- U cilju smanjenja nelegalne trgovine potrebno je pojačati kontrole inspeksijskih službi na granici i unutrašnjem prometu.

- Sagledati mogućnost uvođenja subvencija za živinarstvo i svinjogojstvo kroz Agrobudžet u cilju jačanja konkurentnosti ovih sektora prije ulaska u EU.
- Kroz izmjenu Zakona o porezu na dodatu vrijednost potrebno je uvesti jedinstvenu nižu stopu PDV-a za veći broj proizvoda namijenjenih ishrani (jaja, riba, voće i povrće, prerađevine od mesa i mlijeka).
- Izmijeniti Zakon o akcizama u dijelu koji se odnosi na pravo povraćaja dijela plaćene akcize na gasna ulja na način da se povraćaj za pravna lica koja se bave proizvodnjom prehrambenih proizvoda ne vezuje za ostvareni promet, već za stvarni utrošak energenta.

ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA

- Obezbjediti adekvantna finansijska sredstva za državne šumarske institucije, što će doprinijeti većoj motivaciji kadrova u šumarstvu, te održivom gazdovanju šumama.
- Potrebno je nadograditi šumarsko informacijski sistem sa Centralnim elektronskim licitacionim sistemom koji je neophodan za uspostavljanje berze drveta, kao i aplikacijama koje se odnose na kontrolu prometa drvnih sortimenata.
- Pokrenuti proces sertifikacije šuma po FSC standardima, koji potvrđuju da su proizvodi šumarstva proizvedeni odgovornim gazdovanjem šumama, i dokazuje da nije bilo nekontrolisane eksploatacije šuma. Sertifikacijom šuma pomaže se domaćoj drvenoj industriji da izađe na zapadno tržište, gdje je uslov da drvo potiče iz sertifikovanih šuma, kojima se gazduje na održiv način.
- Potrebno je razmotriti mogućnost da se stimuliše ulaganje u proizvodne programe koji su usmjereni ka finalnoj proizvodnji, izradi i plasmanu proizvoda veće vrijednosti, povećanju obima proizvodnje i kvaliteta proizvoda za izvoz, a destimulisati izvoz poluproizvoda.

ENERGETIKA, RUDARSTVO I METALURGIJA

- Razvijati sektor energetike na principima održivosti.
- U cilju smanjenja gubitaka i sigurnog snadbijevanja električnom energijom preduzimati aktivnosti na modernizaciji postojeće i izgradnji nove infrastrukture za distribuciju energije.
- Podsticati izgradnju malih hidroelektrana i vjetroelektrana.
- Nastaviti sa realizacijom projekata na unapređenju energetske efikasnosti, prije svega u sektorima industrije i saobraćaja, te u javnom sektoru i domaćinstvima.
- U metalnoj industriji fokus treba staviti na proizvode sa dodatnom vrijednošću, modernizovanje postojećih kapaciteta, razvoj novih prerađivačkih kapaciteta.

UNUTRAŠNJA TRGOVINA

- Razmotriti mogućnost smanjenja doprinosa i uvođenja neoporezivog dijela zarade.
- Pojačati inspekcijske kontrole u cilju eliminisanja nelegalne prodaje akciznih proizvoda, prije svega, duvana i duvanskih proizvoda.
- Uspostaviti jednoobraznu primjenu propisa od strane inspekcijskih organa.
- Raditi na ukidanju i/ili smanjenju lokalnih taksi i naknada koje stvaraju nepovoljne uslove za poslovanje, te uskladiti visinu taksi srazmjerno cijeni pružene usluge.
- Izmijeniti način obračuna doprinosa turističkoj organizaciji (osnovicu, raspone i

svrstavanje u grupe djelatnosti).

- Suzbijanje sive ekonomije i nelojalne konkurencije zahtijeva preduzimanje mjera u pravcu sprečavanja obavljanja djelatnosti u neregistrovanim objektima.

POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

- Proširiti i adekvatno opremiti najprometnije granične prelaze, kako bi se obezbijedili uslovi za veću efikasnost graničnih službi, što će ubrzati protok robe, otkloniti zastoje i smanjiti troškove.
- Povećati broj službenika i obezbijediti dvanaestočasovno prisustvo inspekcij-skih organa na najprometnijim graničnim prelazima i terminalima, posebno u ljetnjem periodu.
- Unaprijediti sistem upravljanja rizikom svih relevantnih državnih organa kako bi lakše identifikovali pošiljke visokog rizika, čime će se smanjiti broj fizičkih pregleda, i postići veća efikasnost.
- Uspostaviti sistem za elektronsku komunikaciju između privrede i inspekcij-skih organa, što će omogućiti bolju organizaciju, ubrzati postupke i smanjiti troškove.
- Omogućiti širu primjenu pojednostavljenih carinskih postupaka - kućno carinjenje.
- Uložiti dodatni napor na uspostavljanju sistema za bespapirno poslovanje.

TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

- U stvaranju kompleksne turističke ponude neophodno je nastaviti aktivnosti na povezivanju primorja i zaleđa, produženju sezone, čime bi i sjever dobio dodatan razvojni impuls.
- U cilju unapređenja smještajnih kapaciteta i kvaliteta turističke ponude potrebno je podsticati investiranje u izgradnju hotela visoke kategorije, te stvarati uslove za unapređenje postojećih smještajnih kapaciteta.
- Raditi na podsticanju većeg učešća sektora poljoprivrede u turističkoj ponudi kroz aktivnosti na uvezivanju ponude i tražnje, te kreiranju zajedničkih projekata za obezbjeđivanje kvaliteta, kvantiteta i kontinuiteta ponude domaćih proizvoda.
- Nastaviti aktivnosti na formiranju zajedničkih turističkih proizvoda koji će obogatiti turističku ponudu, te doprinijeti promociji regiona.
- Potrebno je da lokalne turističke organizacije preuzmu destinacijski menadžment odnosno upravljanje i planiranje razvoja destinacije i time doprinesu većem kvalitetu turističke ponude.
- Potrebno je promovisati mogućnosti sezonskog zapošljavanja studenata, koji bi sa studentskim radnim legitimacijama, uz definisanu satnicu, radili kod poslodavca koji bi na njihovu zaradu obračunavao samo porez.
- Imajući u vidu da sezona sve duže traje, potrebno je zakonskom regulativom predvidjeti da se početak školske godine može odgoditi za određene kvalifikacije, a za studente koji imaju ugovor o radu, odložiti ispitni rok.
- Potrebno je intenzivirati rad sa poslodavcima u cilju njihovog boljeg informisanja, motivisanja i animiranja da zapošljavaju domaću radnu snagu.
- Nastaviti aktivnosti na suzbijanju sive ekonomije, koja je i dalje prisutna u skoro svim segmentima turističke djelatnosti;
- Sagledati mogućnost pojednostavljenja procedura oko registracije privatnog

smještaja (za izdavaoce do 20 kreveta), koji čine preko 70% smještajnih kapaciteta.

- U potpunosti implementirati propise koji će suzbiti buku na otvorenom u blizini smještajnih kapaciteta.
- Neophodno je na vrijeme sprovesti procedure javnih nabavki, kako bi se u roku realizovale planirane aktivnosti i obezbijedio završetak svih građevinskih radova prije dolaska prvih turista.
- S ciljem stvaranja bolje dostupnosti destinacije nastaviti aktivnosti na unapređenju saobraćajne i aerodromske infrastrukture.
- Veća orijentacija prema praktičnom radu i pojačana primjena dualnog sistema obrazovanja, treba da budu među prioritarnim aktivnostima na planu unapređenja stručnog kadra u turizmu.
- Smanjiti iznose lokalnih komunalnih taksi koji predstavljaju ograničenje poslovanju posebno imajući u vidu činjenicu da je veliki broj turističko-ugostiteljskih objekata zatvoren tokom zimske sezone.
- Smanjiti poreze i doprinose na dohodak zaposlenih koji su još uvijek visoki, a imaju negativan uticaj na zaposlenost, sivu ekonomiju, otvaranje radnih mjesta.
- Uvesti jedinstvene niže stope PDV-a u svim turističkim objektima za ugostiteljske usluge, bez obzira na kategoriju, čime bi se izbjegao sadašnji povlašćeni položaj koji imaju hoteli visoke kategorije i podstakao razvoj turizma.
- Primijeniti sniženu stopu PDV-a na ski karte, budući da skijališta predstavljaju infrastrukturu koja zahtijeva isti tretman kao i usluge javnog prevoza putnika.
- Podsticati diverzifikaciju turističke ponude kroz razvoj zdravstvenog, vjerskog, kulturnog, nautičkog, kongresnog i drugih vidova turizma.
- Nastaviti i povećati finansijsku podršku za razvoj inovativnih turističkih proizvoda i sertifikaciju kvaliteta.

SAOBRAĆAJ

- Nastaviti sa poboljšanjem kvaliteta saobraćajne infrastrukture i saobraćajnih usluga u svim vidovima saobraćaja.
- Otpočeti sa realizacijom Programa obnove voznog parka ekološki naprednijim vozilima;
- Intenzivirati aktivnosti na izgradnji Jadransko-jonskog auto puta, zbog strateškog značaja koji bi imao u privrednom razvoju Crne Gore.
- Nastaviti sa suzbijanjem nelojalne konkurencije i sive ekonomije kroz pojačan inspeksijski nadzor.
- Zakonski regulisati poslove brodskih agenata kako bi samo licencirana preduzeća mogla da se bave ovom djelatnošću.
- Smanjiti iznos administrativne takse odnosno naknade za odobrenje za kretanje člana posade na području graničnog prelaza kako bi naše luke bile i dalje konkurentne.
- Obezbijediti finansijske i ekonomske olakšice za kombinovani transport, kako bi se povećalo učešće ove vrste transporta i naglasile komparativne prednosti, te stvorili uslovi za realizaciju koncesionih aranžmana i razvoja privrednih društava koja se bave ovom vrstom transporta.

INFORMACIONO KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

- Obezbjediti početni kapital za start-up kompanije i podršku akceleratorским programima.
- U cilju daljeg unapređenja IT sektora potrebno je kreirati programe za osposobljavanje menadžera/marketing specijalista koji će imati dovoljno znanja i vještina za prodaju/reklamiraju ICT proizvode i usluge.
- Intenzivirati aktivnosti na suzbijanju nelegalnog poslovanja u ovoj oblasti - stimulatívna politika, posebno u oblasti poreza, olakšice prilikom otvaranja novih kompanija, u cilju uvođenja većeg broja kompanija u legalne tokove, te suzbijanja nelojalne konkurencije.
- Uključiti adekvatne statističke indikatore za oblast ICT-a u program zvanične statistike.
- Razvoj ovog sektora zahtijeva da i državna uprava drži korak sa ICT industrijom i sama implementira rješenja, platforme za transparentnost, efikasnost i mjerljive rezultate.
- Neophodno je pružiti podršku projektima digitalne transformacije.
- Potrebno je raditi na podizanju svijesti menadžmenta kompanija da je ulaganje u ICT investicija, a ne trošak.
- Za potrebe daljeg napretka u ICT sektoru neophodno je kreirati registre informatičkih rješenja, uz opis funkcionalnosti, tehnologije izrade.
- Informisati privredu i obezbijediti podršku prilikom apliciranja na projektne pozive.

BANKARSTVO I USLUGE OSIGURANJA

- Potrebno je finansijske proizvode prilagoditi potrebama privrede kroz ponudu adekvatnih kreditnih linija (npr. kreditne linije za izvozna preduzeća, za proizvodna preduzeća, krediti za energetska efikasnost i sl.).
- U cilju očuvanja stabilnosti bankarskog sektora i povećanja kreditne aktivnosti banaka, nastaviti sa restrukturiranjem kredita i smanjenjem učešća nekvalitetnih kredita u bilansima banaka.
- Raditi na prilagođavanju bankarskog sektora novonastalim tržišnim uslovima, redukcijom operativnih troškova i povećanjem konkurentnosti, kroz pružanje novih proizvoda i usluga.

GRAĐEVINARSTVO

- Razmotriti mogućnost i načine za podsticanje supstitucije uvoza građevinskog materijala revitalizacijom postojećih objekata i opreme i nabavkom nove, čime bi se omogućila valorizacija raspoloživih resursa (drvena masa, mineralni resursi).
- Smanjenje sive ekonomije u ovom sektoru zahtijeva pojačani inspekcijski nadzor.
- U cilju smanjenja broja nezaposlenih, te manjeg angažovanja sezonske radne snage, potrebno je kroz uvođenje novih školskih programa i sistem dualnog obrazovanja, osposobljavati i animirati mlade za rad u građevinskoj djelatnosti.
- U cilju zaštite domaćih proizvođača građevinskih materijala potrebno je veće angažovanje domaćih resursa u realizaciji infrastrukturnih projekata.

KOMUNALNE USLUGE

- U cilju unapređenja uslova poslovanja komunalne privrede potrebno je donijeti novi ili izmjeniti važeći Zakon o komunalnim djelatnostima, kao i donijeti Zakon o upravljanju otpadom.
- Potrebno je definisati način tretiranja kanalizacionog mulja kako bi se na kvalitetan i ekonomski isplativ način otklanio ovaj problem.

MALA I SREDNJA PREDUZEĆA

- Obezbijediti povoljniji pristup finansijama za MSP, te razvijati nedostajuće finansijske instrumente.
- Unaprijediti nefinansijsku podršku MSP, razvijati savjetodavne usluge i obuke u cilju podizanja potrebnih znanja i vještina.
- Smanjiti poreze i doprinose na zarade.
- Nastaviti sa aktivnostima na razvoju klastera (posebno u sektorima metaloprerađivačke, tekstilne i drvne industrije) kako bi se doprinijelo jačanju konkurentnosti MSP.
- Unaprijediti okvir za razvoj poslovne infrastrukture: biznis zone, tehnološki parkovi, poslovni inkubatori, sistem infrastrukture kvaliteta, naučno-istraživačka infrastruktura;
- Nastaviti aktivnosti na razvoju dualnog obrazovanja, a sve u cilju stvaranja odgovarajućeg kadra za razvoj privrede;
- Ukinuti ili smanjenjiti lokalne taksi i naknade koje stvaraju nepovoljne uslove za poslovanje, te visinu taksi uskladiti srazmjerno cijeni pružene usluge.

OBRAZOVANJE

- Nastaviti promociju dualnog sistema obrazovanja kod učenika i privrednika.
- Nastaviti modularizaciju stručnog obrazovanja.
- Uraditi nove obrazovne programe posebno iz oblasti informacionih tehnologija.
- Nastaviti sa povećanjem udjela praktičnog rada u obrazovnim programima.
- Povećati standarde i kriterijume za dobijanje diplome.
- Osavremeniti proces učenja i na što bolji način iskoristiti mogućnosti koje pružaju nove digitalne tehnologije.

8

PRILOZI

Prilog 1: Realne stope rasta (u procentima)

	Projekcije		
	2017.	2018.	2019.
Ekonomije svijeta	3,7	3,7	3,7
Napredne ekonomije	2,3	2,4	2,1
USA	2,2	2,9	2,5
Eurozona	2,4	2,0	1,9
Njemačka	2,5	1,9	1,9
Francuska	2,3	1,6	1,6
Italija	1,5	1,2	1,0
Španija	3,0	2,7	2,2
Japan	1,7	1,1	0,9
Velika Britanija	1,7	1,4	1,5
Kanada	3,0	2,3	1,3
Ostale napredne ekonomije	2,8	2,8	2,5
Ekonomije u usponu i razvoju	4,7	4,7	4,7
Rusija	1,5	1,7	1,8
Ekonomije u ekspanziji i razvoju (Azija)	6,5	6,5	6,3
Kina	6,9	6,6	6,2
Indija	6,7	7,3	7,1
ASEAN-5	5,3	5,3	5,2
Evropske ekonomije u usponu i razvoju	6,0	3,8	2,0
Turska	7,4	3,5	0,4
Poljska	4,6	4,4	3,5
Rumunija	6,9	4,0	3,4
Mađarska	4,0	4,0	3,3
Bugarska	3,6	3,6	3,1
Srbija	1,9	4,0	3,5
Hrvatska	2,8	2,8	2,6
Makedonija	0,0	1,6	2,6
Bosna i Hercegovina	3,0	3,2	3,5
Crna Gora	4,3¹	3,7	2,5
Latinska Amerika i Karibi	1,3	1,2	2,2
Brazil	1,0	1,4	2,4
Meksiko	2,0	2,2	2,5
Bliski Istok, Sjeverna Afrika, Afganistan i Pakistan	2,2	2,4	2,7
Saudijska Arabija	-0,9	2,2	2,4
Podsaharska Afrika	2,7	3,1	3,8
Nigerija	0,8	1,9	2,3
Južna Afrika	1,3	0,8	1,4
Evropska Unija	2,7	2,2	2,0

Izvor: MMF, World Economic Outlook, Oktobar 2018

¹ Prema podacima MONSTAT-a rast crnogorske ekonomije u 2017. godini bio je 4,7%, a u prva dva kvartala 2018. ekonomija je takođe rasla po prosječnoj stopi od 4,7%, te se očekuje da će rast u ovoj godini premašiti projekciju MMF-a.

Prilog 2: Robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (u milionima eura)

	I-IX 2017.		I-IX 2018.	
	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz
Ukupno CG	1.681,1	273,9	1.890,4	291,2
Ukupno poljoprivreda	399,8	34,9	410,4	34,7
Ukupno 24 glave carinske tarife	399,2	31,4	409,9	31,0
Učešće %	23,8	12,7	21,7	11,9
Žive životinje	16,8	0,0	18,2	0,1
Meso i klanični proizvodi	59,1	5,7	59,9	5,0
- goveđe	13,3	0,0	13,9	0,0
- svinjsko	33,3	0,0	32,5	0,0
- ovčije ili kozje	0,6	0,0	0,7	0,0
- živinsko	10,4	0,0	11,0	0,0
- sušeno meso	1,3	5,6	1,5	5,0
Ribe	10,4	0,1	11,1	0,0
Mlijeko, jaja, med	36,4	0,1	36,2	0,2
Proizvodi životinjskog porijekla	0,4	0,0	0,3	0,0
Drveće i cvijće	4,2	0,0	4,1	0,1
Povrće	15,1	1,8	15,6	3,3
Voće	23,3	2,3	24,2	3,3
Kafa, čaj, začini	9,2	0,4	8,2	0,0
Žitarice	5,0	0,0	6,8	0,0
Proizvodi mlinske industrije	11,8	0,5	12,7	0,0
Uljano sjemenje	2,1	0,3	2,9	0,4
Šelak, gume	0,1	0,0	0,1	0,0
Mater. za pletars.	0,0	0,0	0,0	0,0
Masnoće	11,6	0,1	12,5	0,1
Prerađevine	20,4	2,1	22,4	2,4
- mesne	15,8	2,1	17,9	2,4
- riblje	4,5	0,0	4,4	0,0
Šećer i proizvodi	8,2	0,1	7,0	0,0
Kakao i proizvodi	14,6	0,9	15,0	1,4
Proizvodi na bazi žitarica	28,6	4,1	31,6	0,4
Proizvodi od voća i povrća	13,2	0,0	14,2	0,1
Razni proizvodi za ishranu	32,1	0,3	33,2	0,3
Pića, alkoholi i	52,6	11,6	52,7	12,2
- voda	27,2	0,3	25,9	0,3
- gazirani sokovi	5,8	0,0	6,7	0,0
- pivo	7,3	3,5	7,3	3,3
- vino	4,9	7,4	6,0	7,5
- rakije, viski i osta	7,4	0,5	6,9	1,2
Stočna hrana	12,2	0,3	14,1	0,3
Duvan i proizvod. duvana	11,9	0,4	7,0	1,5
Ostalo	0,6	3,5	0,5	3,7

Izvor: MONSTAT

Prilog 3: Pregled aktivnih poslovnih subjekata po opštinama u 2017. godini

<i>R.br.</i>	<i>Opština</i>	<i>Broj poslovnih subjekata</i>	<i>% učešća</i>
1.	Andrijevica	72	0,2
2.	Berane	519	1,7
3.	Petnjica	20	0,1
4.	Bijelo Polje	1.092	3,6
5.	Bar	2.873	9,5
6.	Budva	3.562	11,8
7.	Cetinje	713	2,3
8.	Danilovgrad	536	1,8
9.	Herceg Novi	2.321	7,7
10.	Kolašin	225	0,7
11.	Kotor	1.257	4,2
12.	Mojkovac	150	0,5
13.	Nikšić	1.868	6,20
14.	Podgorica	11.222	37,10
15.	Plav	107	0,3
16.	Gusinje	24	0,1
17.	Pljevlja	591	2
18.	Plužine	33	0,1
19.	Rožaje	583	1,9
20.	Šavnik	38	0,1
21.	Tivat	1.304	4,3
22.	Ulcinj	1.042	3,4
23.	Žabljak	136	0,4
	Ukupno	30.286	100,00

Izvor: MONSTAT

Prilog 4: Pregled poslovnih subjekata po opštinama koji su predali finansijske iskaze za 2017. godinu

R.br.	Opština	Broj poslovnih subjekata	% učešća
1.	Andrijevica	65	0,3
2.	Berane	542	2,5
	- Petnjica ¹	12	0,1
3.	Bijelo Polje	897	4,1
4.	Bar	1.999	9,1
5.	Budva	2.303	10,5
6.	Cetinje	427	2,0
7.	Danilovgrad	292	1,3
8.	Herceg Novi	1.712	7,8
9.	Kolašin	165	0,8
10.	Kotor	945	4,3
11.	Mojkovac	114	0,5
12.	Nikšić	1.505	6,9
13.	Podgorica	8.047	36,8
14.	Plav	132	0,6
	- Gusinje ²	12	0,1
15.	Pljevlja	552	2,5
16.	Plužine	35	0,2
17.	Rožaje	407	1,9
18.	Šavnik	26	0,1
19.	Tivat	974	4,5
20.	Ulcinj	632	2,9
21.	Žabljak	88	0,4
	Ukupno	21.863	100,00

Izvor: Poreska uprava Crne Gore

¹ Privredni subjekti u opštini Petnjica, njih 12, evidentirani su u opštini Berane

² U opštini Plav evidentirano je 12 privrednih subjekata iz opštine Gusinje

Prilog 5: Pregled broja privrednih subjekata, zaposlenih, prihoda, zarada, ostvarenih dobitaka i gubitaka po opštinama

Izvor: Finansijski iskazi za 2017. godinu dobijeni od Poreske uprave Crne Gore

Pregled broja privrednih subjekata po opštinama

	Broj subjekata	0-1 zap.	2-5 zap.	6-50 zap.	51-100 zap.	101-150 zap.	151-200 zap.	201-250 zap.	preko 250 zap.
Podgorica	7,000	3,819	2,125	916	60	29	13	5	33
Danilovgrad	263	122	84	47	9	1	0	0	0
Nikšić	1,276	625	423	199	17	4	4	1	3
Cetinje	350	200	102	46	2	0	0	0	0
Centralna regija	8,889	4,766	2,734	1,208	88	34	17	6	36
% centralna regija	49.5	49.6	47.7	51.8	63.3	63.0	60.7	54.5	76.6
Andrijevica	57	30	17	10	0	0	0	0	0
Berane	392	214	131	40	5	1	1	0	0
Bijelo Polje	773	417	247	101	2	3	1	0	2
Kolašin	149	68	62	17	2	0	0	0	0
Mojkovac	96	40	43	12	0	0	1	0	0
Plav	88	50	29	8	1	0	0	0	0
Rožaje	356	231	85	39	1	0	0	0	0
Plužine	28	12	12	4	0	0	0	0	0
Šavnik	26	17	7	2	0	0	0	0	0
Zabljak	71	43	26	2	0	0	0	0	0
Pljevlja	434	204	163	60	3	1	2	0	1
Sjeverna regija	2,470	1,326	822	295	14	5	5	0	3
% sjeverna regija	13.8	13.8	14.4	12.6	10.1	9.3	17.9	0.0	6.4
Bar	1,588	836	548	190	8	3	0	1	2
Budva	1,865	1,130	505	209	7	5	1	3	5
Herceg Novi	1,342	713	443	170	12	3	0	0	1
Kotor	746	331	298	106	6	2	3	0	0
Tivat	786	426	246	109	2	1	1	1	0
Ulcinj	264	83	130	47	2	1	1	0	0
Južna regija	6,591	3,519	2,170	831	37	15	6	5	8
% južna regija	36.7	36.6	37.9	35.6	26.6	27.8	21.4	45.5	17.0
UKUPNO	17,950	9,611	5,726	2,334	139	54	28	11	47
% u ukup. broju priv.subjekata	100.0	53.5	31.9	13.0	0.8	0.3	0.2	0.1	0.3

Pregled broja zaposlenih po opštinama i veličini privrednih subjekata

	<i>Broj zaoslenih</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Podgorica	55,482	3,537	6,151	12,901	4,595	3,561	2,256	1,084	21,397
Danilovgrad	1,953	119	260	809	626	139	0	0	0
Nikšić	8,821	594	1208	2,707	1,098	521	681	235	1,777
Cetinje	1,236	197	299	606	134	0	0	0	0
Centralna regija	67,492	4,447	7,918	17,023	6,453	4,221	2,937	1,319	23,174
% centralna regija	61.5	49.2	47.7	53.6	65.1	63.0	60.6	52.7	81.7
Andrijevica	192	30	44	118	0	0	0	0	0
Berane	1,780	206	375	569	344	133	153	0	0
Bijelo Polje	4,173	390	709	1344	123	388	187	0	1032
Kolašin	607	64	197	236	110	0	0	0	0
Mojkovac	481	38	111	149	0	0	183	0	0
Plav	268	49	80	73	66	0	0	0	0
Rožaje	1,056	203	234	542	77	0	0	0	0
Plužine	108	11	33	64	0	0	0	0	0
Šavnik	86	15	24	47	0	0	0	0	0
Zabljak	131	37	79	15	0	0	0	0	0
Pljevlja	2,957	196	462	810	183	143	371	0	792
Sjeverna regija	11,839	1,239	2,348	3,967	903	664	894	0	1,824
% sjeverna regija	10.8	13.7	14.2	12.5	9.1	9.9	18.5	0.0	6.4
Bar	6,395	804	1,560	2,300	492	393	0	247	599
Budva	9,313	1,080	1,485	2,789	428	609	174	696	2052
Herceg Novi	6,111	690	1,303	2,074	964	370	0	0	710
Kotor	3,776	308	878	1,463	380	234	513	0	0
Tivat	3,211	407	708	1,447	154	101	152	242	0
Ulcinj	1,592	69	389	713	139	109	173	0	0
Južna regija	30,398	3,358	6,323	10,786	2,557	1,816	1,012	1,185	3,361
% južna regija	27.7	37.1	38.1	33.9	25.8	27.1	20.9	47.3	11.9
UKUPNO	109,729	9,044	16,589	31,776	9,913	6,701	4,843	2,504	28,359
% u ukup. broju zaposlenih	100.0	8.2	15.1	29.0	9.0	6.1	4.4	2.3	25.8

Pregled ostvarenih prihoda po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupni prihodi</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Podgorica	4,881,775,845	379,296,383	516,585,857	1,268,043,888	453,709,693	525,916,693	128,871,311	130,037,408	1,479,314,612
Danilovgrad	157,383,246	5,474,685	12,163,088	86,804,901	48,826,452	4,114,120	0	0	0
Niškić	864,233,476	22,405,160	66,398,794	255,942,057	145,592,150	30,590,435	40,708,684	29,128,387	273,467,809
Cetinje	113,396,755	18,919,327	21,778,363	61,377,854	11,321,211	0	0	0	0
Centralna regija	6,016,789,322	426,095,555	616,926,102	1,672,168,700	659,449,506	560,621,248	169,579,995	159,165,795	1,752,782,421
% centralna regija	73.0	63.1	64.7	65.5	78.1	79.0	68.3	68.9	86.4
Andrijevica	6,896,831	1,133,534	1,454,527	4,308,770	0	0	0	0	0
Berane	60,146,480	6,516,019	14,749,886	26,134,828	10,227,150	937,187	1,581,410	0	0
Bijelo Polje	276,224,422	10,366,864	22,616,675	82,812,389	3,253,711	19,860,917	11,714,905	0	125,598,961
Kolašin	17,859,861	1,453,848	5,753,973	7,924,794	2,727,246	0	0	0	0
Mojkovac	22,336,078	2,231,904	3,698,713	9,691,389	0	0	6,714,072	0	0
Plav	10,335,915	1,965,874	5,672,502	2,106,650	590,889	0	0	0	0
Rožaje	43,889,497	7,120,899	7,411,019	28,655,212	702,367	0	0	0	0
Plužine	2,246,385	72,609	988,339	1,185,437	0	0	0	0	0
Šavnik	3,263,683	286,700	1,935,621	1,041,362	0	0	0	0	0
Zabljak	3,236,557	994,996	1,668,731	572,830	0	0	0	0	0
Pljevlja	129,978,689	5,431,363	19,981,116	29,260,643	7,140,263	17,744,928	9,034,344	0	41,386,032
Sjeverna regija	576,414,398	37,574,610	85,931,102	193,694,304	24,641,626	38,543,032	29,044,731	0	166,984,993
% sjeverna regija	7.0	5.6	9.0	7.6	2.9	5.4	11.7	0.0	8.2
Bar	298,114,637	40,152,659	57,864,127	118,239,743	23,527,805	36,669,901	0	10,253,916	11,406,486
Budva	470,302,288	67,253,337	67,301,617	170,200,763	14,102,076	27,036,742	5,102,543	33,283,242	86,021,968
Herceg Novi	256,524,018	24,792,167	32,164,728	96,307,562	82,534,485	10,190,632	0	0	10,534,444
Kotor	261,935,103	9,682,473	33,767,355	135,672,643	18,114,678	28,459,284	36,238,670	0	0
Tivat	265,110,207	63,627,254	35,965,692	123,964,047	5,625,910	2,331,570	5,122,667	28,473,067	0
Ulcinj	96,847,806	6,622,728	23,306,352	41,858,784	15,911,492	5,832,864	3,315,586	0	0
Južna regija	1,648,834,059	212,130,618	250,369,871	686,243,542	159,816,446	110,520,993	49,779,466	72,010,225	107,962,898
% južna regija	20.0	31.4	26.3	26.9	18.9	15.6	20.0	31.1	5.3
UKUPNO	8,242,037,779	675,800,783	953,227,075	2,552,106,546	843,907,578	709,685,273	248,404,192	231,176,020	2,027,730,312
% u ukup. prihodu	100.0	8.2	11.6	31.0	10.2	8.6	3.0	2.8	24.6

Pregled bruto zarada po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Bruto zarade</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Podgorica	452,238,580	25,203,962	29,471,840	79,789,093	33,534,397	29,530,503	15,121,042	12,858,476	226,729,267
Danilovgrad	10,684,809	448,878	860,994	4,285,174	4,048,260	1,041,503	0	0	0
Nikšić	67,066,973	2,264,089	4,753,859	14,828,912	12,787,047	3,562,503	4,745,213	4,073,875	20,051,475
Cetinje	6,065,593	757,776	1,133,875	3,328,215	845,727	0	0	0	0
Centralna regija	536,055,955	28,674,705	36,220,568	102,231,394	51,215,431	34,134,509	19,866,255	16,932,351	246,780,742
% centralna regija	68.0	60.2	51.4	57.0	65.7	64.3	52.7	52.9	85.0
Andrijevica	796,823	115,539	168,583	512,701	0	0	0	0	0
Berane	8,290,175	707,553	1,336,225	2,590,185	1,864,440	809,617	982,155	0	0
Bijelo Polje	19,267,579	1,248,829	2,885,825	5,346,571	664,906	2,273,984	1,260,653	0	5,586,811
Kolašin	2,927,973	221,708	776,555	1,281,732	647,978	0	0	0	0
Mojkovac	3,115,779	141,060	391,667	667,889	0	0	1,915,163	0	0
Plav	1,182,757	170,153	314,911	281,972	415,721	0	0	0	0
Rožaje	4,716,560	765,565	873,101	2,521,363	556,531	0	0	0	0
Plužine	554,581	36,700	131,176	386,705	0	0	0	0	0
Šavnik	392,504	73,867	104,088	214,549	0	0	0	0	0
Zabljak	496,176	121,359	326,101	48,716	0	0	0	0	0
Pijevlja	22,665,033	1,415,437	1,627,492	3,959,588	1,086,299	2,084,496	2,810,837	0	9,680,884
Sjeverna regija	64,405,940	5,017,770	8,935,724	17,811,971	5,235,875	5,168,097	6,968,808	0	15,267,695
% sjeverna regija	8.2	10.5	12.7	9.9	6.7	9.7	18.5	0.0	5.3
Bar	34,496,744	2,340,421	5,120,420	12,235,369	3,532,604	2,457,965	0	3,112,109	5,697,856
Budva	62,286,347	6,514,036	6,204,655	15,043,416	3,249,770	5,193,876	1,970,576	6,879,797	17,230,221
Herceg Novi	35,947,488	1,720,266	5,375,135	12,140,003	8,136,968	3,226,381	0	0	5,348,735
Kotor	22,846,091	1,114,421	3,558,303	8,308,612	3,498,791	1,305,090	5,060,874	0	0
Tivat	24,300,807	1,883,320	3,736,436	8,660,701	1,381,489	991,513	2,584,911	5,062,437	0
Ulcinj	8,049,476	365,797	1,298,280	2,868,258	1,680,434	583,811	1,252,896	0	0
Južna regija	187,926,953	13,938,261	25,293,229	59,256,359	21,480,056	13,758,636	10,869,257	15,054,343	28,276,812
% južna regija	23.8	29.3	35.9	33.0	27.6	25.9	28.8	47.1	9.7
UKUPNO	788,388,848	47,630,736	70,449,521	179,299,724	77,931,362	53,061,242	37,704,320	31,986,694	290,325,249
% u ukup. zarad.	100.0	6.0	8.9	22.7	9.9	6.7	4.8	4.1	36.8

Pregled ostvarene dobiti po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupna dobit</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Broj firmi - dobit</i>
Podgorica	306,776,895	32,827,146	48,777,569	90,107,141	27,312,584	45,805,273	4,359,507	11,696,444	45,891,231	3,523
Danilovgrad	9,273,222	363,829	1,123,436	4,065,547	2,934,206	786,204	0	0	0	147
Nikšić	42,176,199	1,258,299	4,550,722	18,850,289	2,864,452	751,202	3,615,481	3,222,120	7,063,634	618
Cetinje	2,603,769	522,923	761,400	1,161,884	157,562	0	0	0	0	178
Centralna regija	360,830,085	34,972,197	55,213,127	114,184,861	33,268,804	47,342,679	7,974,988	14,918,564	52,954,865	4,466
% centr. regija	65.3	55.0	64.8	62.1	59.1	73.1	72.3	73.5	78.6	54.7
Andrijevica	348,698	47,019	115,815	185,864						28
Berane	2,884,023	519,560	1,331,673	704,335	328,455	0	0	0	0	162
Bijelo Polje	10,654,629	709,367	894,899	2,922,000	250,744	1,158,448	1,281,960	0	3,437,211	365
Kolašin	1,745,941	240,237	652,514	507,640	345,550	0	0	0	0	65
Mojkovac	1,146,648	298,840	81,530	359,160	407,118					47
Plav	182,836	50,021	114,742	5,013	13,060	0	0	0	0	20
Rožaje	2,345,441	577,052	483,086	1,284,349	954	0	0	0	0	146
Plužine	66,692	516	46,198	19,978	0	0	0	0	0	13
Šavnik	574,947	11,324	563,623	0	0	0	0	0	0	8
Zabljak	155,058	59,032	94,267	1,759	0	0	0	0	0	26
Pljevlja	16,896,794	316,686	668,462	2,256,504	63,326	7,777,465	0	0	5,814,351	151
Sjeverna regija	37,001,707	2,829,654	5,046,809	8,246,602	1,409,207	8,935,913	1,281,960	0	9,251,562	1,031
% sjev. regija	6.7	4.4	5.9	4.5	2.5	13.8	11.6	0.0	13.7	12.6
Bar	22,479,729	2,883,481	3,439,529	8,311,090	5,647,608	1,230,677	0	941,913	25,431	541
Budva	57,548,000	13,766,103	8,378,440	20,780,097	1,887,285	3,026,767	152,986	4,434,919	5,121,403	657
Herceg Novi	25,207,913	2,227,151	3,306,600	7,553,459	10,786,887	1,299,127	0	0	34,689	546
Kotor	22,130,945	2,186,574	4,082,925	9,816,530	1,849,723	2,717,973	1,477,220	0	0	308
Tivat	21,639,847	4,105,813	4,437,399	12,406,618	686,722	3,295	0	0	0	354
Ulcinj	5,530,855	622,662	1,322,428	2,485,863	776,589	186,064	137,249	0	0	264
Južna regija	154,537,289	25,791,784	24,967,321	61,353,657	21,634,814	8,463,903	1,767,455	5,376,832	5,181,523	2,670
% južna regija	28.0	40.6	29.3	33.4	38.4	13.1	16.0	26.5	7.7	32.7
UKUPNO	552,369,081	63,593,635	85,227,257	183,785,120	56,312,825	64,742,495	11,024,403	20,295,396	67,387,950	8,167
% u ukup.dobiti	100.0	11.5	15.4	33.3	10.2	11.7	2.0	3.7	12.2	-

Pregled ostvarenih gubitaka po opštinama i broju zaposlenih

	<i>Ukupni gubitak</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-150 zap.</i>	<i>151-200 zap.</i>	<i>201-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>	<i>Broj firmi - gubitak</i>
Podgorica	-129,625,207	-40,417,454	-35,309,880	-45,958,520	-3,896,026	-214,907	-1,658,792	0	-2,169,628	2,818
Danilovgrad	-1,147,186	-572,998	-157,297	-416,891	0	0	0	0	0	93
Nikšić	-10,327,795	-2,943,791	-2,382,504	-2,585,281	-1,615,968	0	0	0	-800,251	379
Cetinje	-2,300,171	-499,666	-1,000,835	-799,670	0	0	0	0	0	123
Centralna regija	-143,400,359	-44,433,909	-38,850,516	-49,760,362	-5,511,994	-214,907	-1,658,792	0	-2,969,879	3,413
% centr. regija	42.5	30.4	54.9	61.8	72.4	43.2	14.5	0.0	33.9	43.5
Andrijevica	-295,521	-121,253	-25,716	-148,552						25
Berane	-2,587,383	-549,969	-371,489	-215,927	-309,120	-282,965	-857,913	0	0	154
Bijelo Polje	-2,108,817	-659,946	-578,791	-870,080	0	0	0	0	0	249
Kolašin	-11,516,456	-9,845,580	-274,946	-1,181,303	-214,627	0	0	0	0	69
Mojkovac	-257,644	-140,767	-53,116	-63,761	0	0	0	0	0	24
Plav	-1,404,132	-267,236	-973,200	-163,696	0	0	0	0	0	34
Rožaje	-1,349,295	-677,489	-196,227	-475,579	0	0	0	0	0	158
Plužine	-29,349	-17,131	-12,218	0	0	0	0	0	0	6
Šavnik	-360,397	-33,024	-17,384	-309,989	0	0	0	0	0	13
Zabljak	-174,277	-100,810	-69,856	-3,611	0	0	0	0	0	29
Pljevlja	-6,247,238	-613,481	-2,505,507	-830,593	-150,805	0	-2,146,852	0	0	206
Sjeverna regija	-26,330,509	-13,026,686	-5,078,450	-4,263,091	-674,552	-282,965	-3,004,765	0	0	967
% sjev. regija	7.8	8.9	7.2	5.3	8.9	56.8	26.2	0.0	0.0	12.3
Bar	-37,779,064	-26,438,943	-6,757,816	-3,147,292	0	0	0	0	-1,435,013	845
Budva	-66,894,342	-43,501,374	-8,097,960	-4,527,697	-74,538	0	0	-6,330,067	-4,362,706	1,069
Herceg Novi	-23,164,195	-4,720,044	-5,034,125	-12,061,364	-1,348,662	0	0	0	0	764
Kotor	-10,057,838	-4,762,473	-4,414,016	-872,971	0	0	-8,378	0	0	386
Tivat	-29,702,777	-9,148,961	-2,539,900	-5,859,673	0	0	-6,797,668	-5,356,575	0	410
Ulcinj	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Južna regija	-167,598,216	-88,571,795	-26,843,817	-26,468,997	-1,423,200	0	-6,806,046	-11,686,642	-5,797,719	3,474
% južna regija	49.7	60.7	37.9	32.9	18.7	0.0	59.3	100.0	66.1	44.2
UKUPNO	-337,329,084	-146,032,390	-70,772,783	-80,492,450	-7,609,746	-497,872	-11,469,603	-11,686,642	-8,767,598	7,854
% u ukup.gubit.	100.0	43.3	21.0	23.9	2.3	0.1	3.4	3.5	2.6	-

Prilog 6: Pregled podataka o broju privrednih subjekata, prihodima, zaradama, zaposlenima po sektorima djelatnosti i jedinicama lokalne samouprave

Izvor: Finansijski iskazi za 2017. godinu dobijeni od Poreske uprave Crne Gore

Pregled pokazatelja po sektorima

	Broj priv. subj.	0-1 zap.	2-5 zap.	6-50 zap.	51-100 zap.	101-250 z.	preko 250 z.	Prihodi	Prihodi - učešće %	Bruto ispl. zarade	Broj zap.	Zap. - učešće %
Poljoprivreda i prehramb. ind.	674	327	193	140	7	5	2	381,372,021	4.6	34,232,859	5,265	4.8
Šumarstvo i drvoprerađ.	455	238	116	92	6	3	0	112,264,734	1.4	14,151,714	2,734	2.5
Trgovina	5,503	2,772	2,001	669	28	20	13	3,269,105,842	39.7	167,942,332	31,343	28.6
Građevinarstvo	2,518	1,469	677	340	21	10	1	1,376,092,236	16.7	136,212,859	12,709	11.6
Saobraćaj	1,155	525	412	186	17	9	6	575,449,548	7.0	79,468,308	9,683	8.8
Turizam	2,520	1,071	1,015	401	21	7	5	499,036,702	6.1	78,302,624	14,279	13.0
Energ. sektor	238	138	52	37	3	5	3	765,132,558	9.3	60,751,077	4,857	4.4
Metalski sektor	126	72	33	16	3	1	1	93,473,341	1.1	8,499,867	1,100	1.0
ICT	918	562	216	126	7	3	4	501,253,506	6.1	62,922,722	6,271	5.7
Komunalne djelatnosti	195	96	41	26	14	15	3	141,234,772	1.7	49,116,650	5,475	5.0
Osiguranja i fin. usluge	93	47	34	12	0	0	0	37,914,533	0.5	4,449,572	301	0.3
Ostala proizvodnja	343	169	122	48	2	2	0	86,677,510	1.1	10,232,237	1,561	1.4
Ostale usluge	3,212	2,125	814	242	11	12	8	403,030,477	4.9	82,106,027	14,151	12.9
Ukupno	17,950	9,611	5,726	2,335	140	92	46	8,242,037,779	100.0	788,388,848	109,729	100.0

Podgorica - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljoprivreda i preh. industrija	176	94	49	29	1	2	1
Šumarstvo i drvoprerađiva	133	75	33	22	2	1	0
Trgovina	2,188	1,087	749	310	17	14	11
Građevinarstvo	1,037	586	284	153	7	6	1
Saobraćaj	312	141	103	50	7	6	5
Turizam	638	262	273	95	7	1	0
Energ. sektor	165	99	33	28	2	2	1
Metalski sektor	76	45	24	7	0	0	0
ICT	353	217	69	55	5	3	4
Komunalna privreda	32	17	5	2	3	3	2
Osiguranja i fin.usluge	93	47	34	12	0	0	0
Ostale usluge	1,682	1,078	436	145	8	8	7
Ostala proizvodnja	115	71	33	9	1	1	0
Ukupno priv. subjekata	7,000	3,819	2,125	917	60	47	32
NVO i sport. klubovi	1,047						
UKUPNO	8,047						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljoprivreda i preh.ind.	95,924,222	2.0	14,675,182.0	1,754.0	3.2
Šumarstvo i drvoprerađiva	30,911,802	0.6	5,886,350.0	757.0	1.4
Trgovina	2,272,001,817	46.5	110,523,493.0	18,849.0	34.0
Građevinarstvo	873,296,841	17.9	99,039,653.0	6,552.0	11.8
Saobraćaj	272,445,726	5.6	44,586,753.0	5,135.0	9.3
Turizam	109,524,227	2.2	13,419,665.0	3,052.0	5.5
Energetski sektor	419,484,082	8.6	29,381,130.0	2,384.0	4.3
Metalski sektor	14,520,033	0.3	1,044,570.0	171.0	0.3
ICT	436,964,927	9.0	53,698,847.0	4,422.0	8.0
Komunalna privreda	43,617,525	0.9	16,002,087.0	1,814.0	3.3
Osiguranja i fin. usluge	37,914,533	0.8	4,449,572.0	301.0	0.5
Ostale usluge	244,490,203	5.0	55,810,671.0	9,832.0	17.7
Ostala proizvodnja	30,679,907	0.6	3,720,607.0	459.0	0.8
Ukupno	4,881,775,845	100.0	452,238,580	55,482	100.0

Danilovgrad - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljoprivreda i preh. industrija	26	12	6	6	2	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	8	5	2	1	0	0	0
Trgovina	78	35	30	11	2	0	0
Građevinarstvo	52	23	13	13	3	0	0
Saobraćaj	23	8	11	3	0	1	0
Turizam	18	10	6	2	0	0	0
Energetski sektor	5	2	1	1	1	0	0
Metalski sektor	3	1	0	2	0	0	0
ICT	5	3	1	1	0	0	0
Komunalna privreda	3	1	0	1	1	0	0
Ostala proizvodnja	10	4	4	2	0	0	0
Ostale usluge	32	18	10	4	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	263	122	84	47	9	1	0
NVO i sport.klubovi	29						
UKUPNO	292						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	25,711,646	16.3	1,705,587	325	16.6
Šumarstvo i drvoprerađiva	610,121	0.4	53,348	19	1.0
Trgovina	52,485,027	33.3	2,382,164	388	19.9
Građevinarstvo	51,355,057	32.6	2,760,152	543	27.8
Saobraćaj	8,030,833	5.1	1,394,573	220	11.3
Turizam	1,104,195	0.7	130,048	44	2.3
Energ. sektor	5,401,059	3.4	817,121	106	5.4
Metalski sektor	2,110,999	1.3	118,984	22	1.1
ICT	236,582	0.2	48,814	14	0.7
Komunalna privreda	2,304,580	1.5	715,173	115	5.9
Ostala proizvodnja	4,823,181	3.1	263,469	64	3.3
Ostale usluge	3,209,966	2.0	295,376	93	4.8
Ukupno	157,383,246	100	10,684,809	1,953	100.0

Nikšić - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	62	24	19	15	2	2	0
Šumarstvo i drvoprerada	42	18	10	13	1	0	0
Trgovina	446	220	161	60	4	1	0
Građevinarstvo	199	88	73	34	2	2	0
Saobraćaj	88	34	33	20	1	0	0
Turizam	125	50	56	18	1	0	0
Energ. sektor	21	11	2	6	0	1	1
Metalski sektor	25	12	6	3	3	0	1
ICT	15	10	4	0	1	0	0
Komunalna privreda	7	4	0	0	1	2	0
Ostala proizvodnja	19	11	3	5	0	0	0
Ostale usluge	227	143	56	25	1	1	1
Ukupno priv. subjekata	1,276	625	423	199	17	9	3
NVO i sport.klubovi	230						
UKUPNO	1,506						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	81,031,496	9.4	7,162,826	845	9.6
Šumarstvo i drvoprearda	9,834,721	1.1	1,262,049	272	3.1
Trgovina	162,765,414	18.8	8,794,402	1913	21.7
Građevinarstvo	74,786,192	8.7	6,409,142	1146	13.0
Saobraćaj	120,181,791	13.9	7,794,988	471	5.3
Turizam	15,815,732	1.8	2,364,433	484	5.5
Energ. sektor	273,335,019	31.6	17,136,774	1187	13.5
Metalski sektor	68,900,236	8.0	5,250,328	668	7.6
ICT	2,444,689	0.3	704,376	93	1.1
Komunalna privreda	8,330,828	1.0	3,930,096	375	4.3
Ostala proizvodnja	7,810,168	0.9	285,728	81	0.9
Ostale usluge	38,997,190	4.5	5,971,831	1286	14.6
Ukupno	864,233,476	100	67,066,973	8,821	100.0

Cetinje - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	36	17	9	9	1	0	0
Trgovina	159	95	49	15	0	0	0
Građevinarstvo	15	12	1	2	0	0	0
Saobraćaj	35	17	13	5	0	0	0
Turizam	38	18	17	3	0	0	0
Energ. sektor	2	1	1	0	0	0	0
ICT	21	13	5	3	0	0	0
Komunalna privreda	2	0	1	0	1	0	0
Ostale usluge	26	20	3	3	0	0	0
Ostala proizvodnja	16	7	3	6	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	350	200	102	46	2	0	0
NVO i sport.klubovi	77						
UKUPNO	427						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	23,254,563	20.5	655,411	183	14.8
Trgovina	65,133,345	57.4	2,504,246	436	35.3
Građevinarstvo	1,800,626	1.6	102,695	32	2.6
Saobraćaj	5,949,903	5.2	461,074	149	12.1
Turizam	3,946,263	3.5	577,166	128	10.4
Energ. sektor	92,795	0.1	18,666	4	0.3
ICT	2,219,353	2.0	316,347	62	5.0
Komunalna privreda	1,190,973	1.1	710,696	78	6.3
Ostale usluge	4,741,023	4.2	314,691	66	5.3
Ostala proizvodnja	5,067,911	4.5	404,601	98	7.9
Ukupno	113,396,755	100.0	6,065,593	1,236	100.0

Andrijevica - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	4	2	1	1	0	0	0
Šumarstvo i drvoprearda	11	4	5	2	0	0	0
Trgovina	19	12	5	2	0	0	0
Građevinarstvo	3	3	0	0	0	0	0
Saobraćaj	3	0	3	0	0	0	0
Turizam	6	5	0	1	0	0	0
Energ. sektor	5	4	0	1	0	0	0
Komunalna privreda	2	0	0	2	0	0	0
Ostale usluge	4	0	3	1	0	0	0
Ukup.priv.subjekata	57	30	17	10	0	0	0
NVO i sport.klubovi	8						
UKUPNO	65						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	259,241	3.8	32,310	16	8.3
Šumarstvo i drvoprearda	2,823,778	40.9	208,268	55	28.6
Trgovina	2,222,764	32.2	194,554	41	21.4
Građevinarstvo	129,428	1.9	8,128	3	1.6
Saobraćaj	356,562	5.2	34,232	8	4.2
Turizam	86,490	1.3	42,974	12	6.3
Energ. sektor	342,898	5.0	58,044	10	5.2
Komunalna privreda	529,198	7.7	164,487	31	16.1
Ostale usluge	146,472	2.1	53,826	16	8.3
Ukupno	6,896,831	100	796,823	192	100

Berane - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	24	10	10	4	0	0	0
Šumarstvo i drvoprearda	40	21	11	6	2	0	0
Trgovina	132	80	47	5	0	0	0
Građevinarstvo	35	19	12	3	1	0	0
Saobraćaj	41	19	13	8	1	0	0
Turizam	60	30	25	5	0	0	0
Energ. Sektor	7	2	3	1	0	1	0
Metalski sektor	4	2	0	2	0	0	0
ICT	4	2	2	0	0	0	0
Komunalna privreda	5	2	0	2	0	1	0
Ostale usluge	28	20	6	2	0	0	0
Ostala proizvodnja	12	7	2	2	1	0	0
Ukup.priv.subjekata	392	214	131	40	5	2	0
NVO i sport.klubovi	150						
UKUPNO	542						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	2,877,170	4.8	268,048	73	4.1
Šumarstvo i drvoprearda	19,233,216	32.0	1,285,308	300	16.9
Trgovina	13,679,141	22.7	1,097,347	306	17.2
Građevinarstvo	6,082,053	10.1	871,071	173	9.7
Saobraćaj	4,693,346	7.8	950,721	198	11.1
Turizam	1,695,025	2.8	417,726	142	8.0
Energ. Sektor	4,347,672	7.2	1,190,030	178	10.0
Metalski sektor	485,582	0.8	41,195	13	0.7
ICT	94,634	0.2	22,970	7	0.4
Komunalna privreda	1,804,876	3.0	1,436,484	218	12.2
Ostale usluge	1,500,557	2.5	216,329	53	3.0
Ostala proizvodnja	3,653,208	6.1	492,946	119	6.7
Ukupno	60,146,480	100	8,290,175	1,780	100.0

Bijelo Polje - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	82	42	19	19	0	1	1
Šumarstvo i drvoprerada	38	19	9	9	0	1	0
Trgovina	244	127	90	25	0	1	1
Građevinarstvo	97	57	25	15	0	0	0
Saobraćaj	52	19	24	9	0	0	0
Turizam	85	47	28	10	0	0	0
Energ. sektor	10	6	4	0	0	0	0
Metalski sektor	9	6	3	0	0	0	0
ICT	20	14	2	4	0	0	0
Komunalna privreda	10	5	2	1	1	1	0
Ostale usluge	105	69	28	7	1	0	0
Ostala proizvodnja	21	6	13	2	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	773	417	247	101	2	4	2
NVO i sport.klubovi	124						
UKUPNO	897						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	89,096,126	32.3	4,487,987	909	21.8
Šumarstvo i drvoprerada	13,330,963	4.8	1,059,725	314	7.5
Trgovina	128,649,304	46.6	7,198,870	1,497	35.9
Građevinarstvo	17,382,743	6.3	1,279,288	330	7.9
Saobraćaj	7,218,570	2.6	604,592	201	4.8
Turizam	4,041,874	1.5	843,295	234	5.6
Energ. sektor	645,857	0.2	68,506	19	0.5
Metalski sektor	220,592	0.1	49,954	16	0.4
ICT	1,848,824	0.7	223,659	63	1.5
Komunalna privreda	3,514,580	1.3	1,729,115	251	6.0
Ostale usluge	7,354,565	2.7	1,412,702	265	6.4
Ostala proizvodnja	2,920,424	1.1	309,886	74	1.8
Ukupno	276,224,422	100.0	19,267,579	4,173	100.0

Kolašin - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	9	2	5	2	0	0	0
Šumarstvo i drvoprearda	15	4	4	6	1	0	0
Trgovina	35	18	14	3	0	0	0
Građevinarstvo	14	12	2	0	0	0	0
Saobraćaj	14	9	5	0	0	0	0
Turizam	39	12	23	3	1	0	0
Energ. sektor	8	4	4	0	0	0	0
Metalski sektor	1	1	0	0	0	0	0
ICT	0	0	0	0	0	0	0
Komunalna privreda	4	0	1	3	0	0	0
Ostala proizvodnja	1	1	0	0	0	0	0
Ostale usluge	9	5	4	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	149	68	62	17	2	0	0
NVO i sport.klubovi	16						
UKUPNO	165						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	2,494,997	14.0	187,636	60	9.9
Šumarstvo i drvoprearda	5,677,543	31.8	544,440	141	23.2
Trgovina	4,352,516	24.4	385,508	79	13.0
Građevinarstvo	265,639	1.5	70,001	16	2.6
Saobraćaj	807,543	4.5	102,221	26	4.3
Turizam	2,955,705	16.5	1,012,785	181	29.8
Energ. sektor	221,596	1.2	97,065	13	2.1
ICT	0	0.0	0	0	0.0
Komunalna privreda	718,881	4.0	460,160	72	11.9
Metalski sektor	26,392	0.1	4,686	1	0.2
Ostala proizvodnja	0	0.0	33	1	0.2
Ostale usluge	339,049	1.9	63,438	17	2.8
Ukupno	17,859,861	100.0	2,927,973	607	100.0

Mojkovac - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	7	3	1	3	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	10	3	5	2	0	0	0
Trgovina	42	18	20	4	0	0	0
Građevinarstvo	7	4	3	0	0	0	0
Saobraćaj	8	1	6	1	0	0	0
Turizam	10	3	6	1	0	0	0
Energ. sektor	2	2	0	0	0	0	0
Metalski sektor	3	2	0	0	0	1	0
ICT	2	1	1	0	0	0	0
Komunalna privreda	1	1	0	0	0	0	0
Ostale usluge	4	2	1	1	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	96	40	43	12	0	1	0
NVO i sport.klubovi	18						
UKUPNO	114						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	937,498	4.2	135,205	35	7.3
Šumarstvo i drvoprerađiva	5,733,994	25.7	305,405	73	15.2
Trgovina	5,756,386	25.8	496,410	104	21.6
Građevinarstvo	576,242	2.6	38,314	13	2.7
Saobraćaj	503,967	2.3	97,122	27	5.6
Turizam	426,069	1.9	91,287	27	5.6
Energ. sektor	301,663	1.4	3,157	2	0.4
Metalski sektor	6,997,318	31.3	1,923,442	185	38.5
ICT	133,952	0.6	10,896	3	0.6
Komunalna privreda	532,155	2.4	0	0	0.0
Ostale usluge	436,834	2.0	14,541	12	2.5
Ukupno	22,336,078	100.0	3,115,779	481	100.0

Plav - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	2	1	0	1	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	9	6	2	1	0	0	0
Trgovina	27	12	12	3	0	0	0
Građevinarstvo	10	8	1	1	0	0	0
Saobraćaj	14	9	5	0	0	0	0
Turizam	17	9	6	2	0	0	0
Metalski sektor	1	1	0	0	0	0	0
ICT	3	0	3	0	0	0	0
Komunalna privreda	1	0	0	0	1	0	0
Ostale usluge	4	4	0	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	88	50	29	8	1	0	0
NVO i sport.klubovi	44						
UKUPNO	132						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	14,788	0.1	86,820	14	5.2
Šumarstvo i drvoprerađiva	721,891	7.0	78,548	23	8.6
Trgovina	5,609,911	54.3	265,407	64	23.9
Građevinarstvo	1,913,924	18.5	73,334	18	6.7
Saobraćaj	447,634	4.3	98,057	27	10.1
Turizam	768,438	7.4	120,423	44	16.4
Metalski sektor	0	0.0	842	1	0.4
ICT	179,530	1.7	31,486	7	2.6
Komunalna privreda	590,889	5.7	415,721	66	24.6
Ostale usluge	88,910	0.9	12,137	4	1.5
Ukupno	10,335,915	100.0	1,182,775	268	100.0

Rožaje - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	25	16	4	5	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	81	46	22	13	0	0	0
Trgovina	78	57	16	5	0	0	0
Građevinarstvo	44	27	15	2	0	0	0
Saobraćaj	55	33	17	5	0	0	0
Turizam	18	12	5	1	0	0	0
Metalski sektor	3	1	0	2	0	0	0
ICT	2	1	0	1	0	0	0
Komunalna privreda	5	2	0	2	1	0	0
Ostale usluge	34	27	4	3	0	0	0
Ostala proizvodnja	11	9	2	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	356	231	85	39	1	0	0
NVO i sport.klubovi	51						
UKUPNO	407						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	5,518,482	12.6	492,743	104	9.8
Šumarstvo i drvoprerađiva	5,497,978	12.5	814,468	268	25.4
Trgovina	20,297,543	46.2	746,429	175	16.6
Građevinarstvo	4,153,560	9.5	337,282	96	9.1
Saobraćaj	5,196,764	11.8	696,066	131	12.4
Turizam	265,105	0.6	106,354	37	3.5
Metalski sektor	212,189	0.5	65,866	23	2.2
ICT	256,648	0.6	212,869	20	1.9
Komunalna privreda	1,231,120	2.8	1,004,616	133	12.6
Ostale usluge	1,070,846	2.4	198,165	58	5.5
Ostala proizvodnja	189,262	0.4	41,702	11	1.0
Ukupno	43,889,497	100.0	4,716,560	1,056	100.0

Plužine - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	1	1	0	0	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	1	0	0	1	0	0	0
Trgovina	5	0	5	0	0	0	0
Građevinarstvo	1	0	1	0	0	0	0
Saobraćaj	1	0	1	0	0	0	0
Turizam	13	8	4	1	0	0	0
Komunalna privreda	3	1	0	2	0	0	0
Ostale usluge	3	2	1	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	28	12	12	4	0	0	0
NVO i sport. klubovi	7						
UKUPNO	35						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	14,787	0.7	3,942	1	0.9
Šumarstvo i drvoprerađiva	588,441	26.2	91,103	27	25.0
Trgovina	597,142	26.6	71,895	15	13.9
Građevinarstvo	125,399	5.6	12,883	3	2.8
Saobraćaj	84,436	3.8	12,677	2	1.9
Turizam	252,621	11.2	83,143	25	23.1
Komunalna privreda	526,531	23.4	267,399	31	28.7
Ostale usluge	57,028	2.5	11,539	4	3.7
Ukupno	2,246,385	100.0	554,581	108	100.0

Šavnik - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	3	3	0	0	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	1	1	0	0	0	0	0
Trgovina	9	5	4	0	0	0	0
Građevinarstvo	2	1	1	0	0	0	0
Turizam	4	2	2	0	0	0	0
Energ. sektor	1	1	0	0	0	0	0
Komunalna privreda	2	0	0	2	0	0	0
Ostale usluge	4	4	0	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	26	17	7	2	0	0	0
NVO i sport.klubovi	0						
UKUPNO	26						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	34,789	1.1	5,251	2	2.3
Šumarstvo i drvoprerađiva	22,360	0.7	2,636	1	1.2
Trgovina	385,923	11.8	83,878	16	18.6
Građevinarstvo	1,460,269	44.7	22,249	5	5.8
Turizam	181,347	5.6	43,997	10	11.6
Energ. sektor	0	0.0	2,316	1	1.2
Komunalna privreda	1,041,362	31.9	214,549	47	54.7
Ostale usluge	137,633	4.2	17,628	4	4.7
Ukupno	3,263,683	100.0	392,504	86	100.0

Žabljak - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	5	3	2	0	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	3	3	0	0	0	0	0
Trgovina	18	10	8	0	0	0	0
Građevinarstvo	6	4	1	1	0	0	0
Saobraćaj	2	2	0	0	0	0	0
Turizam	25	11	13	1	0	0	0
Energ. sektor	1	1	0	0	0	0	0
Komunalna privreda	2	2	0	0	0	0	0
Ostale usluge	8	6	2	0	0	0	0
Ostala proizvodnja	1	1	0	0	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	71	43	26	2	0	0	0
NVO i sport.klubovi	4						
UKUPNO	75						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	148,478	4.6	46,455	11	8.4
Šumarstvo i drvoprerađiva	4,589	0.1	1,708	2	1.5
Trgovina	1,023,771	31.6	119,190	31	23.7
Građevinarstvo	531,879	16.4	46,646	15	11.5
Saobraćaj	8,952	0.3	3,570	2	1.5
Turizam	1,054,795	32.6	214,533	57	43.5
Energ. sektor	263,148	8.1	10,007	1	0.8
Komunalna privreda	8,909	0.3	4,363	2	1.5
Ostale usluge	187,628	5.8	49,704	10	7.6
Ostala proizvodnja	4,409	0.1	0	0	0.0
Ukupno	3,236,558	100.0	496,176	131	100.0

Pljevlja - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh.industrija	35	14	11	9	1	0	0
Šumarstvo i drvoprerada	34	19	5	9	0	1	0
Trgovina	179	95	66	18	0	0	0
Građevinarstvo	44	14	23	6	1	0	0
Saobraćaj	41	18	15	8	0	0	0
Turizam	51	18	30	3	0	0	0
Energ. sektor	4	1	1	0	0	1	1
Metalski sektor	1	1	0	0	0	0	0
ICT	4	4	0	0	0	0	0
Komunalna privreda	10	6	0	2	1	1	0
Ostale usluge	27	12	12	3	0	0	0
Ostala proizvodnja	4	2	0	2	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	434	204	163	60	3	3	1
NVO i sport. klubovi	118						
UKUPNO	552						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh.industrija	6,361,917	4.9	752,873	192	6.5
Šumarstvo i drvoprerada	12,284,054	9.5	2,034,102	342	11.6
Trgovina	23,628,029	18.2	1,835,281	502	17.0
Građevinarstvo	15,696,383	12.1	1,428,664	251	8.5
Saobraćaj	4,484,974	3.5	458,109	128	4.3
Turizam	2,048,880	1.6	488,269	163	5.5
Energ. sektor	59,192,189	45.5	11,783,670	938	31.7
Metalski sektor	0	0.0	0	0	0.0
ICT	98,438	0.1	31,451	4	0.1
Komunalna privreda	4,314,625	3.3	3,000,094	298	10.1
Ostale usluge	1,375,677	1.1	505,099	98	3.3
Ostala proizvodnja	493,523	0.4	347,421	41	1.4
Ukupno	129,978,689	100	22,665,033	2,957	100.0

Bar - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	58	23	21	14	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	5	1	3	1	0	0	0
Trgovina	522	271	190	58	1	2	0
Građevinarstvo	181	107	54	17	3	0	0
Saobraćaj	140	61	50	25	2	1	1
Turizam	308	136	125	45	2	0	0
Energ. sektor	6	4	2	0	0	0	0
ICT	125	73	35	17	0	0	0
Komunalna privreda	21	10	6	3	0	1	1
Ostale usluge	179	129	46	4	0	0	0
Ostala proizvodnja	43	21	16	6	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	1,588	836	548	190	8	4	2
NVO i sport.klubovi	411						
UKUPNO	1,999						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	5,673,040	1.9	841,440	227	2.4
Šumarstvo i drvoprerađiva	571,109	0.2	66,938	19	0.2
Trgovina	123,708,414	41.5	7,820,640	1,863	22.7
Građevinarstvo	43,259,025	14.5	2,680,685	637	7.8
Saobraćaj	62,429,018	20.9	11,125,117	1,187	32.2
Turizam	28,528,900	9.6	5,349,566	1,210	15.5
Energ. sektor	237,135	0.1	43,760	10	0.1
ICT	8,177,563	2.7	1,546,488	369	4.5
Komunalna privreda	12,109,610	4.1	3,948,622	483	11.4
Ostale usluge	9,756,128	3.3	708,230	275	2.1
Ostala proizvodnja	3,664,695	1.2	365,258	115	1.1
Ukupno	298,114,637	100.0	34,496,744	6,395	100.0

Budva - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	28	18	7	3	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	2	2	0	0	0	0	0
Trgovina	444	249	155	39	0	0	1
Građevinarstvo	348	240	82	25	1	0	0
Saobraćaj	82	48	24	9	1	0	0
Turizam	485	232	143	97	4	5	4
ICT	121	78	26	17	0	0	0
Komunalna privreda	23	14	6	1	0	2	0
Ostale usluge	307	241	51	12	1	2	0
Ostala proizvodnja	25	8	11	6	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	1,865	1,130	505	209	7	9	5
NVO i sport.klubovi	438						
UKUPNO	2,303						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	1,693,958	0.4	249,491	70	0.8
Šumarstvo i drvoprerađiva	18,455	0.0	3,829	2	0.0
Trgovina	101,749,921	21.6	7,195,317	1,437	15.4
Građevinarstvo	67,851,523	14.4	3,993,877	867	9.3
Saobraćaj	12,890,958	2.7	1,989,087	358	3.8
Turizam	211,782,959	45.0	33,592,442	4,780	51.3
ICT	22,607,470	4.8	2,352,729	395	4.2
Komunalna privreda	21,133,034	4.5	5,672,210	500	5.4
Ostale usluge	25,026,105	5.3	6,568,459	799	8.6
Ostala proizvodnja	5,547,905	1.2	668,906	105	1.1
Ukupno	470,302,288	100.0	62,286,347	9,313	100.0

Herceg Novi - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	41	18	15	8	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	5	3	0	2	0	0	0
Trgovina	362	178	143	39	2	0	0
Građevinarstvo	203	123	40	39	1	0	0
Saobraćaj	90	38	29	19	3	1	0
Turizam	257	101	112	39	4	0	1
ICT	126	87	29	9	1	0	0
Komunalna privreda	15	6	6	0	1	2	0
Ostale usluge	220	148	59	13	0	0	0
Ostala proizvodnja	23	11	10	2	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	1,342	713	443	170	12	3	1
NVO i sport.klubovi	370						
UKUPNO	1,712						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	9,353,307	3.6	706,457	166	2.7
Šumarstvo i drvoprerađiva	238,171	0.1	47,821	15	0.2
Trgovina	81,491,610	31.8	4,821,176	1,268	20.7
Građevinarstvo	61,014,191	23.8	5,249,344	792	13.0
Saobraćaj	29,970,382	11.7	4,853,847	697	11.4
Turizam	36,884,716	14.4	10,339,812	1,881	30.8
ICT	11,374,880	4.4	1,642,180	392	6.4
Komunalna privreda	8,197,844	3.2	3,646,952	369	6.0
Ostale usluge	16,933,297	6.6	4,457,656	470	7.7
Ostala proizvodnja	1,065,620	0.4	182,243	61	1.0
Ukupno	256,524,018	100.0	35,947,488	6,111	100.0

Kotor - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	21	8	6	7	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	7	3	3	1	0	0	0
Trgovina	216	86	98	29	1	2	0
Građevinarstvo	96	63	20	10	2	1	0
Saobraćaj	85	43	27	13	2	0	0
Turizam	146	47	70	29	0	0	0
ICT	46	16	19	11	0	0	0
Komunalna privreda	20	11	7	0	1	1	0
Ostale usluge	100	54	40	6	0	0	0
Ostala proizvodnja	9	0	8	0	0	1	0
Ukupno priv. subjekata	746	331	298	106	6	5	0
NVO i sport.klubovi	199						
UKUPNO	945						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	28,190,795	10.8	1,325,787	171	4.5
Šumarstvo i drvoprerađiva	446,449	0.2	82,483	25	0.7
Trgovina	110,632,836	42.2	6,384,562	1,150	30.5
Građevinarstvo	46,702,325	17.8	2,969,141	560	14.8
Saobraćaj	23,476,671	9.0	2,812,181	430	11.4
Turizam	20,980,318	8.0	2,235,178	564	14.9
ICT	7,378,166	2.8	1,097,415	216	5.7
Komunalna privreda	8,463,383	3.2	2,495,662	276	7.3
Ostale usluge	4,113,443	1.6	845,249	198	5.2
Ostala proizvodnja	11,550,717	4.4	2,598,433	186	4.9
Ukupno	261,935,103	100.0	22,846,091	3,776	100.0

Tivat - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0-1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	18	10	4	4	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	7	5	1	1	0	0	0
Trgovina	198	86	87	25	0	0	0
Građevinarstvo	102	68	18	15	0	1	0
Saobraćaj	57	21	28	8	0	0	0
Turizam	112	46	34	31	1	0	0
Energ. sektor	1	0	1	0	0	0	0
ICT	59	36	16	7	0	0	0
Komunalna privreda	26	14	7	3	1	1	0
Ostale usluge	194	135	46	12	0	1	0
Ostala proizvodnja	12	5	4	3	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	786	426	246	109	2	3	0
NVO i sport.klubovi	188						
UKUPNO	974						

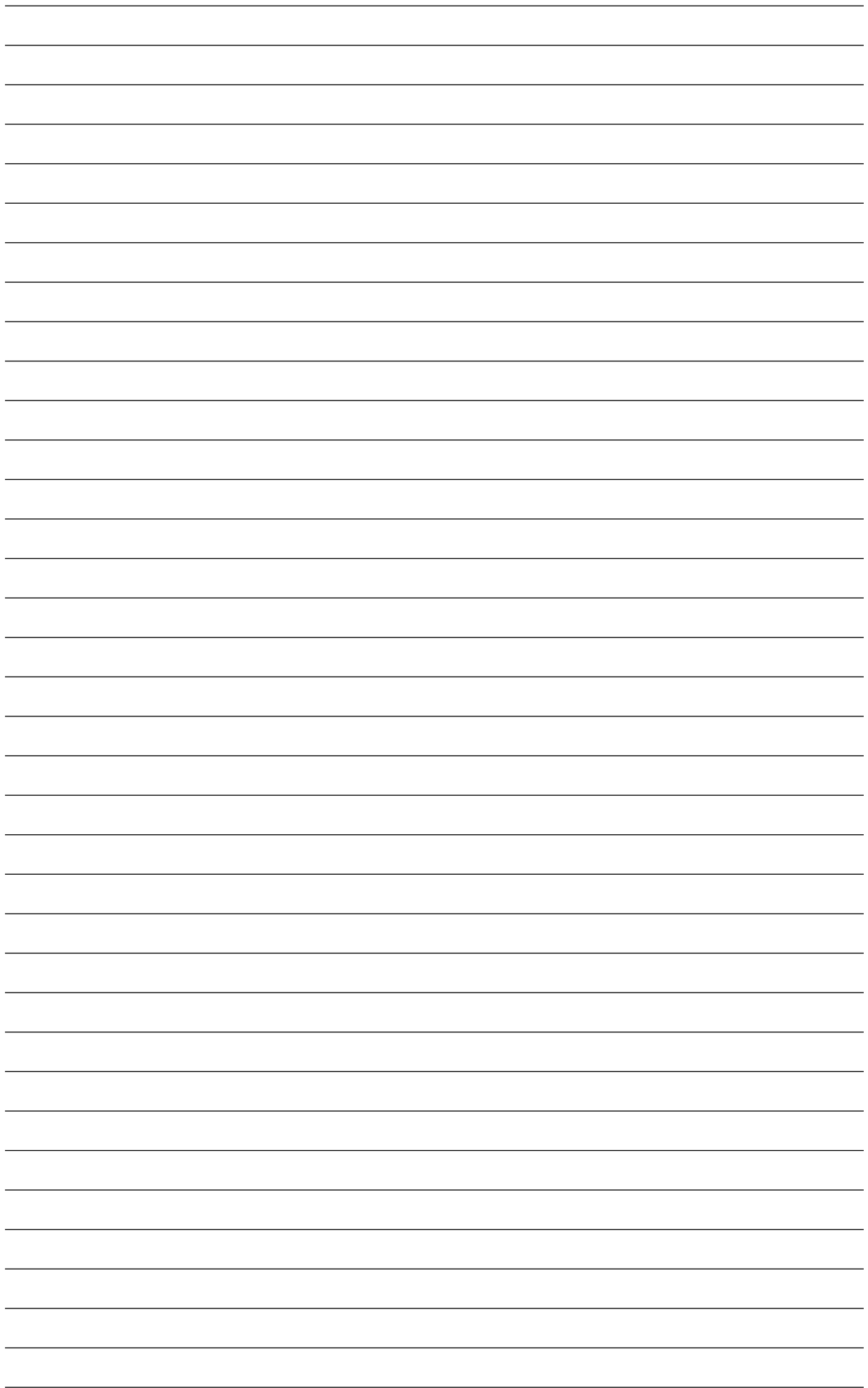
	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	1,700,209	0.6	250,317	70	2.2
Šumarstvo i drvoprerađiva	2,119,669	0.8	197,090	40	1.2
Trgovina	45,738,476	17.3	2,677,233	627	19.5
Građevinarstvo	102,563,721	38.7	8,571,822	589	18.3
Saobraćaj	10,558,741	4.0	1,138,449	212	6.6
Turizam	41,017,176	15.5	3,724,303	640	19.9
Energ. sektor	1,267,445	0.5	140,831	4	0.1
ICT	6,079,023	2.3	849,790	173	5.4
Komunalna privreda	8,171,757	3.1	2,002,658	229	7.1
Ostale usluge	41,348,299	15.6	4,439,234	550	17.1
Ostala proizvodnja	4,545,691	1.7	309,080	77	2.4
Ukupno	265,110,207	100	24,300,807	3,211	100

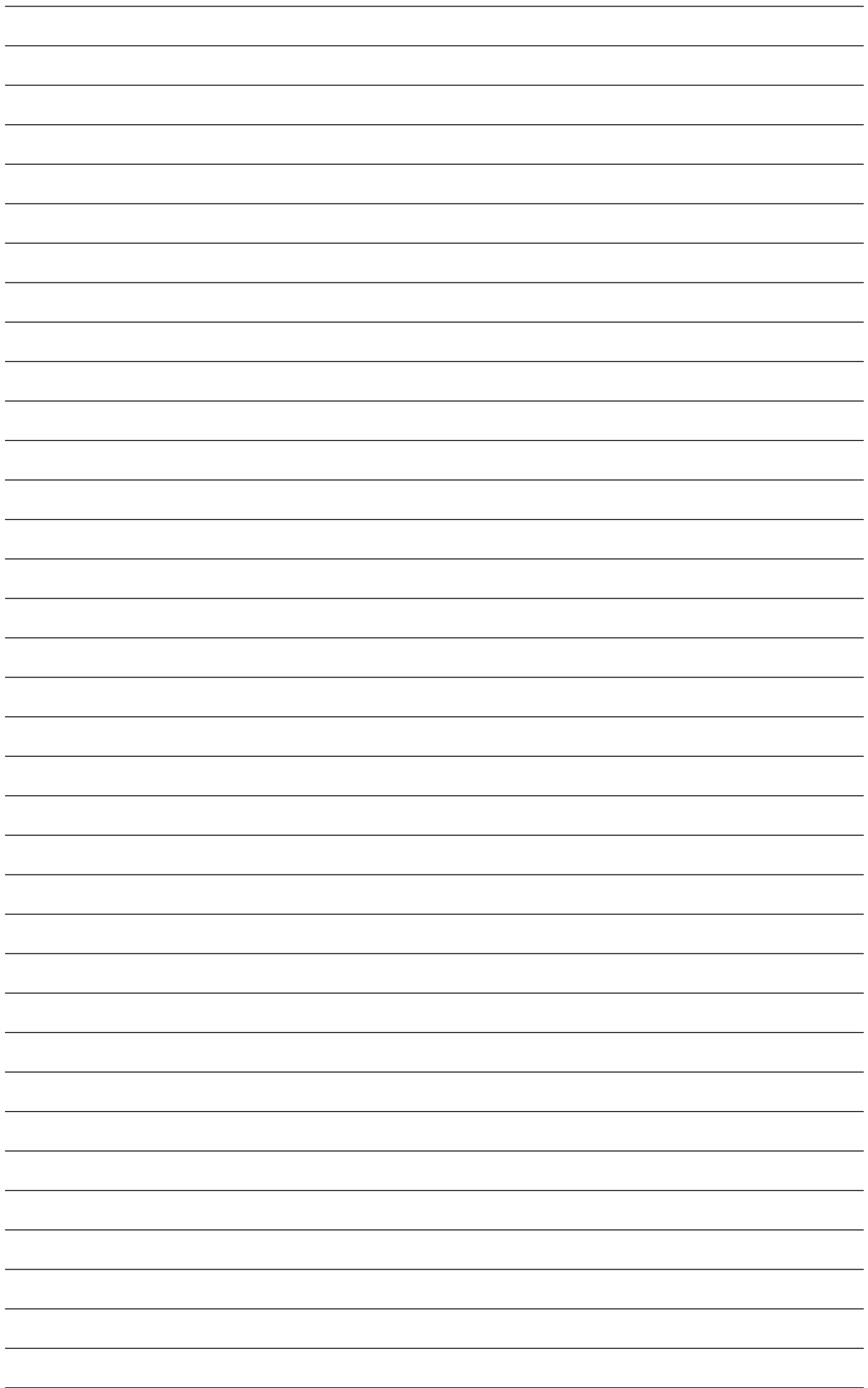
Ulcinj - pregled broja privrednih subjekata, prihoda, zarada i broja zaposlenih

	<i>Broj priv. subj.</i>	<i>0 -1 zap.</i>	<i>2-5 zap.</i>	<i>6-50 zap.</i>	<i>51-100 zap.</i>	<i>101-250 zap.</i>	<i>preko 250 zap.</i>
Poljopriv. i preh. industrija	11	6	4	1	0	0	0
Šumarstvo i drvoprerađiva	3	0	1	2	0	0	0
Trgovina	102	31	52	18	1	0	0
Građevinarstvo	22	10	8	4	0	0	0
Saobraćaj	12	4	5	3	0	0	0
Turizam	65	12	37	14	1	1	0
ICT	12	7	4	1	0	0	0
Komunalna privreda	1	0	0	0	1	0	0
Ostale usluge	15	8	6	1	0	0	0
Ostala proizvodnja	21	5	13	3	0	0	0
Ukupno priv. subjekata	264	83	130	47	3	1	0
NVO i spotr.klubovi	36						
UKUPNO	300						

	<i>Prihodi</i>	<i>Prihodi - učešće %</i>	<i>Bruto ispl. zarade</i>	<i>Broj zaposlenih</i>	<i>Zaposl. - učešće %</i>
Poljopriv. i preh. industrija	1,080,512	1.1	161,091	37	2.3
Šumarstvo i drvoprerađiva	1,595,430	1.6	126,095	39	2.4
Trgovina	47,196,552	48.7	2,344,330	582	36.6
Građevinarstvo	5,145,216	5.3	248,488	68	4.3
Saobraćaj	5,712,777	5.9	254,872	74	4.6
Turizam	15,675,867	16.2	3,105,243	564	35.4
ICT	1,158,827	1.2	132,405	31	1.9
Komunalna privreda	12,902,112	13.3	1,295,506	87	5.5
Ostale usluge	1,719,624	1.8	139,522	41	2.6
Ostala proizvodnja	4,660,889	4.8	241,924	69	4.3
Ukupno	96,847,806	100.0	8,049,476	1,592	100.0

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

PRIVREDNA KOMORA CRNE GORE
CHAMBER OF ECONOMY OF MONTENEGRO

T +382 20 230 545

F +382 20 230 493

E pkcg@pkcg.org

W www.privrednakomora.me

A Novaka Miloševa 29/II, 81000 Podgorica, Montenegro

OSNOVANA ESTABLISHED 1928

PRIVREDNA KOMORA CRNE GORE
CHAMBER OF ECONOMY OF MONTENEGRO